

*A Lelket várom, a Nagyszerűt,
 Mi Szépségekben szíven üt.
 A Lelket, ki az Atyától lett
 S a vizek felett lebegett.
 A Lelket, akiben élet forr,
 És rózsáival teleszór...
 A Lelket, mely gyújt, csodát mível,
 És betölt kegyelmeivel.
 Mi föntről, egekből árad át,
 Az örök élet áramát.
 Mi telít, ürít és újra tölt
 És újjászületik a Föld!
 A Lelket várom, az Ihletőt,
 Ki megvigasztal szenvedőt,
 Ki megihleti az alkotót,
 Akartat velünk minden jót!
 Ő áll mögötted, ha verset írsz,
 Ha víg vagy és ha sírva sírsz.
 És rádcsorog, mint hű, szende fény,
 Mint piros szárnyú költemény.
 A Lélekre várok, lesem én,
 Mely örök ifjú, sose vén.
 Ifjabb, akár e zengő tavasz
 És szirmaival behavaz.
 A Lelket várom, dús égi Szél,
 Ott fú, hol akar és beszél.
 Mond kimondhatatlan szavakat
 És kormányoz világokat.
 Mint Isten zord villáma repül,
 Pápák szavára települ.
 Zúgó Vihar, mi úgy rohan át,
 Hogy elgörbülnek a koronák.
 Mint irtalmas szellő lengedez,
 Békéjével simít, legyez.
 Megkérem, mondjon majd értem szót,
 Védje az egyedülvalót.
 Velem, veled, és vele legyen,
 Hogy minden ember szent legyen!
 Legyen, aki víg s ki bús, az is,
 S legyenek mind a holtak is...
 A Lelket várom, Vigasztalót,
 Hogy szóljon és mondja azt a Szót,
 Mi tisztán a Lélekből való,
 S egyedül örökkévaló!
 Amely minden szóba beleszól,
 Melyre a cédrus meghajol,
 Amely száll a Libanon felett,
 És Kérdés is, meg Felelet!
 Amely zengve zúg és zúgva zeng,
 Magasságban s a mélyben lent!
 Ki az Infernókban s Poklokon,
 Az egyedüli Hatalom!
 És ki egyedüli Úr csupán,
 Pecsét, az Isten trónusán!*

(Pusztai Sándor: A szentlélek himnusza)

XXIV. évfolyam 6. – 7. szám 2017. június - július

Bulányi Gy.: A szentlélek működése...	3475
Mustó P.: Kedves Gyurka!	3480
Áts A.: Töprengések...	3482
Merza J.: A századik	3491
Farkas I.: Aki átkelt a folyón	3493
Habos L.: Versek...	3494
Laczkfi J.: A hajlékkészítés zsoltára	3495
Tanos A.: Gondolatok...	3496
Vincze G.: Bokor értékek	3498
Hollai K.: Hozzászólás...	3501
Hamvas B.: Krízis és katarzis	3502
Karl Rahner: Hiszek a szentlélekben	3510
LAPZÁRTA	3511

«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért, nemzetiünkért,
mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»

Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

BULÁNYI GYÖRGY A SZENTLÉLEK MŰKÖDÉSE AZ EGYHÁZBAN (KÍSÉRLET)

1. Az első nemzedék látása

A kötés és oldás hatalmát Jézus átadta a maga Egyházának: Péternek is (Mt 16,19), a Tizenkettőnek is (J 20,23), a gyülekezet egészének is (Mt 18,18). Ez az oldás és kötés jelenti egyfelől annak a megállapítását, hogy mi tetszik, mi nem tetszik az Istennek, másfelől pedig, hogy ki tetszik, ill. ki nem tetszik az Istennek (vö: KIO 32a). Mindez következménye a Lélek lehellődésének, amelyet egész Egyháza számára biztosított Jézus. Mindenfajta személyi különbségtevés nélkül ígerte meg Egyházának, hogy elvezeti azt a teljes igazságra: minden személyi különbségtevés nélkül biztosította bíróság

elé kerülő övéit, hogy maga a Szentlélek fog beszélni bennük.

A "Nem ti lesztek a beszélők, hanem Atyátok bennetek beszélő Lelke"(Mt 10,20) fogalmazás jól mutatja a Lélek és az ember kölcsönös egymásbalelékezésének tapasztalataink világánál meg nem érthető titkát. Világosan utal arra, hogy nem lehet maradéktalanul világossá tenni az ember számára az Isten bennünk való működését, tehát a Szentlélek asszisztenciáját sem. Mindenképpen ellentmondás-ízzel terhes számunkra tehát a jézusi fogalmazás: nem mi beszélünk és mégis mi beszélünk.

Az első keresztény nemzedék - az Apostolok Cselekedeteinek tükrében - meg volt győződve erről az egyetemes asszisztenciáról: arról, hogy a Lélek eltölti az embert, a Lélek cselekszik az emberben, a Lélek beszél az emberben. "Megteltek mind Szentlélekkel az utolsó napokban kitöltök Lelkemből minden halandóra és megteltek mindnyájan a Szentlélekkel a Szentlelket Isten megadta azoknak, akik engedelmeskedtek Neki leszállt a Szentlélek mindazokra, akik hallgatták az igét"...stb. (Csel 2,4,17;4,31;5,32; 10,44). Kikről van szó? A "felső szobában" (Csel 1,13) levőkről, az első háromezerről, a későbbi jeruzsálemi gyülekezetről, Kornéliusz házanépéről, azaz zsidókról és pogányokról, tehát mindenkiről, aki az Isten népét alkotja. A Lélek cselekszik is. Irányítja pl. útjaikban azokat, akikben benne van: "Kelj fel és menj délfelé amikor a vízből kijöttek az Úr Lelke elragadta Fülöpöt. Ők tehát, miután a Szentlélek kiküldte őket, lementek Szeleukiába... Végimentek Frigia és Galácia földjén, mivel nem engedte nekik a Szentlélek, hogy hirdessék az igét Ázsia tartományban. Amikor Mizia felé mentek, próbáltak Bitiniába jutni, de nem engedte őket Jézus Lelke. És most, íme, én Lélekben megkötözve Jeruzsálemba megyek..." (Csel 8,39;13,4;16,16-7;20,22).

Azt is cselekszi a Lélek, hogy előljárót rendel Isten népének: "Viseljetek gondot a nyájra, amelyben titeket a Szentlélek felügyelőkké tett." (Csel 20,28). Beszél is a Szentlélek, akár az Ószövetség szerzőin, akár az Apostolok Cselekedeteiben szereplő keresztényeken keresztül: "amit előre megmondott a Szentlélek Dávid szája által Júdásról; és nem tudtak ellenállni annak a Léleknek, amellyel beszélt (István); Agabus bejelentette a Lélek által, hogy nagy éhínség lesz. Így szól a Szentlélek: azt a férfit, akié ez az öv, így kötözik meg Jeruzsálemben a zsidók; (a tyrusi tanítványok) mondták Pálnak a Lélek által, hogy ne menj el Jeruzsálemba...; mert jónak látta a Szentlélek és mi is" - írják a Jeruzsálemben zsinatozó testvérek az antiochiai testvéreknek (Csel 1,16;6,10;11,28;21,11.4;15,28). Az Újszövetség biztosítja tehát a Szentlélek asszisztenciáját általában a tanítványoknak is, a vezetőknek is és Péternek is. Be is mutatja ennek az asszisztenciának a megvalósulását az özszes keresztényeken is, a vezetőkön is, Péteren is.

Nem biztosítja viszont az írt szövegeknek ezt az asszisztenciát, vagy legalább is nem másképp és nem különösebb módon, mint az élőszóval elhangzó szövegeknek. Jézus nem beszélt arról, hogy a Szentlélek majd könyveket fog sugalmazni az Ő népének, és hogy ezek a könyvek lesznek az Egyház legfőbb eligazítói abban, hogy hűséges maradjon Alapítójának szándékaihoz. Annyi azonban nagyon is nyilvánvaló a fentiekből, hogy ha hallhatjuk a valakiben beszélő Szentlelket, akkor olvashatjuk is az Isten Lelkének a szövegét, amennyiben az illető leírja azt, amit a Lélek beszél benne.

2. Mitől szentírás az Újszövetség?

Az Isten a Maga Lelkét lehelte belé az emberbe. A Jézusban történt kinyilatkoztatás megújítja ezt a belélehelődést és az eredeti keveretlenségben biztosítja számunkra a Lelket. A különböző kultúrák vallási zsenii az emberbe belelehelte eme Lélek által mondták mindig, amit mondtak. Enélkül egy kultúrán belül sem születettek volna meg azok a könyvek, amelyeket az akkor és ott élő Isten-keresők a maguk Istentől kapott "szent" könyveiként öleltek át nagy-nagy kegyelettel. Jézus a legkifejezettebben biztosította a maga népének, hogy az Atyaisten és az Ő Lelke fog beszélni belőle. Ha az értelem fényével nyomozom az Újszövetség létrejöttét, annak első létrehozó okaként mindenképpen szerepel az az asszisztencia, amelyet az Isten mindenkor megad a maga képére és hasonlatosságára teremtett embernek, ha ez az ember Feléje akar fordulni, Őt akarja keresni, az Ő hangjait akarja hallani. A "kinyilatkoztatás" szó sokféle értelmet hordozhat - a szó mögötti valóság többféleségének megfelelően. A legtökéletesebb értelemben vett kinyilatkoztatás abban áll, hogy Isten emberi alakot öltve magára vagy négy évtizeden keresztül emberként közöttünk élt, s harmadfél esztendőn keresztül a nyilvánosság előtt - tehát jól láthatóan és hallhatóan - beszélt és cselekedett, tanított és élt, s ezzel bemutatta és elmagyarázta, hogy miképpen gondolja és akarja Isten az általa megteremtett ember életét.

Az Újszövetséget részint olyanok írták, akik szem- és fültanúi voltak ennek a kinyilatkoztatásnak, részint Pál (és az ő tanítványai), aki egészen különleges közelségbe került misztikus és nem misztikus úton az említett kinyilatkoztatással. A második létrehozó ok tehát a Jézusban történt kinyilatkoztatás, amelyet ez a könyv tartalmaz - a "szemtanúk" tollából, mely könyv nem dicsekedhetett ily Pállal (és tanítványaival) kitágított értelmű "szemtanú-szerzővel", nem lett Újszövetséggé, bármily kiválóan is tükrözze vissza a Jézusban történt kinyilatkoztatást (Didaché).

Nagyon sok írás készülhetett a gomba módra szaporodó első századi gyülekezetekben, amelyekben ott élték még a közvetlen tanúk és azok, akik az első közvetítő kéztől kapták az információkat arról a harmadfél esztendőről. Mégsem lett mindezekből az írásokból Újszövetség. Nagyon sok elveszett belőlük, kevés idézett-

nyommal vagy anélkül. Minek következtében nem veszték el a "szemtanúknak" az Újszövetségben benne levő könyvei? (Az értelem fénye mellett nyomozzuk tehát tovább az Újszövetség "szentírásvoltának" létrehozó okait.) Annak következtében, hogy kedvelt olvasmányokká lettek, s ennek folytán tekintélyhez jutottak ezek a könyvek az első, majd a további századok gyűlekezeteiben akkor, amikor még semmiféle kánon sem állt rendelkezésre, amely eligazítást nyújtott volna, hogy melyik könyv számít szentírásnak és melyik nem. A kedveltté levés s a tekintélyre jutás igen szoros kapcsolatban, okozói kapcsolatban áll az el nem veszéssel. Mondjuk, a Máté-evangéliumot tartalmazó legelső östekerics X egyházközségben készült el. Annak költségére, vagy Mátééra, de ő odaadta használatra az X egyházközségnek. Meglátogatta ezt az egyházközséget az Y egyházközség egy tagja. Tetszett neki a tekerics, s beszámolója alapján az Y egyházközséghez tartozók megszavazták a lemásolási költséget. X egyházközségnek lehetett sok más tekerce is, amelyek nem tetszettek meg a máshonnan jövő testvéreknek, s így nem másoltatták le azokat. A kevésbé népszerű tekercekből, ha a használatól vagy az idő vasfogától megrongálódtak, az X egyházközség maga sem készített újat. Ennek a skémának a keresztény glóbusra kiterjesztésével előáll a helyzet, hogy egyre több és több egyházközség rendelkezik Máté-tekerccsel, s a keresztény írások már az első század végén tele vannak Máté-idézetekkel (pl. a Didaché). A fenti skéma valamikor a második és harmadik század során megteremti azt a helyzetet, hogy minden jelentősebb egyházközség rendelkezik számos tekerccsel, s e számos tekerics között éppen azokkal a tekercekkel is, amelyek az Újszövetség 27 könyvét tartalmazzák. Ezek a könyvek tetszettek meg tehát a kortársak, a szemtanúk írásai közül, ezek lettek kedvelt olvasmányok. Enélkül a megtetszés nélkül ma nem lenne Újszövetség. S ha más könyvek tetszettek volna meg, akkor nem ez a 27 könyv az Újszövetség. Harmadik mozzanattal, létrehozó okkal állunk itt szemben. S ez nem kevésbé szent, mint ez az előző kettő. Ez a megtetszés, a könyvsiker, semmiképpen nem profán, méltatlan mozzanat Szentírásunk létrejövési folyamatában. Ez a harmadik létrehozó ok. Jézus megígérte a Maga gyűlekezetének, a Maga népének az Ő Lelkét. Ez a Lélek formálta közvetlenül (első mozzanatunk) és formálta közvetve - a harmadfél esztendő történéseit-szavait továbbadó idősebb testvérek szó hagyománya - (második mozzanatunk) azokat, akik olvasták-hallották s ennek nyomán lemásoltatták vagy le nem másoltattak egy tekercest. A bennük levő, s bennük működő Lélek kritikájával hallgatták ezeket a tekerceket, s a Lélek helyeslő kritikájának volt a következménye egy-egy újabb lemásoltatás. Azaz az Isten Lelkétől átjárt közösségnek, közösségeknek el kellett fogadnia a tekercest olyanként, hogy abból az Isten Lelke szól, hogy az harmóniában

van azzal, amit ők Jézusban történt kinyilatkoztatásnak tudnak.

Ezt a három mozzanatot kinyomozhatja a kutató emberi értelem. Ezen túl, legalábbis jelen látásunk szerint - alighanem falba ütközik az emberi értelem, s amit még mondhat, az lehet tiszteletreméltó megközelítési kísérlet, de aligha további világosságot nyújtó logos. Csak egy-két szemelvény ezekből a megközelítésekből: "A szent szerzők tagok, akiknek Krisztus, a Fő diktál" (Ágoston). A sugalmazottság ténye "Istennek, mint mestereknek és hagiográfusnak mint eszköznek eleven egysége, ahol Isten őskori tevékenysége mesterfoki jelleget ölt, ott a teremtett oknak, mint eszköznek teljesítőképeségét egyenest magasabb teljesítés-fokra emeli. Isten a sugalmazásban nem akarja fölöslegessé tenni a hagiográfusnak emberi öntevékenységét..." (Schütz, Dogmatika I.174-5). Úgy tetszik, nincs mód érthető szót szólnunk arról, hogy különbözik-e és miben különbözik az isteni működés mondjuk Szent Máté prédikációja és Máté evangéliumírása közben.

Avagy a Máté-evangélium vagy a Didaché írása közben. Az Isten Egyházában ma is élő és működő Lélek (a bennünk megfogalmazódó ítéletei alapján) a korai vagy nem-korai kánonon kívüli keresztény írásokban ugyanúgy megtalálhatja önmagát, amint a kánoniakban. Azaz tartalmilag maradéktalanul igent mondhatunk pl. Antióchiai Szent Ignác levelére, avagy a közép- és jelenkor különböző keresztény írásaira. Nincs mód szövegbeli, azaz belső érveléssel tetten érniünk valami további "sugalmazottságból fakadó" pluszt. Van-e ténylegesen ilyen sugalmazottsági plusz, ez tapasztalati, következtetési alapon el nem dönthető.

Föltehető azonban egy kérdés: Feltétlen szükség van-e valami pluszra, azaz egy negyedik létrehozó okra? Erre - a fontoló értelem alapján - úgy gondolom, határozott választ kell adnunk: Nincs rá szükség. Miért? Mert a felsorolt három mozzanat feltétlenül elegendő biztosíték arra, hogy a könyv segítségével is az Egyház az idők végezetéig birtokában maradhasson Krisztus ama igazságának, amely számunkra alapvetően abban az áldott harmadfél esztendőben gyökerezik. Mindezekkel nem kevesebbet mondok, mint azt, hogy Szentírásunk létrejöttéhez nincs szükség semmiféle csodás belenyúlásra, Istennek módja lehetett és volt is, ily belenyúlás nélkül, csupán csak a Jézusban történt kinyilatkoztatás, a megtestesülés csodájával, annak segítségével szentíráshoz juttatni az Ő népét. Egyébként a Lélek rendes, nem csodás működése minden külön isteni belenyúlás nélkül is - csoda: a szabad teremtmény képes ugyanis olyan fokban azonosulni az Ő Istenével, hogy szabadon olyan szavakat mond, amelyeket az Isten a Maga Lelkének szavaiként ismer el. Minden csodás belenyúlásnál "csodásabban" konstruálta meg a teremtő Isten a Neki szabadon igent mondani képes teremtményét, az embert.

3. A Péter-tiszt optimális betöltése

A Messiásként közöttünk élt Isten odaadta a Maga Lelkét az Egyháznak. Hatalmat adott neki arra, hogy az Isten nevében nyilatkozzék. Az odaadottság és a kiszolgáltatottság Istene odaadta és kiszolgáltatta magát az Egyháznak: hajlandó azonosítani magát annak döntésével. Kinek a döntéseivel azonosítja magát az Isten? (KIO 32 az utolsó bek.) Személyében a mindenkori Péter felel legelső sorban azért, hogy Isten Egyháza megmaradjon a Krisztus igazságában. Egyedül képtelen erre a feladatra. Csak a Tizenkettővel és az Isten egész népével együtt képes.

A történelmileg kiformalódó egyházi tanítás a Péternek tulajdonított asszisztenciát másnak, kevesebbnek látja, mint a Szentírásnak biztosítottat. E szemlélet szerint a Péter-nyilatkozatoknak nem az Isten a szerzője (mint a Szentírásnak); ezeket csupán tévedhetetleneknek állította az Első Vatikáni Zsinat. Gondolom, a kialakult katolikus gondolkodás nem érvényesség szempontjából akar itt különbséget tenni a Szentírás és Péter nyilatkozatai között; hiszen a tévedhetetlenséget a Szentírásról is állítja. A Szentlélek asszisztenciájának a módjában van itt a különbség: a Szentírás esetében szerzőként asszisztál a szent szerző mellett (a szent szerző asszisztál neki?), a Péter-nyilatkozatokban tévedéstől-megőrzőként asszisztál. Mind a két asszisztálási mód különböznek a katolikus felfogás szerint attól az asszisztálástól, amelyet a Szentlélek Úristen bármely egyéb magát az Istennek odaadni akaró lélek számára készséggel produkál. Láttuk már a Szentírással kapcsolatban, hogy az emberi ráció e különbségeknek sem tényét, sem pedig mibenlétét megállapítani nem képes.

Tény és mibenlét - egyaránt az isteni belenyúlások világába utalnak bennünket, amely belenyúlások elvi lehetőségét tagadni nem lehet, de a szükségességét feltétlenül igazolni kell, ha egyszer az a Jézusban történt kinyilatkoztatásból feltétlenül bizonyossággal meg nem állapítható. Szükség van arra, hogy ily csodás isteni belenyúlás biztosítsa Péter számára a tévedhetetlen mondatok megfogalmazását ahhoz, hogy a reábizott Egyház megmaradjon a Krisztus igazságában? - hangzott el pár éve Küng ajkáról. Küng nemmel válaszolt. Az akták nincsenek lezárva.

A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy Isten sem a Szentírás, sem Péteren, sem másokon keresztül nem gondoskodott oly jellegű asszisztenciáról, amely az Isten állásfoglalását v i t a m e n t e s b i z t o n s á g g a l képviselhetné a mindenkori kérdező ember számára. Péter is, a Szentírás is, és nyilatkozataik mindenkori értelmezői is ki vannak téve annak, hogy a múlt időben változó, új kérdéseket feltevő s a régieket másképpen megfogalmazó ember számára csak többé-kevésbé kielégítő választ adnak, amelynél a későbbi korok Lélek által kérdező emberének kell a Lélek által megfelelőbb választ adnia, hogy nyugalmat találjon igazságkereső lelke. Aligha vitatható történelmi tapasztalással állunk

itt szemben. Oka? Az, hogy mindhárman oly jellegű asszisztenciát kapnak, amelyek nem hatálytalanítják a nyilatkozatokban megformálókban azt az emberi természetet, amelynek igazság-megismerő és megfogalmazó képessége fejlődő és nem korlátlan jellegű. Az emberi ismerés minden területén érvényesül a "Több szem többet lát" elve. Ezt az elvet akár a tudomány, akár a gyakorlat az emberi élet minden területén érvényesíti, mert feltétlen feltétele a jobb megoldások megtalálásának. Alapja ennek a gyakorlatnak az ember személyi méltósága; az, hogy az értelmes Isten volt az, aki a Maga képe és hasonlatosságára az embert megteremtette. Ugyanezen okon biztosítja Jézus a Maga Lelkének az asszisztenciáját gyülekezetének minden tagja számára, mégpedig oly korban, amikor nagyobbára csak Ő, a Kinyilatkoztatás tette lehetővé az ember személyes méltóságának teljes megbecsülését. A Szentlélek asszisztenciájának beszűkítése akár az első század bizonyos írásaira, akár bizonyos személyekre (azaz múltban vagy jelenben) - mindenképpen reakciós tevékenység volna Jézus Egyházán belül.

4. A közösség, mint a Lélek eszköze

Mindezek eredményeképpen tegyük fel a kérdést: mi a feltétele annak, hogy Isten Egyháza a maga egészében optimálisan lássa el azt az Istentől kapott feladatát, hogy eljuttassa az emberiséghez Isten igazságát? Felelünk. Szentlélek működése. Kiben és mikor? Péterben, a Tizenkettőben, az egyes hívőben. Mégpedig ma is, az Egyház múltjában is, különösen az Egyház első évtizedeiben úgy, ahogyan azt számunkra első sorban a 27 könyv megőrizte, azaz a Szentlélek működése a hívők rendezett közösségeiben tegnap és ma és mindenkoron. A Szentlélek működésének minősége befolyásolható? A Lélek asszisztenciája gondoskodik arról, hogy az emberiséghez eljusson az Isten igazsága olyan mértékben, ami szükséges és elegendő ahhoz, hogy az ember az ő Istenéhez eljusson. Ez a mérték lehet nagyobb és kisebb, azaz a célra alkalmasabb vagy kevésbé alkalmas. De ez a mérték variancia nem a Szentlélek asszisztálási készségén fordul. Másan. Azon, hogy az egyes ember mennyiben él úgy, hogy a Szentlelket magában meghallhassa. És azon, hogy mennyire hajlandó meghallani a másik emberből szóló Szentlelket. Minél optimálisabb ez a két változó, annál teljesebbé válik számunkra az asszisztálni kész Szentlélek igazságmegmutató funkciója. Mindez annyit jelent, hogy amennyiben az Egyházhoz tartozók figyelnek a bennük szóló és a múltban-jelenben másokban szóló Szentlélekre, az első évtizedekben a 27 könyvet megíró testvéreikben-elődjeikben szóló Szentlélekre különösen is, a kétezer esztendő dokumentumain keresztül is hallható Szentlélekre, akkor a Léleknek módja van optimálisabban végezni azt a munkát, amelyre az Atya és a Fiú elküldte Őt.

Kérdezzünk tehát reá a címben felvetett kérdésre: Intézményes a Szentlélek asszisztenciája az Egyházban?

Ha az "intézmény" emberi tényezőktől független isteni igazsághozvetítést jelent, akkor nemmel kell válaszolnunk, mégpedig akár Péterre, akár a Szentírásra gondoljunk is, mint eme isteni intézmény letéteményeseire. Ha viszont az "intézmény" emberi tényezőket figyelembe vevő organizmust jelent, akkor igennel kell válaszolnunk. A Lélek asszisztenciája, annak sikere, alapvetően függ a "Péter", a "Szentírás" az "egyres hívó" mozzanataitól, a "közösség" és az "egyres közösségek" mozzanataitól. Az egyes hívó ugyanis önmagában és még inkább a maga konkrét és élő szeretet-közösségén belül figyelheti-hallhatja legközvetlenebbül a Szentlélek megszólalásait. E konkrét szeretet-közösségek önmagukon belül koordinált, közös nevezőre hozott Léleknyilatkozatainak kell eljutniok horizontálisan a többi közösségekhez, s találkozniok ezeknek az ugyancsak koordinált Léleknyilatkozataival. S el kell indulniok mindezeknek a nyilatkozatoknak vertikálisan is, azaz az egymás fölé rendelt közösségek irányába, föl egészen a Tizenkettők legfelsőbb közösségi szintjéig, amelyben már Péter a közösség meghallott hangjainak a koordinálásáért felelős személy. Ha a legkülönbözőbb szintű közösségek koordinálják és továbbjuttatják a maguk meghallgatásait, akkor Péternek módja van a Szentlélek megsokszorozott működésének eredményeit koordinálni és enunciólni.

A fentiekből következik, hogy Isten népének, Isten közösségeinek - az azokban működő Lélek s az állandóan változó-fejlődő és Istentől kapott fejlődő erejében - szent kötelessége interpretálni a mindenkori kérdező ember számára a Szentírásban és Péter-nyilatkozatokban foglaltakat. Szent kötelessége újra és újra megállapítani, hogy - mindenkori tudata, a Lélektől meghatározott tudata alapján mi képviseli a már megfogalmazott, meghatározott szövegekben lényegében módosíthatatlan isteni igazságot, s mi az, ami korszerűbb interpretálást igényel. A kérdező ember számára nincsenek, nem lehetnek végérvényesen lezárt válaszrendszerek. Még a sokkal több tapasztalati alappal rendelkező természettudományokban sem lehetséges ez (a tegnap élenjáró könyvek mára salabakterrá lesznek). Hogyan volna ez lehetséges akkor, amikor a véges emberi értelem a számára teljességgel kimeríthetlent, az Istent, az Istenképű embert és e kettő viszonyát kutatja?

Az újra fogalmazhatás elvi szakrális befagyasztani akarása a teljes lehetetlenülést jelentené a kérdező ember és így a Jézus ügye számára is. Napjainkban a teológus gondjának legalább felét teszi ki az eddigi megfogalmazások eltúlzott tekintélye. Isten a Maga népe közösségének s e közösséggel együtt Péternek biztosította a Lélek asszisztenciáját. Azaz sem a közösségnek Péter nélkül, sem Péternek a közösség nélkül. Az egyházi tanítóhivatal nem független az Egyház élő közösségeiben folyó tanúbizonyosság-tételtől. Az egyházi tanítóhivatal nem lehet a múltban definiált tételektől sem független, sem pedig azoktól kizárólagosan és betű szerint függő.

Az egyházi tanítóhivatal csak az Egyház múltjában és jelenében egyaránt hatékonyan működő Lélektől lehet függő, s éppen ezért nem enunciólhat bármely kérdésben módosíthatatlan megfogalmazásokat, mert nem tudhatja, hogy az egyik vagy másik kérdést Isten népe nem fogja-e - a Lélek erejében - a jövőben másképpen látni.

A pápa tévedhetetlen az ex-cathedra nyilatkozatokban? Ennek a kérdés-megfogalmazásnak nem szabad feltételeznie az emberi tényezőktől független intézményes biztosítást. A lesátározott és Jézust-megtagadó Péter önnönmagában nem lehet semmiképpen sem e biztosíték hordozója, mert ember, és nem lehet senki más sem, mert ember. Láttuk, hogy a Szentírás sem azért hordozója annak, amit hordoz, mert Isten szavatol mellette a 27 könyvet létrehozó és elfogadó emberi tényezőktől függetlenül. De a pápa ebben az esetben is betöltheti Krisztus rendeléséből azt a funkciót, hogy optimálisan képviseli - a reábízottak segítségét is felhasználva - azt, amit Jézus reábízott... azt t.i., hogy eldöntse, mi tetszik, és mi nem tetszik az Istennek és ki tetszik, vagy ki nem tetszik az Istennek.

5. A magát kiszolgáltató Lélek

Századunkban a Lélek arra indít, hogy megszabaduljunk fölösleges deus ex machináktól. Isten nagyobb véleménnyel van teremtményéről, az emberről, mint ahogyan azt korábban el tudtuk volna képzelni. Ha megvolna magnószalagon Jézus minden szava, akkor is kellene a mindenkori ember interpretáló és az ama szavakat a mindenkori kérdésekre feleletül adaptáló (elhagyó és kiegészítő) munkája, hogy ennek segítségével az Isten népe el ne feledje és tudatában-életében továbbvigye azt, ami ott a három év alatt elhangzott. Miképpen interpretáljuk ezt a Jézusban történt kinyilatkoztatást -, ez függvénye annak, hogy mennyire vagyunk az Isten népe. Függvénye az Isten közösségét alkotó emberi személyek tudatának és életének. Annál sikeresebb az interpretálás, minél közelebb áll az interpretáló személy élete a megtestesült Istenéhez. Oly nagyon-nagyon jelentős ez, hogy a történelmi tapasztalatok erejében azt kell látnunk, hogy pápai tévedhetetlenség vagy protestáns tanítóhivatalnélküliség vallása mellett egyaránt van mód elmennünk egyénileg és közösségileg az evangéliumi életalakítás lényegi tartalmai mellett - a tanítás és az élet síkján egyaránt. S mind a két gondolatrendszerben élve van mód közelébe kerülni az evangélium igazságainak. Egyszerűbben: vannak protestáns szentek és vannak katolikus nem-szentek is.

Lehet-e a Szentlélek nekünk asszisztálását úgy felfogni, mint a brácsa szerepét a prímhegedűé mellett? - olvastam e kérdést egy hittankönyvben anélkül, hogy a könyv megfelelt volna reá. Most megpróbálok felelni reá. Úgy látszik, hogy nemcsak az Atya szolgáltatta ki

nekünk a Fiát. Úgy látszik, hogy nemcsak a Fiú szolgálta ki nekünk magát. Úgy látszik, hogy az Atya és a Fiú Lelke is kiszolgáltatta magát nekünk.

Talán ez a magyarázata annak, hogy a Zebedeus-fiak kérésére a samáriaiak ellen büntető csodát alkalmazni nem hajlandó és utolsó csodáját a Jézust gyilkolni-kész főpapi szolga fülének meggyógyítására használó Jézusnak a Lelke szembekerülve(?) asszisztál (ha asszisztál) Péternek az Ananiás és Zafira-ügyben (Csel 5,3.9), és asszisztál Pálnak Cyprusban Barjézussal, az álprófétával szemben (Csel 13,9-11). Az Isten a Maga Lelkét odaadta az ember hatalmába. Olyannyira, hogy még el is dobhatja ezt a Lelket. Ezért aztán egyéni helytállásunktól függetlenül nem működik a Lélek bennünk és az Egyházban, mert a Lélek meg nem testesült. Csak rajtunk keresztül hatékony; rajtunk, akit az Isten szabadnak teremtett, s a szabadságunkat fel nem számolja. Mindazonáltal bizalommal szolgáltatta ki magát az Isten Lelke nekünk. Bizalommal, mert Isten képére lettünk teremtve, Isten Lelke lehelődött belénk. Bizalommal, mert a megváltás szándékai reáépülnek a teremtésben lefektetett alapokra. S talán ez az oka annak, hogy a múltó időben előbbre jutva egyre kevesebb deus-ex-machinát látunk szükségesnek ahhoz, hogy Isten terveit faraghasssa ki a krisztusi Omega felé haladó idő.

(Az alcím: "kísérlet". Kísérlet egy oly kérdés megválaszolására, amelyben az Újszövetség, a jézusi tanítás nem igazít el vitamentes biztonsággal. A kísérlet nem hitvallás. A kísérletező elmondja, hogy mit mond neki a Lélek. Testvéreknek mondja el, hogy azok is szóljanak, hogy a kísérletező meghallhasssa a belőlük szóló Lelket is.)

MUSTÓ PÉTER SJ

KEDVES GYURKA!

*„Boldogok, akiket az igazságért üldöznek:
ővék a mennyek országa.”
(Mt 5,10)*

Már még azt hiszed, hogy nem akarok neked válaszolni, vagy megharagudtam májusi leveled miatt! Szó sincs róla! Szégyellem és sajnálom, hogy nem válaszoltam azonnal, mert gyors válasszal jobban ki tudtam volna mutatni baráti érzéseimet irántatok, mint most itt szavakkal. Hallgatásom miatt nem akarok sokat magyarázkodni. Csak annyit, hogy ebben az évben kétszer erős bronchitisem volt, azután költözök, majd helyettesítettem egy rendtársamat távol innen, Cali városában. Ennek ellenére írhattam volna. Nem tettem. Most itt vagyok. Tegnap másoknak írtam, ma neked válaszolok. Leveled itt fekszik előttem.

Legelőször is szeretném leszögezni, hogy Téged és titeket, meggyőződésedet és álláspontotokat tisztelem, becsülöm, szeretem, és nagyon komolyan veszem. Személyesen az én hivatásom talán egy kicsit más, mint a tied, több mindenben nem vagyok olyan következetes, vagy néhány dolog nekem igen fontos, amit Te inkább háttérbe helyezel, és megfordítva. De örülnék, ha barátotok lehetnék. Igaz, talán nem egészen ugyanazokon az utakon járunk, hanem különböző világban, más helyzetekben, de ha nem tévedek, egy célért élünk.

A leveled végén kezdem:

Hogy Te magadat és a magyarországi Bokorközösséget az üldözött Jézussal és a prófétákkal hasonlítod össze, abban semmi rosszat nem látok. Mivel mind az állami hatóságok, mind az Egyház legfontosabb képviselői részéről támadást, mellőzést, elhatárolódást tapasztaltok, vigasz számotokra, hogy az igazi próféták, Jézus és követői is igen gyakran üldözés, megvetés, lebecsülés vagy kinevetés áldozatai voltak. Erről szól a Hegyi beszéd, ez a történelmi valóság. Közép-Amerikában bér-gyilkosok, az úgynevezett halálsvadronok az utóbbi években körülbelül ötven papot, apácát, rengeteg katekistát, összesen mintegy százezer keresztényt gyilkoltak le, sokat közülük a legembertelenebb és legkegyetlenebb kínzások után. Hasonlóképpen történik ez sok más dél-amerikai országban, mint Argentínában is az utolsó katonai diktatúra alatt. Ez számomra annak a jele, hogy ők mártírok, és közelebb vannak Jézus személyéhez és tanításához, mint azok a papok és főpapok, akik saját paptársaikat jelentik fel a katonai hatóságoknál, és rendszeresen koccintanak a hatalmon levőkkel. Jézussal, az ő sorsával való összehasonlítást egyáltalán nem tartom gögnek. Sőt, ha szolgálai vagyunk, velünk sem bánnak jobban, mint vele, mert „ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is” (Jn 12,26). Ha üldöznek benneteket, jele lehet annak, hogy valószínűleg a próféták útját járjátok.

Ami Dél-Amerikában a fegyverfogást, vagyis a keresztények álláspontját illeti a fegyveres lázadással szemben, arról a következőket szeretném mondani. Ha szavaim nem is teljesen átfogó képet nyújtanak az itteni véleményekről, kívülről nézve a nemzetközi sajtó sokszor úgy ír, mintha a dél-amerikai keresztények lelkesednének az öldöklésért, gyilkolásért, fegyverek használatáért. Ez a sajtó az Egyesült Államok kezében van, annak szolgál. Érdeke, hogy az ellenzékét mindig karikatúrában, eltorzítottan mutassa be. Így aztán jogosan elítélhetik őket. A sajtó hírverése a dél-amerikai keresztényekről egyáltalán nem felel meg a valóságnak. A szabadság teológiájának képviselői, Msgr. Romero, akit meggyilkoltak, és mások is a legerősebben elítélik az erőszakot és a fegyverfogást. De nem mennek olyan messzire, mint Te, barátaid a Bokorból és én magam is, aki mindig a katonai szolgálat megtagadása mellett foglalkozom állást. A dél-amerikai keresztények általában inkább a hagyományos teológiát követik, ami szerint jogos lehet a háború, sőt bizonyos történelmi helyzetekben a zsarnok meggyilkolása is. Az Egyházban a nagy többség mindig jogosnak tartotta a védekezést még fegyver használatával is, mint legutolsó, végső eszközt. Kell-e említenem a fegyverek megáldását?

Msgr. Romero, El Salvador érseke előbb nem támogatta a közép-amerikai állam polgárháborújában a fegyveres lázadókat. De amikor egyik plébánosát és barátját, a jezsuita Rutilio Grandét a katonák meggyilkolták, belátta, hogy állást kell foglalnia a teljesen korrupt, erőszakos és igazságtalan kormányhatalommal szemben. Végül is azért gyilkolták meg, mert utolsó vasárnapi prédikációjában azt követelte a katonáktól, hogy hagyják abba a véres elnyomást. „Isten nevében megparancsolom nektek, hagyjátok abba az öldöklést!” Másnap reggel a szerzetesnővérek kápolnájában a felajánlás alatt lőtték agyon. Amint kiderült, a tisztek kisorsolták egymás között, melyiküknek jár a tisztség, hogy ezzel a lázadó püspökkel végezzen. Akik a lázadást támogatják Latin-Amerikában, azok nem tudják elképzelni, miként lehetne a diktatórikus államrendet, illetve rendetlenséget demokratikus úton, fegyveres erő nélkül megváltoztatni.

Msgr. Romero utóda, Msgr. Rivera y Damas, San Salvador érseke, mint a dialógus komisszió vezetője természetesen tartja, hogy ha vannak katonai lelkészek a katonák lelki szolgálatára, akkor lehetnek papok a lázadók lelki szolgálatára is. Dél-Amerikában az a tragédia, hogy itt mindenki hívő katolikus keresztény, mind a lázadók, mind az uralkodó réteg katonái. Amíg az utóbbiak az ateista terror ellen védik a hitet, de lényegében egy teljesen materialista gazdasági rendszert és a polgári osztály uralmát, addig a lázadók az emberi igazságosság nevében, vagy Jézusra és a Bibliára hivatkozva a jogtalanok jogait követelik.

Persze vannak szép számmal egyházi emberek, akik szívesen azt tanácsolnák, hogy ha igazán keresztény vagy, viseld el, tűrd az üldözést, elnyomást.

Személyesen ismertem embereket, akik elfogadták az itteni kolumbiai kormány amnesztiáját, de húsz óra múlva holtan találták őket. Pedig itt még egy igen civilizált, demokratikus országban élünk. Ha valakit egyszer szubverzív elemként már megbélyegeztek, vagyis államrendet aláaknázóként tartanak számon, az vagy elhagyja az országot, vagy valamely fegyveres csoportosulás tagja lesz, ha nem akar hirtelen meghalni.

Megértem, ha nem is követem azokat, akik fegyveres csoportok tagjai lesznek, és a fegyvert nem akarják letenni. Megértem személyes döntésüket, mert jól akarnak, de nem tudják, hogyan tehetnék azt másképpen. Tanácsot nem kérnek sem tőled, sem tőlem, ez személyes elhatározásuk. Jól tudják, hogy az egyház hivatalosan a hatalmon levők oldalán van, de viszont remélik, hogy Isten mellettük van, vagy legalábbis nem ítéli el őket. Vallásos életem és a konkrét társadalmi problémákkal szembeni állásfoglalásom között nem lehet ellentét. Ezt vallom én, ezt vallja a szabadság teológiája, és ha jól értem, Te is. Ez azt jelenti, hogy Isten országa már itt a földön építődik. Ha éhezők között Isten országát hirdetem, akkor ez nemcsak abból állhat, hogy megtanítom a szenvedést értékelni, hanem az is hozzátartozik, hogy megpróbáljuk együtt keresni, miképpen lehetne az éhség okait megtalálni, és közösen valamit tenni ellene. Nem akarom én az embereket materialistává nevelni. Szó sincs róla. De szeretném, hogy az elnyomottak, éhezők megtanulják felismerni a társadalomban saját helyzetüket. Tanuljanak meg szervezkedni, keresni jogaikat, saját magukat becsülni, és a megbecsülést meg is kívánni. Ez népnevelés.

A középkorban ez volt az egyház egyik fontos feladata Európában is. Földművelésre tanította a népet, írásra, olvasásra, közösségi és nemzeti öntudatra. Ma ilyen népnevelő szolgálatot folytat az egyház Dél-Amerikában is egy fejlődő, iparosodó társadalomban. Ezt a szerepet a hagyományosan gondolkodó papok, szerzetesnők egy része betölti ugyan, de sokszor csak a szentségeket szolgáltatja ki pénzért. Pénzesekkel barátkoznak, vagy paternalista, atyáskodó szociális munkát végeznek. Így az egyszerű emberek továbbra is tudatlanok maradnak. Függnek azoktól, akiktől segítséget kapnak, de nem önállóknak. Igazán népnevelő és felvilágosító munkát azonban legtöbbször az egyháznak azok a képviselői végeznek, akiket a szabadság teológiájának követői közé sorolok. Ha az evangéliumot ebben a szellemen olvasod, vagy a bázisközösségekkel együtt magyarázzátok újra meg újra, akkor Jézus szavai és tettei konkrét következtetésre vezetnek el titeket. Megértitek például, kik a farizeusok a mai korban, vagy miért ítéltek el Jézust. A vallás életszerű, valós lesz. Ugyanakkor világossá is válik, mi a feladatotok, hivatásotok saját konkrét társadalmi helyzetetekben. Éppen Ti tudjátok

talán legjobban, hogy az evangélium olvasása közben hivatások születhetnek, és lesznek olyanok is, akik nekünk nevelésére, szolgálatára és egy igazságtalan társadalom megváltoztatására életüket is hajlandók feláldozni. Leveled azt bizonyítja, és amit rólad tudok, az is igazolja, hogy tisztán látod evangéliumi feladatodat. A te hivatásod mindnyájunk számára serkentő, lelkesítő kihívás. Ha félve eltántorodunk meggyőződésünktől, hivatásunktól, mert az nem szokványos, mert veszélyes, kellemetlen, akkor saját magunk és Isten ellen vétkezünk, aki nekünk ezt a hivatást szánta. Rád szükség van, hogy Isten szava és az evangélium megvilágosítsa mai helyzetünket, válaszokat adjon társadalmi problémáinkra. Tanításod nélkül hiányozna egy prófétai hang a mi korunkban. Isten szavára nem akarok süket lenni. Meg akarom hallani, mit mond nekünk Jézus ma. Mert ma is megszülethet, ma is szól hozzánk prófétái által. És nem szeretném félreérteni. Nekünk, Dél-Amerikában élő keresztényeknek szükségünk van Rád itt is, nemcsak Magyarországon.

De Te is egy bizonyos kor embere vagy. A te meggyőződésed egy bizonyos történelmi helyzetben és helyen alakult ki. Ugyanakkor Isten akaratából más helyen, más történelmi helyzetben másfajta hivatások születhetnek. Ezek is Jézus életéből, szavaiból és történetéből táplálkoznak, bár látszólag ellentétesek lehetnek a te hivatásoddal. Hogy a Te elköteleződésed, tanításod, életed milyen hatással van ránk Dél-Amerikában? Ezt csak Isten tudja. Hogy Te és Ti vagytok, és ahogyan állást foglaltok, nekem személyesen erőt, hitet és biztatást jelent. Vegyem én is komolyan saját hivatásomat. Engedjem, hogy ami nem tiszta a hitemben és Jézus követésében, az a ti példákodon felbuzdulva megtisztuljon, megerősödjön, világosabbá váljon.

Most búcsúzom. Szeretnék hamar választ kapni Tőled, de ezt nem merem remélni, és még kevésbé kérni ilyen hosszú hallgatás után. Talán majd egyszer találkozunk. „Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot: majd kielégítik őket.” (Mt 5,6)

Isten áldjon meg!

Bogotá, 1984. november 6.

***

Megvolt Márfi Gyulával a második találkozásom. Volt első is? Egyoldalú. Amikor '97-ben rehabilitáltattam a magyarországi püspökökkel a mostani pápa, s beírhattam a Hittani Kongregáció által számomra '85-ben készített s általam vonakodás nélkül *azonnal* aláírt Hitvallásba... Mít írhattam bele? Amit már '85-ben is akartam, de akkor nem volt szabad... Beírhattam végre azt a Ratzingert felháborító zsinati tanítást, hogy *az ember a lelkiismerete által jut el Istenhez...* Nos, akkor, '97-ben, a püspökök közül rehabilitációmhoz egyes-egyedül Márfi Gyula szólt hozzá a sajtóban, s azt mondta, hogyha már most aláírtam, akkor aztán aszerint is tanítsak. Erre a buzdítására akkor sem, azóta sem mondtam semmit. Ha tudta a történések lefolyását, akkor azért nem; ha nem tudta, akkor meg azért nem. A tájékozottal, meg a tájékozatlannal nem érdemes vitatkozni, ha egyszer nem azt mondja, amit gondol, hanem, azt, amit kell. Most megvolt a békeséges találkozás, s nagy figyelemmel hallgattam végig az infarktusz-történetet, s nem emlékeztettem őt a korábbi találkozásunkra. Hagytam: maradjon meg az teljességgel egyoldalúnak. Hátha kapok egyszer jó pontot érte Attól, aki egy-két alkalommal szintén néma maradt... nagyurak előtt.

Bulányi György Napló II.

ÁTS ANDRÁS TÖPRENGÉSEK VÉGSŐ KÉRDÉSEKRŐL

Gondolataim formálásában sok forrásra támaszkodtam. Előljáróban megemlítem *Hankiss Elemér Félelmek és szimbólumok* című művét, amelynek sok-sok információja segített abban, hogy meglevő gondolataimat, következtetéseimet igényesebben megalapozhassam. Közösségeimnek is szeretnék köszönetet mondani, velük együtt sokat formáltuk egymást az elmúlt közel 30 esztendőben, sokat segítettek fontosnak gondolt következtetéseim kimunkálásában. *Miura Tecuo A büntetés (Égtájak 1976 (Öt világrész elbeszélései), Európa Kiadó c. novelláját 1976-ban, 17 évesen olvastam, akkor alaposan megököntetett és elgondolkodtatott. Akkor gondoltam arra először, hogy nem tét nélküli az emberiség bűnnel és büntetéssel kapcsolatos gondolkodása. A novella olvasása nyomán kérdéseket tettem föl magamnak: Milyen világot teremtett a Jóisten? Miért teremtett bűnt? Miért adott lehetőségeket a Sátánnak? Mire kell a Pokol, ha Jézus megváltott minden embert? Miért is kell meghalunk? Miért érezte magát jobban az Atyaisten attól, hogy Fiát mi, emberek keresztre feszítettük? Mi ebben a megváltás egyáltalán?*

Megpróbálok sorba venni ezeket az engem akkor is, azóta is zaklató kérdéseket, és 33 év múltán, 50 évesen megpróbálok válaszolni.

Olyan világot teremtett Isten, amelynek csúcán a földi ember áll?

Az emberiség az ősidők óta küzd azért, hogy erre a kérdésre igennel felelhessen. Régebben még azt is hittük, hogy a teremtett világ közepe a mi Földünk. Ez a hit, ez az illúzió a mai napig is véd egy félelmetes feltevés ellen, ti. hogy az ember jelentéktelen, elhanyagolható tényezője a végtelen világnak. Ma is hiszünk még ebben az illúzióban? Vagy ki kell mondanunk, hogy a világmindenség peremébe kapaszkodunk? Azt a fizikai, csillagászati ténytet ma már biztosan kijelenthetjük, hogy a Föld maga is szinte semmivé törpül a világmindenség tér- és időkoordinátaiban. Kicsisége szinte por-szemnyivé zsugorítja az általunk ismert hatalmas univerzumban, melynek jó részét ráadásul még nem is ismerjük. A világegyetem legtávolabbi pontja, amelyet már érzékelni tudunk drága műszereinkkel, 10 milliárd fényévyire van tőlünk. Eközben több száz millió galaxis, milliárdnyi csillag és bolygó mellett haladunk el. Ennyit a térbeli elhagyatottságunkról.

Az időben is meglehetősen észrevehetetlenek vagyunk. Ha az ősrobbanás (Big-Bang) elmélete igaz, és nem volt semmi az ősrobbanást megelőzően, akkor univerzumunk 12-19 milliárd éves lehet. Ezen belül a mi Napunk és a Föld 4-4,5 milliárd évvel ezelőtt alakult ki. Az első primitív élet jelei 3-3,5 milliárd évvel ezelőtt jelentek meg a Földön. A Homo sapiens 200 ezer éve indult el hódító útjára. Őseink 30-60 ezer évvel ezelőtt festették az első figurákat barlangjaik falára. Legrégibbi írásos emlékeink 6 ezerévesek. A világ történetének jelentéktelen töredéke ez a 6 ezer év. Ha egy év volna a világmindenség életkora, akkor alig 1 másodpercnek felel meg ez a 6 ezer év, amelyet mi az emberiség történelmének tekintünk.

Az emberiség szorongását mindig is tompította az a hit, hogy ez az univerzum a mi univerzumunk, ez egy emberi, nem pedig idegen világ, mi itthon vagyunk ebben a világban. Ez a hit túlélte mindent, túlélte a ptolemaioszi kozmikus kép összeomlását, Galilei, Kopernikusz és Kepler felfedezéseit, túlélte a felvilágosodást, túlélte még a materializmust is. Szinte azt mondhatnánk, hogy az emberek és az emberi közösségek egyik legfőbb tevékenysége még ma is az, hogy fönntartsák ezt a hitet bennünk.

A törzsi faluban a totemoszlop a világ közepe, az ősi kultúrákban egy szentély vagy templom, vagy egy szent fa, egy szent hegy jelezte a világ középpontját. A görögök az Olümposzt tekintették középpontnak. A hinduknak már nehezebb a dolguk, ők valahol az illúziók világán kívül, a Nirvánában képzelték el a középpontot. A dualisztikus vallások is bajban voltak, amikor a fény (a jó) istene és a sötétség istene között kellett valahol középpontot keresniük, talán a kettő közé teheték. A zsidóság is ilyen dilemmától szenvedett. Egyfelől Jahve nyilvánvalóan a világ közepe, de Jahve teremtett egy önmagán kívüli, tőle függő univerzumot, amellyel nem

volt azonos. Ezért kellett a jeruzsálemi templom, amely Jahve földi otthona volt, s így a teremtett világ középpontja is egyúttal.

A kereszténység is küzd ezekkel a problémákkal. Isten az egyetlen és mindenható lényege az univerzumnak, vagy harcban áll egy ellenféllel, a gonosszal, a Sátánnal? Ha a Föld a világmindenség középpontja, akkor a Föld középpontja egyben az univerzum középpontja is. Ám a középkor óta azt képzeltük, hogy a mélyben, a Föld középpontjában van a Sátán birodalma, a pokol. Ez azt jelenti, hogy a Sátán volna a világmindenség középpontja? Ezt Dante úgy oldotta fel, hogy bár az univerzum fizikai középpontjában a Sátán van, de az univerzum valódi, szimbolikus és szent középpontja Isten. A mai világ tudósai vagy azt mondják, hogy az ősrobbanás középpontja az univerzum középpontja, vagy arra hajlanak, hogy ez az ősrobbanás egyszerre mindenhol történt. A mai matematikusok tovább mennek, és azt kérdezik, hogy a végtelennek lehet-e egyáltalán középpontja. És még nem is említettem azokat, akik azt gondolják, hogy nem volt semmiféle ősrobbanás, az univerzum állandóan termelődik mindenhol és sehol a homogén kozmikus térben.

Az emberiség a mai napig újratemti azt a hitet vagy illúziót, hogy végül mégiscsak mi vagyunk a világ közepe. Az emberiség mind a mai napig keres és talál olyan biztonságos területeket, amelyeket a világmindenség középpontjának hihet (édenkert, kitüntetett szentélyek, templomok, hegyek, bevásárlóközpontok stb.). Az emberi képzelet mindig is felosztotta a világot a szent és a profán tartományára. A szent helyeken ablakot nyitnak Istennek, hogy ott leszállhasson az égből, és beköltözhessen a fizikai világnak erre a pontjára, és az jelenléte által szent helyé váljon, az isteni lét és az igazi, hiteles emberi lét szentélyévé.

Már az édenkert, a paradicsom is ennek a megszentelt, zárt helynek a legerősebb képe az idegen világgal szemben. Az ember kiemelten fontos helyet kapott itt, hiszen Isten csak őt teremtette a maga képére. Sőt megbízta az embert azzal, hogy „uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön”. Ez a paradicsom szemben áll az idegen külső világgal. A paradicsom a tökéletes ártatlanság, béke és harmónia tartománya. Itt nem beszélnek a halhatatlanságról, de azt állítják, hogy nem volt halál, betegség vagy szenvedés. Itt még az állatok is csak növényeket ettek. A bukás előtti állapotban az emberek szexuálisan is ártatlanok voltak, még az sem tudatosult bennük, hogy meztelenek, bár ennek ugyanakkor ellentmond, hogy „szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek meg a földet”. Meztelenek voltak, de ezt nem vették észre mindaddig, amíg nem ettek a jó és gonosz tudásának fájáról. Az ártalmas külvilágtól magas fal választotta el a paradicsomot. Ez a fal az isteni kegyelem és az emberi szabadság tartományát választotta el a világ káoszától. Az édenkert mintájára a

középkortól az egyházi épületek is ezt kívánták kifejezni. Gondoljunk csak a katedrálisok, monostorok, klostromok belső zárt kertjeire, melyeket magas falak, sőt néha bástyák védtek a bűnös külvilággal szemben.

De ilyenek a mai világ bevásárlóközpontjai is, magas üvegkupolái, a fények és a növények mind-mind a paradicsom utánérzését keltik. Szintúgy a körbefutó galériák, kirakatok, az árukkal roskadásig megrakott üzletek, amelyek élvezetesekek, csábítóak, kényelmesek és otthonosak az ember alkotta világban. Itt nincs ónos eső, nincs szélvihar, nincs zivatar és nincs aszály, nincs tél és nincs nyár, nincs nappal és nincs éjszaka, semmi sem emlékeztet a mulandóságra. Itt egy megkívánt pulóver értékesebbnek tűnik az aranygyapjúnál, egy rúzs, egy ékszer új személyiséggé változtat, és emberi kapcsolatainkat is tartalommal töltheti meg, még akkor is, ha ezek már nem jelentenek semmit, és nincs bennük öröm. Itt az üzletek dzsungelje nem félelmetes, nem kegyetlen ragadozók leselkednek ránk, hanem kedves mackók, játék oroszlánok és játék dinoszauruszok. Valójában ezek a Sátán templomai, azt hirdetik, hogy nincs semmi baj a világban, nincs szenvedés, nincs halál, nincs bűn: itt minden örökkévaló és ártatlan. A Sátán csapdát állít, el akarja hitetni velünk, hogy nem kell semmit sem tennünk, mert már elértük a tökéletes boldogság állapotát. Még ál-mennybemenetelt is rendeznek itt nekünk. Gondoljunk csak a tükrökkel körbevett üvegliftek hangtalan suhanására, ahogy felröptetnek minket az üvegkupolába. Itt igazán kiélheti ösztönlétét az ember, és elveszíti a jó és gonosz tudásának szabadságát.

Miért olyan világot teremtett Isten, amelyben a gonosznak, a Sátánnak ekkora szerepe van?

Vizsgáljuk csak meg, térjünk vissza a teremtés azon pontjához, amelyben feltűnik a Sátán. Vajon milyen lett volna a világunk, ha az emberi félelem és remény nem teremtette volna meg rettenetes és csábító, fenséges és démoni figuráját. Miért állíthatják sokan, hogy ez a Sátán-kép volt a legnagyobb szövetségesünk a gonosz, a rossz, az emberi szenvedések és félelmek elleni harcban.

A keresztény hit szerint a kereszttség a legfontosabb fegyver a gonosz ellen, a megkeresztelt ember a démonok áldozata marad. Az ördög a keresztvízbe belefullad, mint régen a fáraó katonáival a Vörös-tengerbe. Az épületeket, templomokat, városokat is beszentelték, hogy megvédjék őket a gonosszal szemben. Már az egészen primitív törzsek is ismerik a beszennyeződés és megtisztulás rituáléit, a gonosz támadása után mindig a rituális mosakodásnak van megtisztító ereje. A későbbi korokban aztán lassan a bűn és a bűntudat lép a beszennyeződés helyébe, bár teljesen nem szorítja ki azt. Gondoljunk például a szentmise azon szavára, hogy „tisztítsd meg ajkamat, mosd le bűneimet, és véteimtől

tisztíts meg engem” (Izajás 51,4). A középkori városokban hatalmas tárháza volt ennek a gonosz elleni védelemnek:

1. Védte őket a mindenható és jóindulatú Isten.
2. Védte őket Jézus megváltó halála.
3. Védtek őket az angyalok és angyali seregek.
4. Védte őket a szentek kara, különösen a védőszentjük.
5. Védte őket az Egyház, a pápa, a papság és intézményeik.
6. Védtek őket a város falai, melyeket beszenteltek a gonosz ellen, és a város védőszentje.
7. Védte őket a házuk, amely szintén be volt szentelve.
8. Védte őket a házi oltár, a feszület, a szentkép a falon.
9. Védte őket a babonák gazdag arzenálja a betegség, a halál, a terméketlenség stb. ellen.

Hogyan és miért is került bele a gonosz a világba? Miért is kell annyit szenvednünk? Miért van annyi nyomorúság és kétségbeesés a világban? Miért kell meghalnunk? Mi az oka a szenvedésnek? Ezekre a kérdésekre az emberek ősidők óta keresik a választ, mert könnyebb a szenvedést elviselni és elfogadni, ha az ember tudja, vagy legalábbis tudni véli, hogy mi ennek az oka, eredete, és mi az értelme.

A gonosz felbukkanása eléggé ellentmondásos, a teremtéstörténet szerint az első emberpár engedetlensége hozta be a gonoszt, a szenvedést, a halált a tökéletesen jónak és ártatlannak teremtett világba. A középkortól az édenkertbeli kígyót a zsidó és a keresztény hagyomány is a Sátánnal azonosította. Ha viszont a kígyó maga a Sátán, akkor a gonosz legfőbb forrása nem az ember engedetlensége, hanem a Sátán lázadása Isten ellen, így az ember elbukása csak következmény, másodlagos dolog. Vitatott az is, hogy vajon a Sátán bukása az ember bukása előtt, vagy utána történt. Az egyházatyák leginkább arra hajlottak, hogy a Sátán azért lázadt fel Isten ellen, mert az embert Isten a maga képére teremtette, az angyaloknak viszont nem volt részük ebben a kegyben, s mint tudjuk, a Sátán eredetileg előkelő angyal volt. Tehát a lázadás oka az irigység volt, s ez az oka a gonosz megjelenésének a világban.

Felbukkan az a gondolat is, hogy Isten a felelős a gonosz megjelenéséért, mert ha valaki fellázadhatott ellene, akkor ő teremtett tökéletlen univerzumot. Ebben az esetben vagy Isten döntése volt a gonosz megjelenése, vagy pedig Isten gyengesége, előrelátásának, mindentudásának hiánya vezetett ide. Voltak, akik azt állították, hogy Isten és az angyalok kezdettől fogva léteztek, s úgy vélték, hogy ezzel feloldják ezt a problémát. Ha így lenne, akkor a gonosz birodalma már eleve jelen lett volna a világmindenségben, s akkor a világmindenség eleve kettéhasadt volna a jó és a rossz tartományára. Következésképpen az ember csak áldozata az istenek csatájának, a jó és rossz közötti küzdelemnek.

Ki a felelős a világban levő gonoszért, szenvedésért, nyomorúságért és halálért? A Sátán? Isten? Az emberi-ség? Vagy senki sem, mert a gonosz öröktől fogva jelen volt a világmindenségben? Így aztán méltán érezzük úgy, hogy ez a világ nem a mi világunk. Idegen világ. Az Ószövetségben a Sátán ritkán kerül szóba, alig pár helyen. De sohasem Isten ellenfeleként emlegetik, hanem inkább, mint engedetlenkedő szolgát, aki nem tökéletesen, csak ímmel-ámmal teljesíti, amit Isten küldöttként rábíztak. Az Újszövetségben már sok utalást találunk a Sátánra. Itt már, mint Isten ellensége és ellenfele jelenik meg. Órigenész hatására a 3. században fogadták el azt az álláspontot, hogy a Sátán Ádám és Éva előtt bukott el, és így azonosítható az édenkerti kígyóval. Ebből már egyenesen következett, hogy a bűnbeesésért elsősorban a Sátán a felelős.

Az emberiség mindig is kereste a megoldást, itt csak a legfontosabbakat ismertetem.

Az úgynevezett gnosztikus irányzat (gnózis: igazi belső tudás) a kereszténység első évszázadaiban meghatározó jelentőségű volt. Mielőtt a tantételeket elkezdték kanonizálni, és a vallást a hatalom szolgálatába állítani, egy hatalmas spirituális impulzus, egy rendkívüli hatósu-garú szellemi mozgalom ragadott meg számtalan embert, eredeti beállítottságától függetlenül. Ez a mozgalom belső megmozdulást, megrendülést és a tökéletes-ség belső átélése iránti vágyat keltett az emberekben. Ez a gnózis lényege. Nem a tanok egyes irányzatai, hanem egyes közösségek voltak gnosztikusok, hanem az a beállítottság, hogy minden ember hivatott a belső tudásra, Isten közvetlen megtapasztalására. Gnosztikus kereszténység néven maradt fenn ennek a mozgalomnak az emléke, azon kevés forrás alapján, amely túlélte az üldöztetést. Pedig eredetileg ez volt maga a kereszténység és az igazi, belső vallásosság, mielőtt a hatalmi tényezővé terebélyesedő külső vallás önmagát hivatalos kereszténységnek nyilvánítva kiirtott minden más szellemiségű irányzatot, elsősorban a belső tudás híveit. Teljesen érdektelen, hogy ebben a kultúrkörben a görög nyelv ezt éppen gnózisnak nevezte. A belső tudás, az igazi ismeret, Isten ismerete minden vallás születésénél jelen volt, és számtalan embert indított el a szellemi úton.

A gnosztikus belülről igaznak ismeri fel, hogy ebben a világban, amelyben él, valami alapvetően nincs rendben. Mivel tudja, hogy a tökéletesség előbbre való, mint minden más, nyilvánvaló számára, hogy mindaz, ami viszonylagos, ahol jó és rossz váltja egymást, az nem lehet Isten, és nem is származhat közvetlenül Istentől, tehát nem isteni. Ebből persze még nem következik sem az isteni, sem az istentelen meghatározása, de a gnosztikust ez nem is nagyon érdekli. A gnosztikusok általában egyetértenek abban, hogy világunkat nem a legfelső Isten formálta ilyenné, hanem egy demiurgosz („kézműves”) isten, ő és az ördög viaskodik köreinkben.

Szent Ágoston megpróbálta megkeresni a gonosz helyét a tökéletesen jó univerzumban, amelyben a rossz, a szenvedés, a bűn csak másodlagos jelenség, igazából nem is létezik. Azt hirdette, hogy az emberi történelem tulajdonképpen tanulási folyamat, amelyben a gonosz csak arra szolgál, hogy próbára tegyen bennünket, és így továbbvezessen a szeretet, az erény és a bölcsesség útján. Ahogy múlik az idő, egyre inkább kiküszöbölődik majd az emberi világból. Élete során három elméletet is felállított, hogy tovább finomítsa ezeket a gondolatait.

Elsőként azt állította hiányelméletében, hogy a gonosz voltaképpen nem létezik, a gonosz nem más, mint Isten hiánya, egyszerű „negativitás”. Nem más, mint a jóság eltorzulása vagy megromlása, a jó parazitája. A bűn nem a gonosz felé fordulás, hanem a jótól való elfordulás, vagy egy kisebb jó felé fordulás. „Bármilyen, ami létezik, jó, a gonosz nem létezik, mert ha létező volna, akkor jó volna”.

Később kidolgozta esztétikai elméletét, amely szerint a gonosz pusztán illúzió, az ember tudatlanságának és korlátolt látomásának az eredménye. A teljesség ugyanis megköveteli, hogy az univerzumban legyenek olyan teremtmények is, amelyek nem pusztán létből, hanem létből és nemlétből állnak, következésképp nem tökéletesen jók. Romlékonyak. Ennek ellenére, sőt éppen ebből következően az univerzum tökéletesen jó, mert még a gonosz is a tökéletességéhez járul hozzá, a világ szegényebb volna nélküle, hiányozna valami a teljességből. Tehát a gonosz nem létezik, csupán az emberek tévképzete, mert nem képesek meglátni azt az egyetemes szándékot és harmóniát, amely magába foglalja a szenvedést és a halált is.

Utoljára dolgozta ki erkölcsi elméletét, amelyben azt fejtegeti, hogy a gonosz jelenléte a világban előfeltétele az emberi szabadságnak, mert nem volna igazi szabadság és igazi választás az, ha az emberek csak valami jó és egy másik jó közül választhatnának. A szabadságnak két formáját határozta meg: az egyik, a primitívebb a szabad akarat, vagyis az, hogy az ember akár a kisebb jót, vagyis a gonoszt is választhatja, a másik az embernek az a képessége, hogy Istent választja, és Istennek tetsző életet él. Ez az Istenben való hit és Isten követésének a szabadsága.

Valójában Szent Ágoston nem tudott belenyugodni saját válaszaiba. Az újszülöttek szenvedéseit is magyarázó kísérletet tett, ám végül is elismerte, hogy a gonosz jelenléte ebben a világban Isten titka. Halála előtt már azt is állította, hogy az eredendő bűn minden eresztékében megrontotta a világot, olyannyira, hogy az emberek többsége örök szenvedésre és kárhozatra van ítélve.

Ágoston útján járva később sokan állították, hogy a gonosznak csak átmeneti szerepe van a világban. Ádám még gyermeki állapotban volt, amikor Isten megteremtette, még át kell mennie egy hosszú és fájdalmas tanu-

lási folyamaton, amelynek során emberi képességei fokozatosan kialakulnak, és ő lassan teljes emberré, felnőtté válik. Az eredendő bűn nehezebbé tette feladatát, de egyúttal függetlenedését is jelentette, ez pedig hozzájárult ahhoz, hogy felelősségteljes emberi lényé váljék. A világ idegensége, az a tény, hogy a világ durva szögleteibe ütközünk, inkább áldás, mint átok, mert segít minket abban, hogy igazi emberekké formálódjunk. Az emberiség folyamatosan igyekezett a Sátánt megszemélyesíteni, sőt lehetőleg minél inkább „egyszemélyesíteni”, nem akart gonoszok seregével bajlódni, az összes gonosz szellemet belesűritették egy „egy-sátán hitbe”, a Sátán személyébe. Így a Sátánnal való küzdelem is sokkal drámaibb és apokaliptikusabb lett, ugyanakkor egyszerűbbé és reménytelibbé is vált. Ha csak egy gonosz van, akkor ennek az egy személynek a legyőzése egyszer és mindenkorra megszabadítja az embert minden gonosztól, szenvedéstől, nyomorúságtól és a haláltól. Ráadásul az emberek számára végtelenül undorító, borzalmas, visszataszító képet festhetünk róla, bízva abban, hogy rettenetük és félelmük révén jó útra térnek.

Ezzel együtt természetesen a Sátán ellenpontjaként a jó is hősiessé vált, a Hérosz, a Hős, a Bajnok, Jézus diadalmas figurája egyre fontosabbá vált. A jó és a gonosz küzdelme kikerült az emberi lélekből, és az istenek harcának szférájába emelkedett. A kereszténység bibliai ígérete szerint Krisztus legyőzi a Sátánt. Ez a kivétel az emberi lelket óvó zseniális önvédelem, amely csökkenti az emberekben a szorongást. A gonosz elleni harcot beépíti a bűnbeesés és a megváltás nagy drámájába, még tovább csökkentve a gonosz hatalmát az ember fölé. A nyugati civilizációban pozitív szerepe volt annak is, hogy az édenkerti kígyót a Sátánnal azonosították, s ezzel ő vált felelőssé az eredendő bűnért, legalább részben felmentve ezzel Ádámot és Évát (az emberiséget) az eredendő bűn terhe alól.

A gonosz megszelídítésének technikáját úgyes eljáratítottuk, gondoljunk csak az özönvíz történetére, amelynek középpontjában Noé és háza népének megmenekülése van: szinte semmit sem beszélünk arról a világpusztulásról, amely ezzel együtt járt, a pusztító és gonosz erők orgiájáról, az állati és emberi szenvedésről, a kétségbeesésről, a halál rettenetéről. A felnőttek, gyermekek, a békésen legelésző állatok százezrével fulladnak meg az örvénylő vizekben, tiszta bizonyítékát nyújtva annak, hogy az emberiség egy idegen és kegyetlen világban él, amelyben az emberi és állati lét nem számít, bármikor elpusztítható. Védekezésül csak a szépre emlékezünk, arra, hogy Isten támogatását és szeretetét élvezve legyőztük a világ erőit, és győzedelmesen túléltük a katasztrófát, igazolva, hogy ez egy jó, értelmes és erkölcsös világ.

A mártírok esetében ugyanezt a technikát alkalmazta a kereszténység. A mártírokat halálra ostromozták, ke-

resztre feszítették, elevenen megnyúzták, kerékbe törték, olajban megfőzték, máglyán elégették. Mi győzelmi jelentéseket gyártottunk ebből, a borzalmas halál jelenetei aranyozott szentképekké nemesültek a katedrálisok falain, mintha mindez győzelem lett volna.

Úgy tűnik, hogy a Sátán, a megszemélyesített gonosz leginkább emberi találmány, az emberiség leginkább az ő képével tudta csökkenteni a világban történő tragikus élmények okozta félelmét. A Sátán személye a megkönnyebbülés eszközévé vált, ugyanakkor a Megváltó szerepe is felértékelődött általa, s így az abszolút jóban való hitet is felerősítette, támogatta.

Miért olyan világot teremtett Isten, amelyben ekkora szerepe van a bűnbeesésnek?

Van olyan értelmezési lehetősége is az Ó- és Újtestamentumnak, amely szerint nemcsak Isten váltotta meg az embert, hanem az ember is megváltotta Istent. Vagyis a bűnbeesés tükörképe a megváltásnak, a megváltó halálnak. Azáltal ugyanis, hogy az ember a maga vallásos hitével vagy mitikus képzeletével megteremtette a bűnbeesés mítoszát, magára vállalta a felelősséget azért, hogy a gonosz belekerült a teremtett világba. Másképp: magára vállalta a felelősséget, amely Istent terhelné, ha ő teremtett volna olyan világot, amelyben eleve jelen van a gonosz. De miért vette volna magára ezt a terhet az ember?

Sokkal rosszabb olyan világban élni, amelyben a gonosz titokzatos és érthetetlen erői száguldoznak, mint magunkra vállalni egy világosan megfogalmazott és körülhatárolt büntudatot.

Érdeünk, hogy hihessünk egy erős és tökéletesen jó Istenben, akinek semmi köze sincs a világban levő gonoszhoz. A bűnbeesés hitével az ember felmentette Istent azon vád alól, hogy egy tökéletes és jó világ helyett a szenvedés és a halál világát teremtette meg.

A gonosz Istentől függetlenül, Isten akarata ellenére jelent meg a világban, ezért van remény arra, hogy Isten legyőzi a gonoszt, és megvédi tőle az embert. Így az emberiség végül is megszabadulhat a gonosztól.

Ha a gonoszt emberi tett hozta be a világba, akkor eredendően nem volt benne. Így normális állapotában a világ az ártatlanság, a harmónia, a szabadság világa. A ma tapasztalt idegen világ, a szenvedés és a halál világa csak átmeneti, csak ki kell várni, amíg újra helyreáll az eredeti harmónia.

A bűnbeesés története és mítosza átalakította a természetes rosszat morális rosszá. Átalakított egy kényszerű szenvedést, amellyel szemben tehetetlen volt, egy tőle függő, ellenőrizhető szenvedéssé. Átalakította a természetes rosszat (szenvedést, szárazságot, háborúkat, járványokat, betegséget, halált) erkölcsi rosszá, az ember bűneinek, bűnös voltának következményévé.

Amikor a bűnbeesés drámáját összekötöttük Jézus kereszthalálával, és beillesztettük a megváltás drámájába, az eredendő bűn felmagasztosult. A hagyományos katolikus teológia „boldog bűnről” beszél, amely „ily

nagszerű megváltót érdemelt”. A történelem elején az ember leveszi Isten válláról a gonoszért való felelősség terhét, majd a történelem végén Jézus megszabadítja az emberiséget ettől a tehertől, a biztonság, a szabadság és a remény légkörével veszi körül az embert.

A bűn és a büntudat hasznos volt, mert csökkentette az ember szorongását, amely ebben az idegen világban kínozza, továbbá megmagyarázta a gonosz jelenlétét, és bizonyos fokú ellenőrzést is adott az ember kezébe a szenvedés és a halál fölött. Ennek a megoldásnak hátránya, hogy a bűn és büntudat terhe mégiscsak nyomasztja az ember lelkét. Az Egyház pedig aktívan „rájátszott” erre a rossz érzésre: Isten földi helytartójaként teljes monopóliumot alakított ki a bűn, a bűnbánat, a jóvátétel, a feloldozás és a megváltás folyamata felett. Az embereket a bűn taposómalmába kényszerítette, képviselői sokszor saját céljaikra fordították a büntudatnak ezt a mechanizmusát. A protestantizmus hiába lázadt ez ellen, különös módon még tovább növelte a bűn terhét az emberek lelkében. Túlhangsúlyozta az eredendő bűn feloldhatatlanságát, mondván, e bűn alapjaiban rontotta meg az emberi természetet, s kizárta, hogy az ember megváltsa önmagát, vagy jócselekedeteivel javítsa megváltásának esélyeit. „Egyedüli megoldás a fenntartás nélküli hit Jézusban és az ő megváltó hatalmában.” Erasmus szembeszállt Lutherrel, és azt állította, hogy minden egyes ember csak saját bűne által bukhat el, és semmiképpen sem az eredendő bűn által. A katolikus egyház Luthernél több teret hagyott az emberi cselekvésnek és jó szándéknak. A keresztség szentsége meggyengíti az eredendő bűn és a Sátán hatalmát az ember felett. Az ember számíthat a szentek és az egyház intézményeinek közvetítő szerepére is. Bár nem válthatja meg önmagát, nem szerezheti vissza ártatlanságát, példás magatartásával és jótetteivel javíthatja esélyeit arra, hogy Krisztus kegyelme megváltja. Dietrich Bonhoeffer protestáns teológus szerint „tisztegtelen dolog az embert először bűnösnek és érdemtelennek bélyegezni, büntudatot kelteni benne azért, hogy aztán jobban lehessen neki prédikálni Isten kegyelmét”.

A modern teológusok jelentős része elveti az eredendő bűnről szóló tanítást. A bűnt nem lehet örökölni. Az emberek nem rabszolgái egy hajdani, mitologikus eredendő bűnnek. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a bűn fogalmát is kizárnák az ember világából. Keressétek az Isten Országát című hatkötetes munkájában Bulányi György így ír erről: Jézus erről az ősbűnről, az áteredő bűnről említést sem tesz. Még magát Ádámot sem említi.

Paul Tillich protestáns teológus az ember szabadságával kapcsolatban fogalmazza meg a bűnbeesésről vallott nézeteit. Az egzisztálni, létezni ige eredeti töve az existere, ami annyit jelent, hogy kiemelkedni, kimagasodni. Kimagasodni, de miből? Válasza: A nemlétből magasodunk ki, a semmiből magasodunk ki. Az ember köztes helyzetben van. Nem nyeli el a nemlét, a semmi,

de nincs teljesen a lét tartományán belül sem. Az ember a lét és nemlét keveréke, egyszerre van belül és kívül a végtelenen. Az ember szabad teremtmény, de szabadsága csak véges szabadság. A természet véges szükség-szerűség, Isten végtelen szabadság, az ember pedig véges szabadság. Az ember az isteni létnek, a tökéletességnek és végtelenségnek csak a lehetőségét birtokolja, a valóságát nem. Megteremtődésének pillanatában elveszíti isteni lényegét. A bűnbeesés mítosza tulajdonképpen ezt az isteni lényegből az emberi létezésbe való átmenetet írja le. Ez az átmenet egyszerre tragikus szükség-szerűség és személyes felelősség. Ha viszont szükség-szerű volt ez az Istentől való elidegenedés, akkor hogy is lehetne felelős érte az ember?

Az ember felelősséggel bíró lény, mert egyfelől hiába határozza meg létét a kozmikus és tragikus szükség-szerűség, mégis dönthet, választhat, cselekedhet, és ezáltal felelőssé válik minden következményért. Másfelől viszont felelős és bűnös az ember azért is, mert nem tesz meg minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy létét, potenciális lényegét a lehető legnagyobb mértékben megvalósítsa. Ádám és Éva az álmodó ártatlanság állapotában, az Édenkertben úgy dönt, hogy az emberi léte-zést választják az álombeli állapot meghatározatlan lehetőségeivel szemben. E szabad választásukkal felelő-sökké és bűnösökké is váltak. Az ember bűnössé válik, mert nem tudja igazán és maradéktalanul megvalósítani választásának lehetőségeit, a maga szabadságát.

Az ember szabad lény, aki a nyelv és a beszéd birtokában ki tudja beszélni magát az adott helyzet rabságából, ha ez nem mindig sikerül is neki. Szabad lény, mert képes rákérdezni a világra, bár lehet, hogy néha rossz kérdéseket tesz fel. Szabad lény, mert képes a dolgokat mérlegelni, és képes dönteni, bár nem mindig van bátorsága ahhoz, hogy valódi és igazi döntéseket hozzon. Szabad lény, mert képes az adott világon túl más világokat teremteni, bár néha hiányzik a teremtéshez szükséges ihlete és akaratereje. Szabad lény, mert képes el-lentmondani önmagának és önmaga lényegbeli természetének, bár rabjával eshet ösztöneinek és természetének. Szabad lény, mert még önmaga szabadságával szemben is szabad, vagyis feladhatja emberségét, amelynek lényege a szabadság.

Az ember úgy is követhet el bűnt, hogy elveszti önmagát. Az ember tökéletesen összpontosított, tudatos és gondolkodó lény, képes megismerni önnön helyzetét a világban, és ezáltal az autonómia magas fokát érheti el. De el is mulaszthatja ezt, s ekkor szétzilálódik a személyisége, ő maga tárgyiasul, és a fizikai világ törvényei határozzák meg. Az ember a hitelenség által is bűnbe eshet, azáltal, hogy elveti Istent, mint önnön létének központját. Vagy bűnbe eshet a gőg által, azáltal, hogy önmagát emeli a világ középpontjává. De bűnbe eshet a mohóság által is, azzal, hogy megpróbálja az egész világot bekebelezni, behabzsolni. Az ember bűnbe eshet azáltal is, hogy képtelen a teljes életre, képtelen arra,

hogy teljes mértékben jelen legyen ebben a világban, hogy az idő folyását úgy élje meg, mint „örök most”-ot. Amikor a mulandóság fenyegeti, megpróbálja minél több múlandó dologgal feltölteni a pillanatot, elképzeli, hogy élete tovább folytatódik az idő végezte után is, és hogy élete vég nélküli, bár nem örökkévaló. Ez bűnös és hiábavaló kísérlet arra, hogy örök életre tegyen szert, ahelyett hogy bátran elfogadná önmaga véges szabadságát, ennek tragikus behatároltságával és nagyszerű lehetőségével együtt. Az ember vétkezhet azáltal is, hogy elveszíti a maga helyét a világban, az örökkévalónak képzelte „itt”-ben, és a világot térbeli esetlegességgé éli meg. Végső otthonra vágyik, pedig nincs végső otthona a földön. Zarándok marad a földön, és végül az ő helye nem ismeri meg többé (Jób könyve). A bűn kettős szerepet játszik az ember életében: egyfelől megvéd minket a természetes rosszal és egy idegen világgal szemben, ugyanakkor az idegen világnak, egy tőlünk független tragikus végzetnek is része. Nagy a kísértés arra, hogy az ember feladja a harcot, amelyet a benne levő isteni lényeg megvalósításáért folytat, annál is inkább, mert túlon belül könnyű kudarcot vallani. Az igazi megoldás a bátorság a léthez, a megváltásban való hit. A bűn és a büntudat a lét megjelenési formája, mert az ember elkerülhetetlenül és tragikusan, minden választásában kénytelen egyetlen egyet választani lehetőségei közül, következésképpen meg kell tagadnia létének összes többi lehetőségét. Így ez ember azáltal válik bűnössé, hogy megvalósítja önmagát, mint lehetőséget. Mivel a lét lehetőségeinek megsemmisítése elkerülhetetlen, így az ember nem is felelős ezért a bűnért. A szétzórtság és a feledés állapotában lehet rosszul is dönteni, ilyenkor szubjektíven is bűnös az ember, de ennek eredménye legfeljebb bátortalanság: határhelyzetekben nem mer elmenni a szakadék széléig, hogy még jobban megvalósítsa, kiteljesítse önmaga létét.

Büntudatunk kialakulásának okai között ellentétpárt fedezhetünk fel: az egyén és a közösség ellentétét. Az ember legfőbb hajtóereje az erősz, a gyönyör elve, amely a szexuális gyönyörtől a szeretet minden egyéb megélési formájáig terjed. Ugyanakkor a túlélés ösztöne azt diktálja, hogy szövetkezzen másokkal, éljen közösségben. Am a közösségi életnek megvannak a maga követelményei. Ha egy közösség fenn akar maradni, össze kell hangolnia tagjainak cselekedeteit, kapcsolatait, mindenekelőtt korlátoznia kell a tagok ösztöneit, amelyek alapvetően és maradéktalanul ki akarnak elégülni, s meg akarják szerezni vágyaik és étvágyuk tárgyait. Ha a közösség nem szabna határokat, mindenki háborúzna mindenki ellen a zsákmányért, s a közösség felbomlana. Valljuk be, néha nagyon nyűgösek vagyunk a közösségi elvárásokkal szemben, s ez büntudatként jelentkezik bennünk.

A mai - főként amerikai mintára kialakított - fogyasztói társadalomban megpróbálnak büntudat nélkül élni az

emberek. A Sátán templomaiként meghatározott bevásárlóközpontok is ezt erősítik, és elutasítják a hagyományos kultúra elveit. A tömegtájékoztató - főleg a reklámok révén - a büntudatot a gyönyör elvével, a kötelességtudatot a jogtudattal, a mások iránti felelősséget az önmagunk iránti felelősségérzettel, az önkorlátozást az önkiteljesítés ideológiájával, a hagyományos munkaköröket és aszkézist a fogyasztás hedonizmusával helyettesíti. Nem tudunk mit kezdeni a bűnnel és a büntudattal, és ennek a helyzetnek a kétértelműségéről már viccek is születtek: „Újabb furdal a lelkiismeretem amiatt, hogy furdal a lelkiismeretem.” „Szeretném jobban érezni magam azzal kapcsolatban, hogy jól érzem magam” (amerikai vicclapokból). „A lelkiismeret nagyszerű szolgáló, de borzasztó gazda. Tulajdonképpen olyan, mint az autókürt. Hasznos, ha veszélyt kell elhárítani, de ha beragad, akkor szörnyű blamázs” (Sydney Greenberg rabbi).

Úgy tűnik, hogy az eredendő bűn szintén az emberi történelem nagyszerű találmánya arra, hogy az embert valamilyen szinten feloldja, a bűnbánati gyakorlatokon keresztül megtisztítsa és megnyugtassa. Fontos következtetés az is, hogy Isten végtelen szabadsága és a természet véges szükségszerűsége között az ember véges szabadsága szükségszerűen feszültséggel jár. Ez azonban hasznos is egyúttal, mert bár így a bűn is bekerül az élet választási lehetőségei közé, ugyanakkor ettől válik felelőssé az ember élete. Ezért nem robot, hanem cselekvő, önmagáért és embertársaiért felelősséggel tartozó lény. Ha ezt a felelősséget nem veszi magára, akkor kerül igazán bajba, mert nem az eredeti bűn kárhazata vár rá, hanem a személyes rossz (kevésbé jó) döntéseinek a láncolata teszi őt embertelenné. Elveszíti szabadságát, és önként vállal rabigát, s ha van lélekvándorlás, akkor létrontásának az az ára, hogy valahonnan hátrábbról kell újrakezdenie a felkapaszkodást Isten felé, egy másik életben; ha pedig nincs, akkor marad a negatív eredmény: a világmindenség összértéke romlott általa.

Ha az ember nem veszi el önmagát, ha képes tudatosan megismerni önmagát, és ezzel a szabadság magas fokát megélni, akkor könnyű jónak lenni. Nem azért könnyű jónak lenni, mert rettegünk a büntetéstől, hanem azért, mert ez a szabadság kihívás a jóra, magáért a jóért érdemes jónak lenni, mert izgalmas kihívás a lehető legjobb döntéseket megkeresni, és életünket Vörösmarty Mihály szavaival értékelni: „Köszönjük, élet! áldomásodat, Ez jó mulatság, férfimunka volt!”

Mi az élet értelme?

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ha valami érthető, akkor ez egyben azt is jelenti, hogy annak a valaminek van értelme. Ez azonban nem mindig van így. Például arra a kérdésre, hogy mi az élet értelme, a ráció nem nagyon tud válaszolni. A boldogság fogalma könnyen meghatározható, a fogalom könnyen elhelyezhető az emberi érzelmek, létállapotok között, ám a boldogság

célját, értelmét, hasznát már nehezebb meghatározni. Még nehezebb a dolgunk a világmindenséggel, a halállal vagy az étellel, ezek fogalmával, értelmével. A mai korban egyre nehezebb hinnünk abban, hogy életünknek és az univerzumnak van valamilyen önmagán túlmutató értelme, célja. Ha hirtelen nekünk szegeznék a kérdést, hogy mi az emberi élet értelme és célja, valószínűleg zavarodottan makognánk, válaszok helyett a határterületeken lavíroznánk.

Mi az élet kerete? Én magam vagyok a keret? A viszonyítási pont? Az élet célja az, hogy élhessek. Hogy életben maradhassak. De miért cél ez? Mert élni jó, élni kellemes? Vagyis a kellemesség állapota a cél? Vagy azért akarok életben maradni, mert meghalni vagy nem létezni rossz? Vagyis az élet célja a fájdalom és a szenvedés elkerülése? Vagy azért akarok életben maradni, hogy megismerhessem a világot? De miért fontos ez, miért cél az, hogy egy halandó megismerje a világot? Van valami tágabb keret, amelyen belül ez a megismerés fontossá, értelmessé válik?

Lehet, hogy más emberek szolgálata a cél? Embereké, akiket szeretek? Sokan e szolgálatban határozzák meg életük értelmét. A gyermekem az életem értelme, mondják. De akkor mi a gyermekem életének az értelme és célja, mi a gyereke gyereke életének az értelme és célja? Ezzel csak elodázzuk a választ.

Mások abban látják életük értelmét, hogy egy ügyet szolgálnak, például az emberi jólét, a boldogság, az erkölcsi tökéletesedés, a szabadság, a demokrácia ügyét. Ezek fontos célok, de nem igazán jó válaszok. Mert bár biztosan jobb, ha mindenki jólétben, boldogságban és szabadságban él, de mi az értelme, célja ennek az életnek? A jólét, a boldogság, a szabadság élvezete? A jóléti társadalmak jómódú polgárai nem érzik föltétlenül értelmesebbnek az életüket, mint azok, akik elesnek ezek élvezetétől. A halál és a mulandóság pedig a szabadságban és jólétben leélt élet értelmét is megkérdőjelezi.

Az emberi élet értelme talán a kozmikus tudatba illesztve határozható meg. Az emberi életnek akkor és csak akkor van valamiféle haszna, ha a világmindenségnek, mint egésznek a benső értéke nagyobbá válik azáltal, hogy az emberi cselekedetek és tapasztalatok megtörténnek, mint amekkora akkor volna, ha minden más tényező változatlansága mellett ezek a cselekedetek és tapasztalatok sohasem történtek volna meg.

Az élet értelme az, hogy keressük az élet értelmét. Talán ez a válasz az, amellyel még tudunk valamit kezdeni, mert ha erről a keresésről lemondunk, azzal elveszítjük a szabadságunkat.

Úgy tűnik, akkor van az életnek értelme, ha létezésével az ember pozitív egyenlegű változást tud elérni a világban ahhoz képest, mintha nem létezett volna. Ám az élet értelmének keresése örök feladat marad, minden kor emberének választ kell találnia erre a kérdésre, újra meg

újra. A végső igazság felé lépésenként haladunk, nincs egyszeri és azonnali válasz, dolgoznunk kell érte.

Miben is áll ezek után a megváltás?

Miután az eredendő bűnt, magát a bűnt és a bűntudatot is körbejártuk, megpróbálom megfogalmazni, hogy számomra miben is áll a megváltás. Már régóta tudjuk, hogy a keresztény egyházak megváltáselmélete meglehetősen ellentmondásos. Ez a megváltáselmélet egyrészt azt állítja, hogy a teremtő Atya túlcsoorduló szeretetéből kezd bele a teremtésbe. Gondos Atyaként kiváló lakhelyet készít az ember részére az Édenkertben. Aztán vagy a Sátán, vagy az emberpár engedetlensége miatt feladja túlcsoorduló szeretetét, megharagszik, kiűzi az embert a világba, és büntetésből nyakába önti a kínlódást, a szenvedést, a halált. Igaz, megígéri, hogy egyszer majd megváltót küld az emberiség számára. Azután elküldi Jézust, a Fiúistent a földre, hogy magára vegye emberségünket, s ezen az úton megváltson minket. Mit is vett magára Jézus az emberségünkből? Minden következményt: magára vette a földi élet kínjait, szenvedéseit, és magát a megsemmisülést, a halált is, mint végső sorsazonosságot. Korának emberei a társadalom törvényszerűségei szerint kínhalálra ítélik Jézust, a Megváltót. Végül is meggyilkolják, keresztre feszítik. Az Atyaisten ettől a kegyetlen mézárólástól megkönnyebbül, elfogadja Fia véres áldozatát, és ettől kezdve új szövetséget köt az emberiséggel: az emberiség újra az Édenkert túlcsoorduló szeretetének áramába kerül. Isten azzal az emberiséggel köt új szövetséget, amely legyilkolta egyszülött Fiát: jól ismerve az ölés tilalmának parancsát - hiszen evett a jó és a gonosz tudásának fájáról -, mégis embert ölt, s ezzel még tovább súlyosbította régi édenkerti vétkét. Az Atyaisten az emberiség eme bűnét megjutalmazza, és éppen csak azt nem mondja, hogy így tovább. Jézus is méltó jutalmat kapott, Isten megmentette a halál, a megsemmisülés markából, feltámasztotta, és jobbára ültette, hogy második eljövetelekor ítéljen majd az emberek fölött. (Kit fog kárhozatra ítélni, ha egyszer mindenkit megváltott?) Jézus kínszenvedése mindenkit megváltott, Jézus szétaposta a megrontó kígyó, a Sátán fejét, a világ újra paradicsomi állapotba került. Minden ember bűnét megváltva, Jézus kiváltott minket a bűn szolgaságából. Ma, kétezer év múltával az egész világ paradicsomi békében és szeretetben él. Az állatok sem gyilkolják egymást, zöld növényeket legelésznek. Az ember Isten ragyogásának fényében, békében, szeretetben és harmóniában él a világgal. Nincsenek háborúk, nincs éhezés, nincs fájdalom, minden Isten mindenhatóságának felügyelete és kormányzása alatt működik.

Ilyennek ismerjük mai világunkat? Látszik bármiféle erkölcsi fejlődés a Jézus előtti korok emberének élete és a mai kor emberének élete között? Vagy csak változást érzünk? Akkor csak egy-egy embert feszítettünk keresztre, ma már tömeggyilkos fegyverekkel embermilliókat is tudunk gyilkolni. Van olyan területe az emberi

életnek, amelynek több értelme van most, mint Jézus kora előtt? Nem tűnik úgy, mintha nem történt volna megváltás, mintha még mindig a Megváltót váránk? Nincs-e igazuk zsidó testvéreinknek, akik mind a mai napig várják a Messiást? Az a sok-sok okosság, amit az előzőekben felsoroltam, vajon kiállja-e annak a válasznak a próbáját, hogy „az emberi életnek akkor és csak akkor van valamiféle haszna, ha a világmindenségnek, mint egésznek a benső értéke nagyobbá válik azáltal, hogy az emberi cselekedetek és tapasztalatok megtörténnek, mint amekkora akkor volna, ha minden más tényező változatlanlansága mellett ezek a cselekedetek és tapasztalatok sohasem történtek volna meg”? Vajon Jézus élete kiállja ezt a próbát?

Hitem szerint Jézus élete kiállja ezt a próbát. Jézus valóban teljes sorsazonosságot vállalt velünk. A földi élet minden mozzanatát magára öltötte. Átélt a születés kínját, átélte szülei gondoskodását, de átélte korlátozásukat is, átélte a bűn kísértését, átélte a közösségteremtés örömét, és a meg nem értés, a megtagadás, az árulás kínját egyaránt, átélte a szenvedést, a halálfélelmet és a kegyetlen kínhalált. Élete nyomot hagyott a világmindenségben, más lett általa a világmindenség. Kétezer év során sok-sok ember áldozata, gondolkodása tartotta fenn azt a tudást, amelyet Jézus hozott közénk. Tanításának, gondolkodásmódjának hatása mind a mai napig érezhető. Biztosan más lett volna a világ nélküle, de vele biztosan nagyobb lett a világ benső értéke. Tanításának megváltó hatása átformálta az emberiség életét. Hány és hány tiszta szívű emberben fakad fel bűvópattaként a jézusi tanítás hűsége és ereje! Hány és hány embertársunk adta oda életét is, került sorsazonosságba Jézussal, hogy hűsége bennünket is újra és újra ösztönözzön erre a hűsésre! Jézusnak nem kellett kiengesztelnie az Atya haragját, hiszen azt sem tudjuk biztosan, hogy a bűn valóban olyan rettenetes dolog-e, lehet, hogy csak kevésbé jó döntés. Az Atyaisten dolga a teremtés, a szeretet túlaradásának kifejezése. Nem hiszem, hogy a világmindenség ilyen kis porszemét, mint amilyenek mi, emberek vagyunk, azzal tüntette volna ki, hogy felrúgja miatta a teremtés egészét, s történelmünkbe belenyúlva saját Megváltót rendel nekünk. Isten a teremtés folyamatának csúcsára olyan élőlényt állított, aki rendelkezik mindazokkal az isteni tulajdonságokkal, amelyek ehhez az időbeli létezéshez szükségesek, ugyanakkor a földi lét minden fizikai és lelki következményét is hordoznia kell. Rajtunk is fordul, ahogy Jézuson is fordult, hogy mit kezdünk ezzel. Olyan ez, mint egy rejtett ajándék: ha keressük, van esély rá, hogy megleljük, ha nem keressük, akkor legfeljebb szerencsével találhatunk rá. Hitem szerint Jézus isteni személy, mert olyan hűséges tudott lenni az Atya ajándékához, hogy Isten fiává fogadta őt, megbízta azzal, hogy fogalmazza újra létünk értelmét, sőt adjon küldetést nekünk, hogy társai lehessünk ezen az úton.

Az ember azáltal vált istenképűvé, hogy Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette. Lelkünk, lelkiismeretünk, büntudatunk küzdelme önmagunkért könnyen tetten érhető. Lelkünk révén Isten személyesen költözött belénk, és nekünk elsősorban ebben a formában kell egyezsége jutnunk vele életünkről. Hitem szerint nem a nagy Atyaúristennel, hanem a személyesen bennünk lakó Isteni Egzisztenciával kell dűlőre jutnunk. Hiszem, hogy gondozott lelkiismeretünk folyamatos segítséget is nyújt ennek az egyezésnek a kialakításához, sőt azt is hiszem, hogy büntudatunk is elsősorban ehhez adott segítség, mert rendelkezik a jó és a gonosz tudásának ismeretével. Ami áldás és átok egyszerre, mert ha valamit elmaszatolunk, nem egészen tiszta döntéseket hozunk, ha mégoly jelentéktelen dolgokban is, akkor nem hagy nyugodni, újra meg újra próbál a helyes és jó döntések irányába terelgetni. Véleményem szerint nem kell a bűn béklyójában szenvednünk, egyszerűen csak használnunk kell azokat az eszközöket, amelyekkel Isten felszabadít minket. Élete folyamán az ember nagyon keveset változik, messze nem azt éljük át, hogy heroikus változásokon keresztülmenve életünk végére sátánfiakból szentek leszünk.

Hatalmas munkával is csak kis változásokat érhetünk el a tökéletesedés útján.

Ez a lassú fejlődés alátámaszthatja a lélekvándorlás híveinek felfogását, mert több életen át a sok kicsi valóban sokra mehet, valóban érdemleges és jelentős változásokat hozhat, sok-sok helyesen megélt véges életünkkel, szabadságunkkal előbb-utóbb valóban eljuthatunk a végtelen Isten végtelen szabadságának a közelébe.

Jézus útját figyelve számunkra is nyitva áll az út, csak bátornak kell lennünk, és mi is megváltóvá érdemesülhetünk, hozzátehetjük a magunkét a világmindenség benső lényegének jobbításához.

Ehhez nem kell kidobnunk mindent, ami az elmúlt kétezer évben kialakult; használjuk azt, ami segít ebben, hanyagoljuk el azt, ami gátol.

Az előzőekből az következik számomra, hogy a Teremtő Isten csak arra képes, hogy túlsorduljon a szeretete. Nem hiszem, hogy teremtett volna poklot, afféle büntető- vagy megsemmisítő táborként. Abban is kételkedem, hogy létezik a személyes gonosz, a Sátán. Az emberi gonoszság persze létezik, ezt nap, mint nap tapasztalhatjuk, akár magunkban is. De ha van Sátán, akkor van egy megoldhatatlan kérdés is: Mi történik velem, ha minden ember eljut a tökéletesedésre, és élete a jézusi megváltás paradicsomi állapotába kerül? A Sátánnak és az angyaloknak nincs fizikai testük, így nincs is olyan eszközük, amelynek felhasználásával tökéletesedhetnének. Ha volna Sátán, akkor örök kárhozatra lenne ítélve és teremtve. Ez hogyan hozható összhangba a szerető Isten képével? A mindenható Isten egyetlen örök kárhozatra ítélt teremtménye a Sátán lenne? Ez sehogyan nem fér bele a mindenkit szerető és megváltani akaró Istenről alkotott elgondolásaimba.

Senkit nem akarok rávenni, hogy úgy gondolkodjék, mint én, mindenkit csak arra biztatok, járja a maga útját tisztességgel és szabadon. Nem vagyok sem bölcs, sem tudós; amit megfogalmaztam, csak makogás a kimondhatatlanról és megfogalmazhatatlanról. Nekem jó ezek szerint élnem, de tudom, hogy az én életem is csak egy kísérlet. Bízom a lelkem, a lelkiismeretem és a büntudatom vezetésében.

2010.

MERZA JÓZSEF

A SZÁZADIK...

Fájó ujjaimat dörzsölgetem, elmerevedett gerincemet egyengetem. A 30 grammos átütő papírra 12 példányban legépelt lapok már összerakva fekszenek az asztalon. A munka következő szakaszához egy közepes méretű szögre és kalapácsra van szükségem. A két eszközzel a lapok bal oldalára lyukakat ütök, majd a lyukakba fonalat fűzök. Fedőlap is kerül az egyes példányokra, évszám, sorszám, esetleg egy alkalmas kép lesz majd rajta. Por, piszok ellen zsírpapír vagy műanyag burkolat védi az elkészült füzeteket. A tizenkét, fokozatosan halványuló példány – a gépelő gyakorlottságától függően – nagyjából egy hét alatt készül el.

Tisztelt szerkesztő barátaim! Egykori munkatárs korabeli beszámolója így mondaná el, miként tette közzé a szamizdat irodalom a Bokor közösség tagjainak egy év során elkészített, összegyűjtött, megrostált, megszerkesztett kéziratait. Önzetlen tagok buzgósága, alkalmas papíron, megfelelő másolópapírral, változatos témájú füzeteket hozott létre 2-3 sorozatban. Szerzői, szerkesztői honorárium nélkül, nyomda nélkül, az elkobzást kockáztatva jött létre egy sajátos irodalom bő négy évtizeden át – különösen pedig a 70-es, 80-as években – a

modernnek nevezett huszadik század második felében. Furcsa keveréke volt ez a Gutenberg-korabeli és a Remington, Continental, Olympia meg az NDK-ból származó Erika írógépek, valamint a Deltaplan másolópapírok által segített technológia világának. Egy valami, mindenesetre, azonos volt az évszázadokra visszatekintő munkafolyamatban: a gondolatokat betűkké formáló munkások lelkesedése. Tudták, mit csinálnak és miért.

Múlt az idő, sajtószabadság köszöntött be és a földalatti irodalom napvilágra került. Ujjaink immár leheletkönynyű billentyűket simogatnak, és szövegszerkesztők lemezei vezérlik a nyomdagépeket korlátlan példányszám előállítására. A forma évszázados ugrásokkal repült a XXI. századba, feladva a leckét a tartalomnak: képesek követni őt a maga illetékességi területén. A naiv kezdetek irodalmát a Karácsonyi Ajándéknak nevezett füzetek gyűjtötték, a mai írások az utód, az *Érted Vagyok* lapjaira kívánnak költözni. Volt és van tehát egy közösség, profánabban kifejezve irodalmi tábor, amely írásban is közzé akarta és akarja tenni vallási gondolatait. Ahogy lehetett, és ahogy lehet. A XVII. évfolyamát jegyző, századik, jubileumi füzetét publikáló *Érted Vagyok* tehát egy közösségben gyökerezik, az időben nőtt meg veszélyeztetett amatőr kiadványból ISSN-számot viselő szabályos folyóirattá. Ebben a köntösben is el akarja mondani aktuális szellemi tartalmait.

A folyóirat, az újság szó hallatán megélnékünk gondolataink. Úgy érezzük, hogy bejutottunk az intellektuális közlés rendes világába, ahol alkotó körök, gondolkodásbeli irányok lépnek kapcsolatba a mindenkor – ma már így mondanánk – “hon”lapjuk segítségével. A folyóirat kölcsönös leképezés egy író-olvasótábor és a nyilvánosság között. Mondj egy újságot, és arcok fognak megjelenni előtted. Mondd azt, hogy *Acta Eruditorum* – az első német tudományos folyóirat 1682-től – és Leibniz arca néz reád. Mondd azt, hogy Nyugat, és Ignotus, Babits, Móricz Zsigmond alakját látod. A Holnap kávéházi asztalánál Ady, Juhász Gyula és Dutka Ákos ül. A Vigília levonatai fölé Sík Sándor hajol. Az Újhold hallatán Nemes Nagy Ágnesre, Örkényre és Pilinszkyre gondolhatsz. A *Les Temps Modernes* az egyik alapító, Sartre nevét juttatja eszedbe. Ha a nekünk oly kedves, egykori Conciliumra emlékezel, zsinati reformteológusok sora vonul el előtted.

Meghökkenő dolog utólag rájönni, milyen vakmerő vállalkozás az újságalapítás. Már ahhoz is nagy bátorság kell, hogy folyóiratunkat szándékos változatossággal és tartalmi különbözőséggel összeválogatott, nagynevű kiadványokkal hasonlítsuk össze. De ha kicsik is vagyunk, akkor is igaz, hogy nekünk is van célunk, amit az alapítással szolgáltni akartunk: beszéd Istenről és az emberekről. Tükrözni a világot az evangéliumi objektivitás jegyében, tájékozódni és keresni tennivalóinkat. Szabadon, sokszínűen. Azt mondják, hogy a Nyugat

szerkesztői nem törekedtek az írók egységbe tömörítésére, csak az epigonokat és a fejlődés ellenzőit szűrték ki. A Holnap a tespedő magyar lírát kívánta modern eszmékkel felfrissíteni. Az Érted Vagyok egy keresztény közösség műhelyében születik, a kereszténységben éli meg az egységet, de a műhely ajtaja nyitva áll mindenki előtt, aki értékeivel hozzá tud járulni a közös gondolkodáshoz. A platóni Akadémiába nem lehetett belépni geometriai ismeretek nélkül. Az Érted Vagyok nem Akadémia, nem is Hivatal, nincs a támadhatatlan bölcsesség birtokában. Az Érted Vagyok kapuján csak ez áll: Itt Istenről beszélnek. Mindenki beléphet, aki vállalja, hogy színvonalasan terjeszti elő mondanivalóját. Új dolgokat várunk, nem a régiek ismételtetését. Olyan teológiai gondolkodást szeretnénk, amely lépést tart a változó világgal és megpróbálja vitára, esetleg választadásra alkalmas módon leírni az új jelenségeket.

Meghökkenítő dolog utólag látni a vállalt feladat nagyságát. A folyóiratok élete olyan, mint az emberi élet. Születnek és elmúlnak. Mindkettő természetes. Aki mást mond, nem az életről beszél. Csak az számít, ami a kezdet és a vég közé esik, a szép, a példaadó, a munkára serkentő, az örökségnek való. Ez kerül be a történelembe, mert minden oda kerül, kicsi és jelentékeny egyaránt. Vannak évszázadra visszatekintő újságok, mások rövid életűek. Mennyire örült Mikszáth, amikor saját lapja lehetett, de a lap két év után megbukott. Az Újholdat 2 év múltán betiltották, a Nyugat pénzforrásai 33 év alatt elapadtak. Ha az Érted Vagyok a Karácsonyi Ajándék utódjának tekinti magát, akkor 36 évével túlélte sok nagynevű társát.

Nem könnyű szerkesztőnek lenni. A jó szerkesztő sokfelé néz. Ismeri a múltat, amelybe született és ahonnan jön. Tudja, mi az elavult, mi az ami nem való a mai világba. Ismeri a jelen újdonságait, tudatosan látja vagy ösztönösen érzi a holnap eszményeit. Amikor pedig hátradől székében, azt mérlegeli, miképpen hozza egyensúlyba az idő mérlegének két serpenyőjében lévő dolgokat azért, hogy újságja ne váljék se maradvány, se az olvasótábor mellett elrohanó, szeles hírnökké. Valójában közösségért dolgozunk és munkánk eredményét nemcsak a legelől járóknak kell tudnunk átadni.

Igyekeznünk kell megmutatni a jövőbe vivő lehetséges utakat. A szerkesztő ajtót és ablakot nyit. Ablakot a felismerésnek, a megismerésnek. Ablakának üvege nem rózsaszínű és nem fekete, hanem tiszta, világos. Az ablakot nem tölti ki művészi keretbe foglalt színes mintákkal. Ez álomvilágot teremt és annak jó, aki vállalja a cifra börtönéletet, de nem jó a látni vágyónak. És itt az ajtó, amelynek feliratát már említettem, s amelynek nyitva kell állni. Barátoknak és érdeklődőknek, kockáztatva, hogy ellenséges emberek is bejönnek rajta. A kutató, nevelő és krónikás szerkesztő élete nem lesz könnyű, de hát a hírvivő és a tolmács, más szavakkal, az angyal és a próféta szerepe sohasem volt az. Időnkint ve-

szélyessé is vált. A szerkesztő nem kéziratokkal labdázó kényúr, hanem a gondolatokkal, a körülményekkel, s nem utolsó sorban önmagával is viaskodó szolga. Bizony, így van.

“Nem kritizálsz?” – Nem érzem feladatomnak. Túlságosan hozzá kötődtem a Karácsonyi Ajándékhoz és az Érted Vagyok is elfogadta néhány írásomat. Készítsen a szerkesztőség tárgyilagos, több szempontú statisztikát, a bírálatot pedig írja meg egy független, hozzáértő ember. Az elmondottakból minden érdekelt érezni fogja, milyen felelősséggel kell végezni a dolgát, ha a világban jelenleg nyolc jeggyel számozott folyóirathalmaz javához akar hozzátartozni. Ez a valóság és önmagunk gondos vizsgálatának és további “non-profit” munkánknak gyümölcse lehet.

Az utóbbi években szokássá vált a Bokor elmúlásáról, útkereséséről, tanácsalanságáról beszélni. Adott korban csinos dolgozatok megírására adhat alkalmat. Hadd mondjak én is, kivételesen, valami személyeset. Nekem a Bokor sorsa 20 évvel ezelőtt volt téma. Le is írtam, de nem vert nagy port. Ámde már akkor is úgy gondoltam, hogy problematikus időkben, amikor adminisztratív vagy hivatali prés alatt állunk, vagy – ami ennél sokkal rosszabb – belül nem vagyunk egységesek, vagy nem látszik a követendő út, akkor legjobb egy Jézusra figyelő, Őt kereső folyóirat olvasótáboraként értelmezni önmagunkat.

Pontosan ezért választottam profán példáimat, hogy kitűnjék: miként válhat és lehet egy folyóirat egy közösség gondolati fóruma. Hogyan tehet javaslatot alkotó cselekvésre, keresve, esetleg meg is találva az aktuális, vagyis az időszerű, megvalósítható utat az elmélettől a gyakorlatig.

Az idei ősz csodálatos volt. Jókai igazat mondott: nálunk számítani lehet erre az évszakra. Az utolsó sorokat rovom egy fényekkel és színekkel zsúfolt nap után, amelyben a Nap melegéhez a csendes, őszi szél hozott friss levegőt. Kinn már régóta harmatos a fű, a csillagos égbolt fogad maga alá. Ilyenkor kicsit balra van a Göncölszekér, jobbra a Pásztorbot látszik. A hunyorgó fények közt fut a nagyvárosból láthatatlan Tejút. Világunk felett, változó világok sokasága.

Gondolkodni, írni és olvasni tudó barátaim! Ugyan miféle elmúlástól kellene félnünk, ha szemünket a természet évmilliókkal mérhető fényességeire emeljük? Csatlakozzunk hozzájuk, dolgozzunk rendesen, szépen, hivatásunk szerint.

Szanticska, 2006. szeptember végén

FARKAS ISTVÁN

AKI ÁTKELT A FOLYÓN...

Fáradt volt. Nem fizikailag, bár a még mindig harminc fokos esti hőségben minden mozdulat nehezére esett. Lelkileg fáradt el.

- Tudod, - kezdett bele ismét a mondókájába, a jól ismert dörmögő hangján - már tizenöt éve keresem üzöm, hajtom, mintegy megszállott vadász a fehér szavast, vagy Moby Dick a fehér bálnát, de csak annyit mondhatok róla, hogy láttam a lábnyomát tavasszal a felázott erdei ösvényen, éreztem átható illatát, a szarvasbögéses őszi hajnalon és láttam a leheletét a szikrázó fagyban, amint éppen eltűnt a hegycsúcsot övező felhők között. Láttam augusztusi éjszakán végigcikázni az égen és mindig megéreztem, hogy ő volt az és nem másvalaki.

Hányszor rohantam lélekszakadva, amikor egy-egy barátom lelkendezve mesélte, hogy összetalálkozott vele, sőt beszélgettek, vagy beszámolt egy összejövetelükről, melyen több százan érezték a jelenlétét.

- Áh! mit lefetyelek össze. Sohasem rohantam oda. Sohasem volt bátorságom önfeledten és mindent feledten rohanni. Mindig visszatartott a józan megfontolás. - Nem lehet, mert mi lesz a munkámmal, mit szólnak a kollégák és a feleségem, mi lesz a családommal, mi lesz, ha ... és mindig a józan ész győzött és maradtam a helyemen, belül lázadva és a fellegek közé emelkedve, kifelé pedig józan, megbízható, hűséges, kitartó gondoskodó apát, nagyapát, kollégát, főnököt játszva.

Kissé oldalt billentette a fejét és egyik szemét összehúzta, mintha a fenyők között átvillanó csillagok egyikét figyelné, méricskélne. Megfogta a poharat és ismét kortyolt egyet a csopakiból.

- Tudod, a könyvek. Azok adták a belső szárnyat sokáig. Már apám sokat mesélt varázsuokról. Hogyan képesek pszichológiai bravúrokat végrehajtani, depressziós, fáradt, ideges, már-már örület szélén álló embereken. Mindig végigélvezni egy-egy regény, filozófiai tanulmány, vagy vers zamatát, mindjárt az egész kellett egyben, nem a szavak, a gondolatok, hanem az érzés, ami utána marad az emberben, ha a végére ér. Tudod az a néha savanyú, szorongató, lelkiismeret furdalásos, vagy az a melegítő, magasba emelő, az a most-azonnal-énis, érzés. Ritka pillanatokban mertem az utóbbiaknak engedni és elrohanni az Alpokba, megmászni egy hegycsúcsot, egy Hermen Buhl életrajz után, vagy megkeresni, becserkészni és lefotózni egy bögő szarvasbikát, vagy játszadozó rókacsaládot egy Attenborough fotóalbum nyomán. Általában az előbbi érzésre, már késő, vagy az utóbbira - öreg vagy te már ehhez - válasz volt az eredmény. Igen a könyvek. És már jó ideje a szentkönyvek. Soha nem gondoltam volna korábban, hogy érdekelni fognak. Nem tudtam mit keresek, mi volt az az égető türelmetlenség bennem, ami mindig újabb válásokhoz, szakításokhoz, újabb szakterületekhez, újabb

munkaterületekhez és lakásokhoz, szerelmekhez és hűtlenségekhez vezetett a fogaskerekektől, a kórusban éneklésen és zongoramuzsikán át, a Matterhorn és a Csimborasszó jeges csúcsai között, szarvasok és rókák nyomában, a Taótól a Tibeti halottas könyvön keresztül Jézusig. A Vega szikrázott felettünk és a Pegazus hatalmas csillagképe lassan előcammogott a keleti égbolton, de mire teljes szépségében kibontakozhatott volna, kigyulladt az ég éji lámpása a hold és egyre növekvő érdeklődéssel hallgatta Gábor vallomását. Hallott ő már sok ilyet, sőt különbeket is. Hallotta már tamil nyelven a Gangesz partján, kínaiul a Tibeti fennsík egyik stupája mellett, hallotta már franciául és Egyiptomban éppúgy, mint Európa számos nagyvárosában a templomok környékén, elhagyott romlakásban, füstös kocsmában és metró állomáson is. Érdeklődése lassan alábbhagyott, ahogy ráismert a szövegre.

- Már megint egy olyan kereső, aki nem látja a kincset, amit már megtalált. Vajon miért ilyen vakok az emberek?

Gábor belebámult a holdba, de nem látta annak csalódottságát. Eszébe jutottak azok a véget nem érő beszélgetések és viták, melyeket a közösségi találkozókon folytattak arról, hogy kinek mennyit kell adnia másoknak, mit kell tenni a közösségi tagnak, ha behívják katonának, hogyan szolgálja Istent a munkahelyén, a munkájával és a családjában. Milyen találkozókat kell szerveznie, hogy a közösség szava érvényesüljön a társadalmon belül is, kell-e és hogyan politizálnia és hogyan kell szavakkal és írással harcolni azokkal, azokért, akik ugyan testvéreink, de eltévelyedtek és nem jól keresik Isten országát. Mérhetetlenül fáradtnak és fásultnak érezte magát, de érezte, hogy nem adhatja fel. Tovább kell keresnie azt, ami ott feküdt előtte, tovább kell harcolnia azok érdekében, akik még nem találták meg azt, ami előttük fekszik. Összeszorította a fogait és ismét beszélni kezdett.

- Tudod, valahol olvastam, hogy nem az számít ki írta a könyvet, vagy miről szól, hanem hogy mit mond nekem az igazságról. Ez így van. De észrevettem, hogy minden könyv, s leginkább a szent könyvek, minden embernek mást és mást mondanak az igazságról. Valahogy ugyanaz a mondat, mondjuk a Bibliában mást mond nekem, mást mond egy papnak és egész mást mond egy hitű muzulmánknak. Valahol a vevőkészülékekben van különbség. Más és más hullámhossz. A közös talán csak az, hogy eljutott hozzám és hozzá is. Ez az én egyéni értelmezésem az igazságról, az én tutajom. Nekem ezen kell áthajóznom a túlpartra. Igen kell! Kell, mert a lábnyom, a lehelet, az illat nem itt folytatódik, hanem ott. Aki kap tutajt, az általában rájön erre. Talán már én is átjutottam. De ni csak, mit látok? akik átjutottak - vagy azt mondják magukról - mit csinálnak? A legnagyobb része ott tülekszik a parton. Fején, vállán cipeli tutaját és egymással vitatkozik azon, hogy melyik a jobb tutaj, kié az erősebb, ki kötözte össze ügyesebben. Egy részük

ki sem száll, hanem kis papírcsónakokat küld vissza a másik partra, teleírva jó tanácsokkal arról, hogyan kell jó tutajt építeni. Alig látott egy-kettőt, aki amikor átért, nagy rúgással visszalöki a tutajt a folyóba - eszébe sincs tovább cipelni - és hátra sem nézve elindul a lábnyomok és lehelet nyomain. Ezek némelyike táncol, énekel, ért-hetetlenül gagyog, és akivel találkozik, megpróbálja bevonni a táncba, éneklésbe. Ha szárnyra lenne, lehet, hogy fel is emelkedne.

- Persze, - szólalt meg most először András - hiszen ez a könnyebbik út. Te már elértél valahová, most már a többi nem számít. Te méysz a magad útján előre, a többit egye a penész utánad. De hol itt a te híres szeretet parancsod?

- Igen - mondta Gábor elgondolkozva és sokáig nem szólt. Egyik kuvik sikoltva húzott el felettük. a hold, mint aki már semmi újat nem hallhat egykedvűen húzódott be egy felhő mögé.

- Már megint a szavak, melyek ölnek. Bánom, hogy beszélni kezdtem, de úgy gondoltam, barátok vagyunk. - mondta Gábor.

- Jól van na - mondta engesztelve András és kedvesen rácsapott barátja combjára - persze, hogy barátok vagyunk. Nagyon jól értem mit mondasz. Tudom jól, hogy már a szentkönyvekből is elegend van. Igen, igazad van, nem kell a tutaj, - a könyvek igazságát a te esetekben - tovább cipelni a túlsó parton. Egyáltalán semmit sem kell cipelni. "Az én igám könnyű..." - de hát hol van belőled ez a könnyedség és hol van a többiekből? Hol az a szárnyaló, éneklő, táncoló öröm, ami Isten bolondját jellemzi? Hol van Szent Ferenc együgyű rongyos tánca a pápa előtt, amikor Istenről akart beszélni? Van-e egyáltalán ilyen, vagy csak "alfában" jelenik meg előtted, mint képzelet? Egy ideig megint hallgattak és csak a csopaki vidám gurgulázása jelezte ébrenlétüket.

- Sokat kérdezel és én semmire sem tudok felelni - szólalt meg Gábor. Csak azt tudom, hogy a fegyverek háborújával már rég leszámoltam, de a szavak háborújától már nehezebben tudok megválni, bár érzem, jóformán nincs különbség köztük. A könyvek nekem tutajt jelentettek, de ma már akadályoznak, vissza fogom rúgni a folyó közepére. Nem át, vissza, mert az másnak úgysem jó semmire. Csak a közepéig. Sajnálni fogom őket, de meg kell tennem, érzem.

- És aztán - próbált megint kötözködni András, mire méysz nélkülük? Lesz saját gondolatod?

- Nem. Nem lesz. Minden figyelmem arra fog irányulni, hogy el ne veszítsem a túlparton a lábnyomot - ha egyszer átjutok. Talán akkor már az is mindegy lesz, hogy mit csinállok. Koldulok, tanítok, utcaseprő leszek, vagy miniszter. Az már mind kifelé lesz. Befelé szívós, kintartó, éber vadászkutya leszek, akit már sem a vihar, sem a vadászat zaja, de még a pecsenye illata sem zavar, ha ráállt a vadcsapásra.

- Úgy legyen barátom - emelte poharát András és cinosan összekacsintott a teleholddal.

HABOS LÁSZLÓ

VERSEK...

örökségem...

Apám elment
oda, ahova nagyon vágyott,
az ő Istenéhez,
s nem hagyott rám vagyont
se semmilyen vétet.

Élt szürkén, néha ragyogott,
s ha féltem,
mellém ült és átkarolt,
s én néztem –
szúrós tekintetében a fényes napot.

Átvesszem örökségem,
amit halálával reám hagyott,
a tisztességet,
amit majd én is továbbadhatok,
mint atyai örökséget.

fáj...

már megint fáj
hogy durva szavakkal
ütötted meg arcom
a másikat is odatartom
hogy gúnyos mosolyod
azon csattanjon
bután vagy te bátor
embertelen nevetésed
darabokra töri álmod
s idegenné teszi
fénytelen arcvonásod

kérlek engedd...

ma végre kiolvastam...
de kérlek üss
helyettem üss
tudod én nem tehetem
összeszorított ököllel üss
erősen a könyvre
hogy törjenek szavak
hogy hulljanak alá
a betűk
egyetlen hatalmas halomba
s kérlek engedd
hogy játsszak
mint őszinte gyermek
úgy játszhaszak én
az ölelkező betűkkel

s mint homo sapiens
 új szavakat rakjak össze
 végtelen sorba
 új lélekkel
 hogy megnyugodjak

***

LACZKFI JÁNOS

A HAJLÉKKÉSZÍTÉS ZSOLTÁRA...

Uram, mi, a te híveid,
 roppant rendes gyerekek vagyunk ám,
 lehozunk téged az égből,
 bebugyolálunk öblítőillatú ruhácskákba,
 megédesítjük a papit is, amivel megetetünk,
 nehogy elcsapd a kis haskódat,
 csinálunk neked babaházat,
 elnevezzük templomnak,
 ott majd minden habos márvány lesz
 meg csipi-csupa aranyozás,
 meg ájtatos tekintetű szentecskékkel
 pakolásszuk tele a főhajót,
 legyen mivel játszánod,
 ha unod magad,
 zenélünk is neked,
 pihepuha zenéket,
 mindenesetre semmi olyasmit,
 amire amúgy szívesen rángatózunk
 őrjögve a fesztiválokon,
 maradj csak meg, Uram,
 a te kis álomvilágodban,
 csíja, csicsíja, majd mi elringatunk,
 suttogva motyogunk neked
 szép szavakat, és engedelmesen
 ráfeleljük a zsoltárválaszokat,
 egyszerre vetünk keresztet,
 mint a kiskatonák, és dehogy szólunk
 vissza pimasz hangsúllyal,
 mint szeretteinknek otthon,
 négy fal között,
 dehogy hánytorgatjuk fel a sérelmeinket,
 dehogy kelünk ki fröcsögve magunkból,
 hogy lepofozlak, te bűdös kölyök,
 vagy hogy fogja be a száját, anyuka, mielőtt rálépek,
 vagy hogy inkább főzni tanulnál meg, te utolsó,
 nem, Uram, a te házában minden olyan
 szelíden megy és olajozottan, még a Rózsikát
 is csak halkan mószeroljuk, amiért
 rosszul vasalta ki az oltárterítőt,
 és már megint nem oda tette a virágot,
 ahova illik, nem azért mondom, atyám,
 de tudnék magának mesélni erről
 az ájtatos asszonyszemélyről,

olyan cifra dolgokat, hogy esküszöm,
 a füle is kettéállna.
 És miután rózsaszín babaszobádat ilyen
 szépen berendeztük, Uram,
 nehogy találkoznod kelljen a valósággal,
 te fogod magad, és össze-vissza csavarogsz
 a világban, nem maradsz meg a jó kis
 kereteid között, én ezt nem is értem, Uram,
 hát mindent megadtunk neked, öntettünk
 harangot, hogy az órát se kelljen nézned,
 építettünk orgonát, hadd búgjon érzelmesen
 a füledbe, erre te meg szabadon
 kószálsz olyan utcákon, ahol még
 az átlagembernek is veszélyes egyedül
 járnia, nem hogy neked, akit eddig
 pátyolgattunk, mindent alád tettünk,
 s tessék, így háláld meg nekünk.
 Szóba elegyedsz a pénzváltókkal,
 az illegálisokkal, a vágott arcúakkal,
 és összevissza ölelgeted őket, még félreértik,
 Uram, te nem tudod, micsoda rettenetes
 félreértések vannak a világon,
 ha már valakit ölelgetned muszáj,
 hát babusgass minket, eleget fáradtunk
 érte, megérdemeljük, és ezt most
 minden beképzeltség nélkül mondom.
 Uram, te odaheveredsz az utcalányok
 mellé, és törölgeted a maszatos könnyeiket,
 pedig valaki benézhet az utcáról,
 és mit lát, Isten a bordélyban,
 ez rettenetes szalagcím, ennek
 nem tehetsz ki minket,
 vajon gondoltál erre,
 hogy honnan jössz,
 hová tartozol,
 hozzánk tartozol,
 tartozol nekünk,
 erre azoknak a szemérmetlen
 szerencsétleneknek a vállát simítod,
 mintha a koszos porontyaid lennének,
 és a csuda egye meg, még csak
 nem is azon járatod az eszedet,
 amin mi járatnánk hasonló helyzetben,
 csupa szívjóság vagy meg részvét,
 hát meddig mész még el, azt mondd meg,
 Uram, meddig, mert mi kezdünk
 torkig lenni a te végtelen jóságoddal!
 Csak egy kicsit lennél esendőbb,
 csak egy kicsit gondolnál a látszatra
 meg az illendőség re, de nem,
 füttyülsz az egész renomédra,
 amit olyan kínkeservesen építettünk
 évezredek át kártyalapokból.
 És odadölsz az utcapadra,
 a koszba, a hajléktalan mellé,
 és eszünkbe juttatod, hogy nálunk

pince-padlás teli van cuccokkal,
 ő meg két szatyorban hordja az életét,
 hogy mi tonnaszámra gyártjuk a szemetet,
 és idegesek vagyunk, ha nem szállítják
 el azonnal a szép kis házunk elől,
 ő meg a mi szemetünkben él, megpróbál
 eltakarítani utánunk, lám, mekkora mocskot
 hagyunk a Föld nevű táncteremben,
 mennyi maradékot hajigálunk ki
 fene nagy jó módunkban.

Uram, nem törödsz a kosszal, a fertőzésveszéllyel,
 az élősködőkkel, átmásznak rád esetleg,
 persze, tudom, őket is te teremtetted valahogy,
 akartam is már kérdezni, ugyan,
 minek, mi remekül ellennénk
 bacilusok, poloskák, tetvek, bolhák,
 egyebek nélkül, fene az ízlésedet,
 szerintem a hajléktalanok is jól
 ellennének ezek nélkül, de hát te tudod,
 te vagy a főnök, bár ezt elég nehezen
 nyeljük le, mi, a te híveid, akik hívek
 vagyunk ugyan hozzád, de azért mindennek
 van határa, odadólsz amellé az árva fickó
 mellé, és mindenfélét duruzsolsz
 a fülébe, szédíted, hitegeted, mennyei
 királysággal kábítod, ezerszer újrapörgeted
 vele veszteségeit, és megsiratod mindet,
 házat, hazát, asszonyt, állást, megbecsülést,
 mi mindent lehet elveszteni, te jó ég,
 mi mindent lehet megszerezni, te jó ég,
 közben igazából csak szétpergő homok
 marad kezünkben, és úgy vágyjuk közeledet,

Uram, te pedig megcsalsz minket,
 ott heverészel úri kedvedben
 a hidegben azzal az emberrel ott a padon,
 és bennünk nincs elég bátorság,
 hogy odaheveredjünk mellé,
 hogy odaheveredjünk melléd.

TANOS ANDRÁS

GONDOLATOK A TAVASZI KVT ELÉ...

A közösségemben sokszor megkérdezik, hogy mire jó az, hogy én a KVT-re elmegyek. A családomban is gyakran felmerül, hogy mi ennek az értelme. És persze én is felteszem saját magamnak a kérdést egy-egy szombat után, hogy megérte-e, vagy legalább is hogy mi változott azzal, hogy ott voltunk, illetve, hogy én ott voltam?

Leülök írni és a KVT-re gondolok és egyből ez az első gondolatom, amit gyakran megfogalmaztam magamnak. Szinte mindig az a benyomásom, hogy közelebb vagyunk egymáshoz (gondolatilag, véleményileg, értékrendileg) mint gondoljuk, csak nehezen értjük meg egymást. A legtöbb KVT után ez az érzésem, hogy ez ezzel ment, hogy valaki felszólalt, hogy: „...” és mond valamit, amin többen fennakadunk. És utána vitatkozunk egy-egy értelmezésen, egy-egy megfogalmazáson. Akár azon, hogy „ki a Bokor tag?”. Felmerül ez a téma, hozzászólogatunk, kiakadunk, érvelünk. Valaki fél (feltételezi?), hogy ez arra irányul, hogy valakikről kimondjuk, hogy ők nem Bokortagok. Aztán kiderül, hogy dehogy is, ez sokkal inkább nekünk szól, hogy mi saját magunk próbáljunk ilyenek lenni, szó nincs mások kategorizálásáról, minősítéséről. Igazából nincs olyan nagy különbség a vélemények között, mint elsőre tűnik. Viszont amint mindenki kifejtí az álláspontját én, legalábbis én el tudom fogadni és azt mondom, hogy ezzel semmi gond nincs – bár én nem így fogalmaznám meg. Viszont innentől meg számít egyáltalán, hogy hogy fogalmazzuk meg? Hát nem is tudom. Az ott levők számára talán kevésbé, hiszen néhány óra eredményeként elkezdik árnyaltan látni az adott mondatokat. Bárki viszont, aki nem volt ott, de olvassa, hogy a Bokortag... az ezt nagyon sokféleképpen értheti.

Sokszor kerülök ellentétbe a családommal, vagy bárkivel, ha egy helyzetet, jelenséget, vallást vagy akár magát az életet nagyon leegyszerűsítik. Például, ha egy emberről ennyit mondunk csak, hogy az XY kényszeres, azért ilyen. Lehet, hogy az, de ez a mondat kevés, egy ember sosem ilyen egyszerű, mint ez a mondat. Szeretnék én is valami rendszert belelátani a világba. Szeretem a rendszereket – jó is, mert mérnökként rendszerekkel foglalkozhatok, ahol szabályok vannak és ezek szerint mennek dolgok. A világ bár lehet, hogy ilyen, de aki azt mondja, hogy átlátja ezeket a szabályokat, az pofára eshet. (Ha nem esik pofára, az még rosszabb.) Meglepő dolgokra képesek emberek, akikről nem is gondoltuk volna. Pont ez az, hogy miért gondolkodunk egyáltalán ilyeneken, hogy ki mire képes, megítélve, eldöntve, hogy ő pl. egy adott dologra nem.

A KVT témája amennyire én értem a generációk közötti kapcsolatot. Legalábbis ez egy hangsúlyos témája, annyi

biztos. Ha valamit én ezzel kapcsolatban problémának látok, az az, hogy mindenki feltételez dolgokat anélkül, hogy arról meggyőződne. Nyilván nem győződhetünk meg mindenről, de ezzel legyünk is tisztában. Van-e aki azt mondja, hogy a fiatalok máshogy gondolkodnak? Gondolom, van (tudom, hogy van). Meggyőződött-e róla, hogy a fiatalok szavai mögött tényleg más gondolatok, vagy értékrend van, mint az ő gondolatai, értékrendje mögött? Ha igen, akkor dicséretes, megismert 1 embert vagy néhányat, azokat, akikkel beszélt erről. Én nagyjából számon tartom, hogy kivel beszélek ilyenekről – nincs nehéz dolgom, mert nem tolonganak) Aki viszont nem ismert meg eléggé, az honnét tudná, hogy milyen vagyok? Arról nem is beszélve, hogy itt már kimondatlanul feltételeztük, hogy az ember szavakon keresztül megismerhet valakit. Legyünk óvatosak!

Tehát igen – feltételezéseinkről, hogy ezek károsak... Kristóf hívására volt egy kis beszélgetés a KVT előtt. Itt is előkerültek az előítéleteink. Eszembe jut egy vicc és egy példa is hasonló helyzetre.

A vicc így szól: Nyuszika elhatározza, hogy kölcsönkéri a Medve fűnyíróját. A hosszú erdei út alatt kételyek villannak be az agyába: lehet, hogy nincs is otthon? Lehet, hogy nem is működik a fűnyírója? Vagy nálam romlik majd el és a Medve okolni fog. Köcsög Medve... Egyébként miért adná oda, mindent úgy félt. (Átlag alatti vicceslőként az ilyesmi mondatok folytatását rád, olvasóra bízom – nagyjából érthető, hogy mi játszódik le szegény Nyúlban, akit kissé lenézően minden vad idegen Nyuszikának nevez.) A lényeg, hogy mire Nyuszika a Medvéhez ér, haragosan kiált be hozzá, mondjuk így: „Tudod mit Medve, hullj darabokra a fűnyíróddal együtt!”

És a példa ez: mikor Húsvétkor szóba került, hogy a Kaposváron élő Nagyit jó lenne látni, felmerült, hogy hozzuk el hozzánk két napra. A feltételezésünk az volt, hogy ebbe biztos nem megy bele, mert otthon szeret aludni és ez körülményes, amit ő nem szeret. (Na igen – miből fakad ez a feltételezés – lehet, hogy mi vagyunk ilyenek, mint amit róla feltételezünk?!) Sajnos csak később hívtuk fel telefonon, amikor kiderült, hogy *szívesen jön!* (És nem akarja, hogy ágyneműt kelljen mosni utána, úgyhogy hozza a hálósákját... Milyen messze van ez attól, mint amit gondoltunk! Nagy 86 éves. A hálósák életkora nagyjából ennek fele.)

Szóval a témánál maradva, visszatérve fiatalemberekre gondoljuk, hogy az idősebbek elégedetlenek velünk. Ne gondoljuk, hogy az ő véleményük az, hogy ideje lenne valami értéket letennünk az asztalra, ahogyan ők is letették a maguk idejében. Én, fiatalembereként ezt tartom fontosnak! A lehetőség mindenkinek adott, hogy szóvá tegye nekem, személyesen, ha valamit nem tart helyénvalónak, vagy valamilyen elvárásának nem felelek meg. A Bokor egyházzal való kapcsolatára is kihatnak hasonló feltételezések. (Ami jó eséllyel megvan mindkét oldalról.) Mikor a közösségem a BIZS-t szervezte, nagy

belső dilemmázások után (főleg a szüleinknek volt ez dilemma) megkérdeztük a Ciszterci Rend által üzemeltetett Ciszterci Szent István Gimnáziumot, hogy a helyszínt biztosítanák-e. Eleinte igen, majd egy előítéletekkel rendelkező idős szerzetes hatására nem válasz érkezett. Jó alkalom volt ez arra, hogy aki ezt igényli önigazolást nyerjen, hogy: Na tessék! Majd meglepő módon pár héttel később a zirci apát döntése alapján igen választ kaptunk, vagyis a két napos BIZS-t tarthattuk volna ott is, ha addigra nem keresünk és találunk más helyszínt. Azt hiszem ez fontos történet!

Nyíltan, őszintén kell viszonyulnunk egymáshoz, ez kell hogy meghatározza a kapcsolatunkat, családon belül és kívül is. Ha egy idősebb testvér úgy látja, osztja az álláspontot, hogy a fiatalok elmaraszthatók bármi miatt, semmi gond. Javasolom, hogy ezt az álláspontot nyíltan vállalja. Ha valaki nem osztja, javasolom, hogy nyíltan vállalja.

Hogy lassan más szálak hozzak be a jelenleg majd két oldalas írásomba, szeretnék még leírni pár gondolatot a találkozó másik fontos témakörével kapcsolatban, ami talán úgy foglалható egy szóval össze, hogy *értékek*. Ahogy én értem ez több dolog miatt fontos. Egyrészt biztos valakiknek szívügye ez. Másrészt, ha előkerül, hogy mi az a Bokor, akkor valamit csak kell mondani rá és ez lehet, ez lehetne az, ami bennünk közös, bennünket összeköt, összetart. És meghatároz. Én úgy látom, hogy a hármas eszmény ennek kicsúcsosodása, kritikus pontja.

Bár Kristóf jól írt erről, azért mégis néhány gondolat. Kezdem az adással. Ez nagyon jó, fontos. Azt hiszem, a legtöbbünk életében erősen jelen van ez. Akár anyagi segítséget értünk alatta, akár – ami egyre többünknek legalább ilyen értékes – energiát, időt. Egymás és mások felé. Úgy látom, hogy ez a legtöbbünknek természetessé vált. Én jelenleg fiatalnak számítok, de azt hiszem, ez a kommunista időkben kevésbé volt természetes. Nem gondolom, hogy engem előrébb vinne, ha ebben próbálnék fejlődni. (Hogy saját példát hozzak, inkább szeretném a bennem levő szeretetet növelni mások iránt.)

A szolgálat az adáshoz kicsit hasonló. Szeretnék megszokni arról, hogy túlvállaljam magam. Mondhatni, hogy megcéloztam azt, hogy kevesebbet tegyek másokért. Vagy inkább, hogy jobban figyeljek arra, hogy azt tegyem, amire a leginkább szükségük van az embereknek. Fontos ez a saját kiegyensúlyozottságom szempontjából, amit jelenleg keresek.

Azt hiszem, egy családos embernek a családját kell előtérbe helyeznie. Itt most arra a családra gondolok, amit az ember maga alapít, vállal. Mondta-e Jézus bárkinek, hogy „hagyd ott feleséged, gyermekeid és kövess engem”? Az élet rendje volt régen és kell, hogy ma is az legyen, hogy a szüleit hagyja el az ember. Jelenleg én is éppen a családalapítás felé tartok. Nagyon becsülöm

azokat az embereket, akik önszántukból és az Isten hívására család nélkül szabadok arra, hogy minden idejüket Isten országának megvalósítására szentelhessék.

A szelídséggel kapcsolatban nehéz, hogy ma kevés az olyan helyzet, ahol ezt gyakorolhatnánk. Ha konkrétan az erőszakmentességet értjük alatta, akkor fokozottan igaz ez. Továbbra is úgy gondolom, hogy ahhoz, hogy az erőszakmentességet *választani* tudjam, elengedhetetlen az, hogy képes legyek magamat megvédeni. Ha a képességnek, hogy megvédjem magam, nem vagyok a birtokában, akkor legjobb esetben el tudom viselni, el tudom fogadni a velem szembeni erőszakot. Elméleti szinten egy-egy ilyen beszélgetésben fel szokott merülni a kérdés, hogyha a családomra valaki puskát szegez és lehetőségem van kiütni a kezéből, mi a helyes? Mi a jézusi magatartás? Erre a kérdésre nem tudom a választ. Csak azt tudom, hogy én kiütném a kezéből és akkor lenne lelkiismeret furdalásom, ha nem tenném meg. Nem tudom Péter megbánta-e valaha, hogy Jézus elfogásakor levágta a szolgáló fülét. Még mielőtt indultak, Jézus sem mondta Péternek, hogy hagyja otthon a kardját.

A Bokornak megvan az esélye, hogy egyedülálló lehessen abban, ahogyan a tagjai szerethetik egymást, és ahogyan elfogadják egymást. Vagy ahogyan egymás életében jelen vagyunk. Azt hiszem, én itt akarom kezdeni és majd innen mennék tovább.

2017. április 23.

VINCZE GABI

BOKOR ÉRTÉKEK ÉS A 3. GENERÁCIÓ

*(Kohorsz: Egy nemzedék, tehát olyan emberek részcsoportha, akik valamilyen jellemzőjük szerint vannak csoportosítva, pl. egy évben születtek, vagy kötöttek házasságot.)
A kohorsz nem generáció.)*

Én az általános ismérveket keresem, generáción belül.

Generációk a Bokor szempontjából:

Akikre először tekintünk, az első 4 generáció. Ennek a 4 generációnak absztrakt élménye két szempontból azonos, és többükre jellemző a 3. és 4. pont alatti specifikum is. Ezen generációk többségben lévő tagjaira – társadalmi szinten is – jellemző.

1. Vallásos nevelés

Megkereszteltek, vallásos hitoktatás, vasárnapi misehallgatás, rendszeres gyónás és áldozás, egyházhűség.

2. Társadalmi helyzet

Passzív ellenállás a szocialista embertípus kialakítási szándékával szemben: kultúra, szabad szerelem elutasítása, trágárság mentes beszédmód, az „egyszer élünk”

szlogentől való távolságtartás, a gyereket, időset megszabadulásra ösztönző, a rászorulókat tehernek láttató magatartás, a gátlástalan önzés elutasítása.

3. Igényes keresztényként szükségszerűen kereső magatartás

Világossá vált, hogy a papi életkor fordított piramisa, az állandó papi áthelyeztetések, az értelmes papok vidékre diszponálása, a kiüresedő egyházi formák, a gépies megoldások (2 miatyánk, két üdvözlégy) fontosak, de nem elegendők: sem az egyéni fejlődés, sem a családi élet, sem az erős társadalmi nyomás ellentartásához.

Visszafogott keresztény társasági élet, barátkozások, kiadott teológiai művek olvasása (pl. Gál Ferenc, Nyíri Tamás), Budapesten miseválasztás (Mátyás templom: Tóth János, felső-krisztinavárosi templom: Gál Ferenc).

4. Bokor közösség

Az X, Y generációktól kezdve ez a kereső keresztény csoport rátalált a „fundamentalista” evangéliumértelmezésre, és megtartva vallásos egyházas szokásait tartalmi vonatkozásokban igényei szerint és a felismert igazságoknak fényében gyökeres változásokat fogantatosított. (lelki élet terén időelszámolás, gyónás helyett lelkiezetés, néma lgy. helyett beszélgetős, katonaság helyett börtön, elszigeteltség helyett kisközösség, prédikációhallgatás mellett KIO tanulás, egyről kettőre jutás helyett háromról kettőre jutás.)

A jézusi tiszta mondatok másfajta világlátást hoztak, a magát bonyolultnak és kiismerhetetlennek magát beállító világ hajtórugói és fogaskerekei, a világ előterei és hátterei a Jézustól tanultak fényében jó megvilágításba kerültek. A homogén neveltetésű (bár sokféle) közösségi tagokból csoporttalálkozók jöttek létre.

A történelemben nincsenek gyors megoldások. Gyors, radikális változások vannak, pl. forradalommal, háborúval, de gyors megoldások nincsenek.

A Bokor ezen generációi révén szeretett volna radikális megoldásokat találni, de bebizonyosodott, hogy nem sikerülhet.

5. Radikális megoldások

A radikális megoldások közé tartozik az egyházas gyakorlat felfüggesztése: (nem keresztelünk, majd a gyerek magába szívja, és felnőtt korban keresztelkedik meg.) E kérdésben a negyedik generációnál sporatikus eredményt látunk.

A radikális megoldások során a 70-es 80-as években a gyökeres életalakítás lázában szaporodó közösségek nagy része – a közösségvezetési elvárásnak megfelelően – az első szél fújására, ami a 90-es évekre tehető – az ebben az időben a családokban született gyerekek nagy részével együtt, akik szüleiket a másokért élés lázában látták éveken keresztül – a szélrózsa minden irányában szétszéledtek. Ugyanis a párkapcsolat és a családi élet tekintetében az „elégleges szolgáltatás” biztosítása volt a kívánatos. Nem mindenki tudott és akart ennek megfelelni. A radikális megoldások kudarcra, a

Bokor Mohácsa volt ez az időszak, mert az elégséges szolgáltatás elégtelennek bizonyult.

Radikális megoldások közé számíthatjuk azt a lelkipásztori elvárást, hogy a házaspárnak külön-külön legyen csoportja, (egyéni felelősség, egyéni felnőtt keresztény életvitel). Továbbadásra kész, felnőtt keresztény életet élni akaró ember örömmel ismerte fel, hogy ő ezt az indíttatást érezte magában, és szívesen vetette bele magát ebbe a munkába. A közösség tematikája is tanuló kellett legyen – az adott forma előnyeit valamennyien élveztük. (Míg számos általunk ismert más közösség éveket töltött el azzal a kérdéssel, hogy: Csinálni kéne már valamit, de mit is?, és ezt a kérdést addig ismételték, míg el nem fogytak.)

6. Apostolkodás

A hagyományos egyházi tanítás szerint az embernek apostolkodnia kell. Engem is ebben neveltek, ezt akkor így mondták. Az 1975-ben VI. Pál Evangélii nuntiandi enciklikája más szavakkal mondja ugyanazt: „13. Ha különböző fokban is, de minden keresztényre vonatkozik a parancs, amelyet a Tizenkettőnek adott: „Menjtek, hirdessétek az evangéliumot”.¹ „Az evangélium továbbadása szükséges, egyedülálló, mással nem helyettesíthető munka.”

Ennek módszerét Gyb. hozd létre a magad kisközösségét, 12 embert.

Óriási jelentősége van egy felnőtt ember életében annak, hogy közösséget hoz létre, hogy az evangélium továbbadását közösségben valósítja meg.

Ez a jelentőség több mindenben tetten érhető.

1. Saját fejlődésünk záloga.

- Tanulni – sok mindent – evangélium és emberismeret.
- Tanulni és képződni kell akkor is, ha inkább a TV-t nézném, mert fáradt vagyok.
- Időbeosztást racionalizálni kell, ésszerűen kell beosztani az időmet, hogy jusson arra, ami a fontos.
- Nagycsaládosként (sok kisgyerekekkel való foglalkozási sémák helyett) felnőtt emberekkel kell szót értenem, kiegyenlíteni ellentéteket, de elvszerűnek maradni – ez nem az a terület, ahol az embert a társadalmi szerep
- Kitartónak lenni nehézségek között is.

2. Bizonyítást nyert, hogy a kisközösségi az a formáció, ami megtartja az embert.

- Ha jól csináljuk. Ha érdemes a fáradságra.

- Ha nem ad elég muníciót, ha az egyéni költség-haszonelemzés éppen a jézusi hivatást illetően negatívba fordul, akkor az ember máshol fog keresgél.

3. A korábbi un. „radikális megoldások” ellen sok minden szól a mi gyakorlatunkban.

- A legfontosabb, hogy a bokorgyerekek pasztorációja a családban történik. Jézus nem foglalkozott gyerekekkel. Nekünk is felnőttekkel kell foglalkoznunk.
- Bokorgyerekekből közösséget létrehozni, az nem menő, nem az igazi. Pláne ha még kicsik, és nem serdülőkorúak.
- Az 1-2 emberrel való barátkozás snassz (Kristóf írása 4. old.)
- Az utánamenés – elvi megfogalmazásban és kívánatos gyakorlatként Gyurka bácsi Lelkipásztori marketingjében szerepelt, de nem követte ezt a Bokor gyakorlata, legfeljebb csak véletlenszerűen történik. (Kristóf: Közösséget keresők.)
- Ugyanez történik a közösséget keresőkkel is. Zártak a közösségeink, a kevés nyílt alkalom nem elegendő. Egy sok éve hasonló szavakon azonos tartalmakat értők közé hogy tudnánk befogadni valakit, aki a mi nyelvünket nem beszéli, és hogy érezné magát ott az, aki mégis vállalja a nyelvzavart - valameddig.

Saját jó gyakorlatunk magunk ellen fordult.

Összefoglalva, mi saját magunkat nem tartjuk fontosnak. Vö.: Elégséges szolgáltatás. „Ne magunk körül forogjunk, hanem másokért éljünk.” Saját értékeinket egyébként nem tartjuk képviselendőnek.

Ennek két oka is van: az egyik az, tanulás hiánya miatt gondolatainak ütköztetése elől egyszerűbb elmene-külni, mint esetleg konfrontálódva kudarcot vallani.

A másik ok talán az, hogy magunkat keressük ebben – (bár nem tartjuk magunkat fontosnak- szép kis ellentmondás.) Sokféle helyszínen sokféle szerepben vagyunk jelen – munkatárs, szülő, közértben vásárló. Közösségi vonatkozásban: nem vagyok én olyan fontos, nem vagyok képes közösséget létrehozni, mit tudnék én adni másoknak.... nem vagyok alkalmas, nem akarok kudarcot vallani, mások jobbak. Magunkat keressük, nem a szerepet (feladatot), ami miatt megszülettünk.

7. Küldötté válni

Mit értek ez alatt? Azt, hogy küldötteknek kellene magunkat tekinteni. Akikre fontos üzenetet bíztak rá. Az üzenet lényegét meg kell értenem. Ezek „egyértelmű

¹ 5. az evangélium hirdetése az egyház számára nem fakultatív feladat; nem választhat, hogy óhajtja-e végezni, vagy sem. Az Úr Jézus bízta rá a küldetést, és ő azt akarja, hogy az emberek higgyenek és üdvözüljenek. Az evangélium továbbadása szükséges, egyedülálló, mással nem helyettesíthető munka.

21. Az életnek e tanúságtételére minden keresztény hivatva van, és ilyen értelemben mindenki valódi evangelizáló szerepet tölthet be.

22. Hosszabb távon azonban az élet legszebb tanúságtétele is kevés, ha nem kíséri és igazolja az, amit Péter apostol így fejez ki: „Adjatok számot reménységetekről”¹

célok és általánosan igaz válaszok” (Kristóf szerint nincsenek egyértelmű célok és általánosan igaz válaszok.). És az üzenetet el kell juttatnom a címzetteknek. Lehet, hogy ez nehéz lesz. Lehet, hogy per pillanat lehetetlen. Ez legyen a jó Isten problémája. Tőlem csak azt kéri számon: csináltad-e, amire születted, ha nem sikerült, próbálkoztál e máshol, vagy elszomorodva zuhantál magadba, erős akarattal nem a következő üzenetfogadót kerested, hanem a fotelt otthon.

Ha szereptévesztésben vagyok, akkor a magam elfogadását és mások elfogadását ez elé teszem, mert kényelmesebb, konfliktus-mentesebb, szebb életet biztosít. És lássuk be, ez a trendi.

8. Közösséget keresők

Tarthatnánk fizetős, meghirdetett előadásokat, foglalkozásokat fiataloknak és idősebbeknek.

Olyan formákat kellene találnunk, amelyek eddig megvetettünk.

Hogyan: nem kellene szétválasztanunk az élet többi területéről szerzett kompetenciákat a közösségitől, hanem egyben kellene őket kezelni. Meditáció, holisztikus szemlélet, színterápia, mozgásterápia, pszichológia, mentálhigiénés foglalkozásra érdeklődő csoportok mindig vannak. Ez ismerkedési lehetőséget biztosítana.

Miért van erre szükség? Régen templomi ismeretségekből születtek a közösségek, és voltak Bokor-papok. Ezek ma nincsenek. Mi a teendő? Ismeretségre alkalmas tereket kell létrehozni, ahonnan aztán indulhatunk. Ezért nehezebb a 3. generáció élete, mint a miénk volt. Akkor sem volt egyszerű leültetni egymás mellé embe-
reket – de más okokból. Ez persze csak a kiindulás.

9. Vallásosság

Nyitott vagyok arra gondolatra, hogy a fürdővízzel sok gyereket kiöntöttünk – a radikális megoldás keresés áldozatai ők. ² Szerintem is számos mankó, amit az egyházas gondolkodás és gyakorlat kialakított évezredek során emberi igényekre is épült.

10. Nagycsaládos eszmények

Több nagycsaládban a szegénység az elhanyagolt viszonyokkal együtt járt, ezek a gyerekek nem szeretnének ugyanolyan körülményeket a gyerekeiknek. Ide tartozhat a szülői idő-ráfordítási igény és lehetőség, aminek híján voltak valaha. Nem a vallásosság lehet az ok, mert mi sem vallásosságból vállaltunk 10 gyereket – pl. Nagycsaládban minden gyerek más és más – az univerzum egy egy köre – teljes és csodálatos. Ezt figyelni, felfedezni, jelen lenni és velük változni, fejlődni nagy lehetőség az embernek.

Minden esetre komoly innováció, ha az ember úgy tervez nagycsaládot, átélve a hibákat, élvezve az előnyöket, hogy ő másképp fogja tenni mindazt, amin változtatni tud. Nagyon kényelmes megoldás, ha inkább a

nagycsaládot dobjuk ki a fürdővízzel, nem a rossz gyakorlatokat, vagy a hibás működési módot.

Fentiek okán nagyon jelentős az a váltás, amit a 3. generáció gyakorlatként mutat - a kisgyerekek közösségei, „a bokorgyerek is számít” mentalitás nagyon jó irány, és a valódi megoldás felé mutat. (Kérdés, hogy egy gyerekkortól összeszokott, fél szavakból, apró rezzenésekből egymást értő társaság hogy tud integrálni új tagokat – akik mindig is kívülállók maradnak esetleg?) Miről szólnak a közösségek? Jó lenne a komoly szellemi élet, és az evangélium elemzése. Több lenne a közös a generációk között. Erős gondolatosság nélkül a gyakorlat elcsúszik – és még amellet is nagy kísértések vannak.

11. Nem klasszikus közösségi formák

Egyetértek Kristóffal. Jobban meg kell becsülni. **A hegyre épült városban** kell, hogy legyenek kórusok, focicsapatok és filmklubok, kolbásztöltés is, meg gyerekközösségek.

12. Elég, ha jónak kell lenni?

Bokor specifikum a nem önképzőkör, hanem a tanuló kisközösség. Ami komoly szellemi életet biztosít tagjainak, magas szinten képez és fejleszt. Ha a kisközösségek – részben a kisgyerekek jelenléte miatt - ezt a feladatot nem tudják a hetvenes évek akkori közösségeinek szintjén üzni, az lehetséges, hogy nem baj, lassabban érünk messzebbre. De ha feladják, és társasági élet, önképzőkör válik ebből, akkor megint csak a „Küldetés –Küldő – Címzettek” kérdésre adott válasz nemleges lesz. Az pedig nem a Bokor. Jelzem, félve, nem jézusi.

13. Írásbeliség

Nem értékeljük magunkat semennyire: „Nagyon kevés az a téma, ahol a szellemi kincseink - meglehetősen nagy koncentrációt és energiát igénylő - leírása elegendően nagy hozzáadott értéket jelent ahhoz,” (Kristóf)

14. „Újrafogalmazásra sincs igény”

1. Ezt ki mondja? Kinek? Hol a bizonyítás? Ki áztatja magát ezzel, és minket is?

2. Saját maguknak saját magunk miatt kell újrafogalmazni mindent. Ahogy én mostanság a nagymamaságot fogalmazom magamnak naponta újra és újra... Nincsenek köbe vésett igazságaink –se régen nem voltak a Karaj kötetekbe, se most. De felelősség van azért magamért, a körülöttem élőkért.

3. Igény is van és szükségyszerűség is van. Ahogy nem a bébi papit esszük kiskanállal életünk végéig, sőt néha szükség vagy kényszerűség van drasztikus életreformra is, nagyon kényelmes kivonulásnak tűnik ez a magyarázat.

4. Sajnos nem büszkeséggel tölt el az, hogy lám milyen okosak voltak a mi generációnk tagjai, a fiatalok semmit sem tudnak hozzátenni....(Már csak azért sem, mert

tiszta beszéd és a tiszta gondolatok hiánya a lassú erodálódáshoz vezet.”

² „Azt gondolom, hogy a „vallásosság, hit, ima, Isten” kérdéskör az egyik legveszélyesebben megosztó jellegű téma a Bokorban, mert ezekben nem vagyunk rugalmasak. De a

én sem írtam fiatalon...)) Ha életformában változunk, szövegben miért nem?

5. Energiát el is vesz az írás, meg ad is. Sokkal tisztábban lát az ember (saját maga is), ha az A4-es fehérségét fekete betűkkel kell teleírni. Azt is végiggondolja, és új gondolatokra jut, amit lerágott csontnak vél.

Budapest, 2017. 04. 07.

HOLLAI KERESZTÉLY

HOZZÁSZÓLÁS GARAY ANDRÁS CIKKÉHEZ...

Kedves András!

Igen nagy érdeklődéssel olvastam a „Túlélés és Küldetés” c. cikkedet (*Koinónia* 2017. januári szám).

Magamnak így foglalom össze az olvasottakat: egyrészt beszélsz az emberi társadalom jelenlegi állapotáról, s annak a tudományosan mérlegelt jövőbeli kilátásairól; igen sötét képet festesz föl, illetve a kutatások eredményei nagyon aggasztóak. Itt csöndben ülök és hallgatok, legfeljebb libabőrözök a hátam.

Másrészt ezekkel szembe állítod a Bokor hivatását, küldetését, illetve a Bokor jelenlegi állapotát.

Nos, most kezdek megszólalni.

Amikor megjelent az a bizonyos horvát jezsuita, akkor a magyar és általában a bolsevizmus kereteiben létező kereszténység jövőjéről, lehetőségeiről volt szó. Két tényező látszott akkor szükségesnek a túléléshez: a., kis közösségekbe való tömörülés, b., egy egyéniség, aki ezt valahogyan nyélbe üti. Megvolt az egyéniség, s megszülettek a kis közösségek és a Túlélés létrejött.

Látszólag ma minden rendben van: nem kell a föld alá bújni, s fegyvert sem kell fogni!

Minden rendben van??? Szerintem most jön a neheze! Most kellene annak a „tankhajónak” megfordulnia, de az 1700 év tehetetlensége több, mint a tankhajónak a 16 km!

Ugye: „szombat van az emberért, s nem fordítva”. Tehát éppen a vallásunknak kellene azzal törődnie, hogy ne „66 éves legyen az átlagéletkor” hanem „76 éves”.

Igen, az Isten-képünk nagyon zavaros. Amíg „engesztelő áldozatokat mutatnak be” papjaink a temetés után, s Jézusról mint értünk feláldozott véres áldozatról beszélünk, addig nem is láthatjuk Isten Képét! Persze, ezt már sokan elmondták előttem, de mégis ebbe az ideológiába ütközöm minduntalan; hiszen a misében is ez jön velem szembe. Különösen húsvétkor. Milyen lelkesen tud beszélni nekünk minden pap a feláldozásról szent Pálra hivatkozva. S milyen semmitmondó prédikációkat hallunk pünkösdkor, s bérnálás-kor!

Látszólag kibújtunk a föld alól, de most kell rájöttünk, hogy a fejünk felett sokkal nagyobb tömegű

valami van, mint az elmúlt 45 év; majd 2000 év hordaléka alól kellene kibújnunk, a ránk kövesedett hellén világnézet alól!

Ha elmondom Héraklész történetét, akkor ráismerek a szokásos Jézus-történetre. Ez természetes volt akkor! Zeusz és a halandó Alkméné kapcsolata. Vagy mondom a Credo-t: *Isten az Istentől* > Apolló Zeusztól; *Világosság a világozságtól* > Apolló a fény ura; *született, de nem teremtmény* > Zeusz és Létó fia, de nem halandó; *minden általa lett* > a prae- existencia (János prológusa!). Ezek 325 óta terhelik a tankhajót!

Milyen szépek a himnuszok, melyeket naponta énekelnek a zsolozsmát mondó keresztények. Szent Ambrusztól kezdve: „Veni Redemptor Gentium”... „Nem férfiú magva hozott”. A Szűz-Mária kép. A barátom édesanyját nagyon tisztetem, hát még az ilyen végtelenül nagyra becsült barátomét! De Őt egy hellén elképzeléssel öszszenyálazni, csak azért, mert nem tudjuk, hogy a szűz fogalom mit jelentett a zsidó közgondolkodásban! És nem értjük, hogy az „Üdvöz légy Mária” miért folytatódik így: „akinek megkegyelmeztetett”.

Nagyon tetszik nekem az a kitételek, hogy „rehabilitálni kellene az Atyát és a Szentleket”. De miért kell rehabilitálni Őket? „Az Isten Lelke lebegett a vizek felett” – kezdődik a Biblia, de ha e szövegnek jobban utánanézek, akkor ez így szól: „A Szellem Szelleme lebegett a vizek felett”. Ugyanaz a Szellem, aki szólt a próféták ajkáról, s majd szól a fogságba kerülő apostolok szájából, s szólt Bulányi szájából; az „Isten, Szellem” mondja Jézus a számáriai asszonynak. Tehát a biblia első Szelleme ugyanaz, mint Aki ma is itt működik közöttünk!; kell Őket, ŐT rehabilitálnunk?

S, hogy állunk Jézussal, aki oly nyilvánvalóan, plasztikusan nem-istennek nyilvánította ki magát: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők, ezek egy növény különböző részei, s merőben más a Gazda!

Tehát a szentháromság-tan megkérdőjelezésénél tartunk!

Jó 20 éve, amikor a Soproni Nagytáborban valahogyan utaltam erre nyilvánosan, akkor Gyurka Bácsi nagyon megfedett. Neki is megvoltak a korlátai, ő is pap volt és az is akart maradni. Nekem könnyen járt a szám, engem nem kötött a püspököm ölébe tett fogadalmam a feltétlen engedelmességről. Persze: ő szabadította ki a szellemet a palackból, s szerette volna pórázon tartani. Szó szerint ezt mondta nekem akkor, egy este a háttérben adódó sötétben: „Így annyi krédó lesz, ahány ember van a világon!” Talán még sincs szükség olyan sokra, de valahogy lökni kellene ezen a tehetetlen tankhajón. Áriusz egy picit lökött rajta, ami elég sokáig élt, s az anti-trinitárius gondolat újból és újból felmerült egészen M. Serveto-ig, de ennek is máglyahalál lett a vége. Pedig milyen világosan látta azt rettenetes falat, amely a zsidóság és a kereszténység, illetve a muzulmán vallás és a kereszténység között húzódik. Ha ez leomlana, akkor egy pillanat alatt mennyi feszültség oka tűnne el!

Íme: itt a „saját hitünk”, amiről sokat kellene beszélünk, amiről sokat kellene elmélkednünk, s amely hittel biztosan ki tudnánk állni.

Ki kellene állnunk, mert ebben a nehezen forduló hajótestben nem csak a hitünk van, hanem például a művészeti világnézetünk is, a szent-összejöveteleink zenéje is! (egyházzenesz vagyok, tehát ez is itt forog a fejemben állandóan!) Miért mindig csak az a „hiteles gyakorlat”, ami évszázadokkal ezelőtt volt? Természetesen, amikor előbbre szeretnénk lépni, akkor mindig azzal kell kezdenünk a tovább lépést, hogy le kell hán-tanunk az előző igazi formákról a ráakodott nem szükséges rétegeket. A „reform” így találja meg az eredeti „form”-át, de ez csak az első lépés lehet! A feltétlenül szükséges következő lépés, ha ezek után ki merjük mondani a „pro-form” kifejezést; ma mi kell a túlélés-hez?

Természetesen ez mind csak elmélet, ha a „proform” nem jár együtt a proform-élet gyakorlatával, akkor ez mind nem ér semmit!

Milyen csekélység volt a tömörülés a kis-közösségekbe ahhoz képest, amit ma kellene szorgalmaznunk. Akkor az ÁVO-tól féltünk.

Ma mitől kell félnünk? A pénztől, ami oly szépen megnyugtat minden egyházi lelket, s ennek a nyugalomnak a köde, amely minden gondolkodást lecsillapít, „hiszen az igazságot már régen leírták, kimondták, minek azt mindig firtatni!” – hallottam egy igen becsületes, keresztény embertől! Mitől kell félnünk? A virrasztás emlegetésétől!

Igenis: szét kell választanunk az egyházat az államtól. Az állam építi a kerítést, nekünk pedig meg kell látnunk a szenvedő embert; hogyan lehet eltérni egy egyházme-gyében az éhező embert. Egy püspök addig nem vehetné kezébe az aranyozott botját, míg csak egy ember is van a meggyében, aki nem lakott jól! Most igen na-gyot mondtam!

Mégis csak kellene a kis-közösség!

Építésznek beszélek, - és én okoskodom a zenész.

Milyen lenne egy modern templom? – Szerintem valami olyan építmény, melyben sok kisebb-nagyobb kápolna-féle lenne, melyeket szépen be lehetne zárni, hogy a meleg ne szökjön ki, s 20-30 ember jól érezze magát benne. Az éppen itt tanyázó kis közösség saját ízlése, szüksége szerint alakítaná ki a berendezést a vezetőjével együtt. S, ha valami nagyobb esemény adódik, akkor egyszerűen csak ki kellene nyitni a belső felé néző ajtókat, s a sok kis közösség együtt is ünnepelhetné a nagyobb közösség örömet. Na, ez csak zárójel volt!

Jó volna egy ilyen **Bárka**, ahol csöndesen, esetleg vitatkozva alakíthatnánk az Isten-képünket! Addig marad ez az elektronikus kerek-asztal a vitára.

2017-05-13

HAMVAS BÉLA

KRÍZIS ÉS KATARZIS...

1.

A krízis irodalmának áttekintése után természetes sorrendben a kibontakozás irodalmának áttekintése következnek. A krízis és kibontakozás között azonban hézag van: a kettőt egymástól lényeges pont választja el. E pont – a krízisnek kritikus pontra való érkezése és átváltódása valami mássá – a krízis legmagasabb foka, ugyanakkor első lépés a kibontakozásban. Ezen túl az ember nem kezdhet el beszélni megoldásról, sajátságos módon itt már nincsen semmi megoldanivaló; a helyzet megfordult: ahogy az előbb az általános tendencia a bonyolódás volt, most a megoldás lett. A krízis végső kiélesedése egyben a megoldottság kezdete is. Ezt a leg-egyszerűbben katarzisként lehet nevezni.

A katarzisként nincsen irodalma. Történetfilozófiai, lélektani, társadalomtudományi és egzisztenciafilozófiai könyvekben ugyan történik rá utalás, de egyetlen szerző sem feledkezik meg arról, hogy hangsúlyozza: a probléma nem tisztán történeti, lélektani vagy társadalmi. Egyformán tartozik valamennyi tudományba, anélkül hogy teljes leírását akármelyik meg tudná adni. És ahelyett hogy az ember azt az utat választaná, amely külön-külön közölné az egyes tudományok álláspontját, helyesebb és egyszerűbb, ha olyan szemléletet választ, amely lehetőleg összetett, és egyszerre tudja megvilágítani azt, amiről szó van. E komplex szemléletnek természetesen megvan a veszélye. Mivel megállapítás, elemzés, értékelés, kritika állandóan összejátszik, sohasem lehet minden oldalon teljes, és sokszor kénytelen megelégedni utalásokkal. Ezzel szemben megvan az az előnye, hogy mindig az „egész”-re vonatkozik. A katarzis nem külön történelmi, vagy társadalomtudományi, vagy lélektani, vagy morális kérdés, hanem a kultúra kérdése, és pedig egy sajátságos és végső értelemben az. „Erkölcstan, politika, gazdaságtan, pszichológia – mondja Maritain* – amennyiben az adott valóságban az ember konkrét helyzetével foglalkozik, sohasem lehet tisztán egy tudomány tárgya... ezen felül van az a belátás, amely képes arra, hogy igazi tudományos fokon a praksist is kielégítse, s ez az, amely egyszerre lényegét és konkrétumot, a természet és a szellem rendjét feltárja.” Ennek a szemléletnek következménye volt az a megismerés, amely a mai krízis természetét abban jelölte meg, hogy: „vallásos”.

2.

A krízis jellegének megállapítására nem következhetik más lépés, mint annak a kérdésnek felvetése, hogy mit jelent a krízis a modern ember életében. Ehhez azonban tudni kell, hogy ki az a modern ember. Eliot szerint mindenki, aki Rousseau Vallomásait olvasta. Valéry azt írja, hogy a modern európaira három dolog jellemző:

először olyan területen él, amely valaha a Római Birodalomhoz tartozott, másodszer keresztény, harmadszor a görög szellem örököse. Mindkét meghatározásban van valami merev esetlenség: túlságosan statikus. Valószínű az, hogy ami a modern embert jellemzi, az nem kész helyzet, hanem inkább a küzdelem befejezetlensége. Modern ember annyi, mint ellentétek feszültsége: drámai helyzet. Történeti erők összeütközésében áll. És a legtöbb, amit erről az emberről el lehet mondani, nem az, hogy minő elemeket hord magában, hanem hogy ezek az elemek milyen drámai szituációt teremtenek.

A modern ember őseitől két dolgot örökölt: nagy kultúrát és ezzel a kultúrával való elégedetlenséget. A kultúra nagyságát senkinek sem jut eszébe kétségbe vonni: körül kell néznie, és életének minden ténye meg fogja cáfolni. Az elégedetlenséget éppoly kevésbé lehet kétségbe vonni: magába kell néznie, és tapasztalni fogja megszámlálhatatlan ellenkezését mindazzal szemben, ami körülötte történik. A modern ember tudatában összekeveredik a kultúra csodálata ugyane kultúra ellen támasztott kifogásokkal: tisztelet és kritika, sőt hódolat és lázadás. Ebben a helyzetben az ember elfogadhatja azt az álláspontot, amit Rousseau, hogy a kultúrát teljesen át akarja lépni. Ez volna az a magatartás, amelyben az elégedetlenség győz. Rousseau az első, aki e helyzetben a kultúra ellen foglalt állást. Ez a romantikusok életmagatartása, ez Schopenhauer vagy Kierkegaard filozófiájának ihlete, Dosztojevszkij vagy Tolsztoj megváltásának rugója, Baudelaire költészetének, Wagner zenéjének, Cézanne festészetének tartalma, ez a szellemiség jelentkezik a marxi szocializmusban éppen úgy, mint a freudi pszichológiában: az előtérbe lépő elégedetlenség. De az ember elfoglalhatja azt az álláspontot is, amelyet Goethe, és mondhatja, hogy a kultúra elégtelenségét nem úgy lehet a legbiztosabban kiküszöbölni, ha eltávolítom, hanem ha továbbépítem. A tiltakozás céltalan: a kultúra nem tüntethető el. Nem mi csináltuk, hanem halottaink. És a halottak alkotása nagyon nehezen ingatható meg. A változtatás egyedüli módja nem az, hogy szétrombolom, hanem hogy feljebb emelem. A rousseau-i út csak érzelmi; a goethei út szellemi. A szellemi úton jár Byron költészete, Nietzsche filozófiája, Beethoven zenéje, Böcklin festészete, a tiszta tudományos törekvések képviselői: a nagy modern matematikusok, fizikusok, asztronómusok, egy Ranke vagy Burckhardt történettudománya.

A modern embernek ebben a két áramlatban állást kell foglalnia. Sohasem állhat meg tisztán csak az egyikben. Minden embernek új meg új viszonyt kell teremtenie, a kérdést más és más úton kell a maga számára megoldania. Mert a modern ember drámai szituációja éppen az, hogy milyen egyensúlyt állít fel és tud felállítani a kultúrával való teljes elégedetlenség és a kultúra teljes helyeslése között. A modern ember sohasem lehet az egyik vagy a másik. A dráma éppen az, hogy mind a kettő, és hogy ezt a kettősséget végig kell küzdenie.

3.

Így érkezik el az ember a modern európai tulajdonképeni drámájához. Van eset, amikor ez az európai olyan magatartást tanúsít, hogy a történeti helyzetével járó feladatot az előbbin felül újabb nehézségnek tartja, s azt a kultúrának, közvetve emberi sorsának rovására írja. Itt is kiütözik az elégedetlenség, ami kifogásait jellemzi. Ez a fajta ember nem úgy áll szemben életproblémájával, hogy: íme, a feladat, amit meg kell oldanom, lásunk hozzá és csináljuk a lehető legjobban. Éppen ellenkezőleg: vádakot kohol és ürügyeket talál, hogy nehéz helyzetéért valamit okolhasson. Első kérdése nem az, hogy: miképpen csináljam meg, hanem az, hogy: miképpen ne csináljam meg. Ezzel nem segít magán – de talán ez az a szándék, ami egzisztenciájának legmélyebb pontjára utal, és megérinti legbelső lényegét. Elégtelensége mögött van valami ebben az emberfajtaban, ami örül ennek az elégedetlenségnek. A kérdéseket csakis azért élesíti ki, hogy a maga számára a kérdéseknek súlyosbított és elnehezített formáját tegye átélhetővé. A krízist bonyolítja, és ezzel természetesen közreműködik a kultúra felbontásában. Kultúra alatt összefoglalva mindazt, ami társadalmi, lélektani, gazdasági, morális stb. Ez a fajta ember nem segít magán elégedetlenségével, de nem ez a fontos, hanem az, hogy nem is akar segíteni. Amit akar, az: szétszedni és lebontani. Kultúrát, társadalmat, kapcsolatokat, államot, önmagát sem véve ki. Az ösztön benne sohasem tudatos; de a történet erői az emberben nem szoktak tudatosak lenni. Az életrombolás ebben a szellemiségben sohasem lép előtérbe, ami előtérbe lép: az elégedetlenség, és pedig rendkívüli érzelmi és művészi vagy tudományos apparátussal igazolva saját helyzetét. Az elégedetlenség titkos értelme az, hogy a negatívumokban van otthon – ez a negatívum a szenvedélye. Igyekszik mindennemű lehetőséget elvágni arra, hogy az ember más is lehessen, mint elégedetlen. Minden eszköz jó arra, hogy elhintse és terjessze kétségeit, bizonytalanságát, lázadását, a megoldásokról való lemondást. Eltolja magától az esetleges kibontakozás alkalmait: itt akar felőrlődni, saját elégedetlenségében akar elégni és megsemmisülni. E szellemiség képviselői bárhol jelennek meg, tudományban, művészetben, politikában, társadalomban, magánéletben: mindenütt a reális világgal szemben elégtételül épített irreális világképpel járnak. Mindegyiknek van valamilyen álma, amelyet a konkrét valóság ellen készített, akár olyan ez, mint a romantikusoké, akár olyan, mint az utópistáké, vagyis akár romantikus visszavágyó (főképpen művészi irány), akár romantikus előrevágyó (főképpen tudományos és társadalmi irány, a technikai „haladás”-eszmé, szocializmus stb.). De nem az álom a fontos, hanem az a helyzet, ami vele az álmat készítette: az elégedetlenség, de még emögött: a valóság nem akarása, szembenállás az adott és kiszabott történeti fel-

adattal, amelyet nem akar megoldani, mert a legmélyebb ösztön benne nem a megoldás, hanem az elodázás, sőt a rombolás felé viszi.

De tanúsíthat az ember a történeti feladat iránt olyan magatartást is, amely hősies küldetésnek fogja érezni azt, hogy ilyen súlyos helyzetbe született. Ez az ember-típus sohasem fog magában álomvilágot hordani: nem szökik meg a valóság elől úgy, hogy irreális képzeletvilágra utal. Eppen ellenkezőleg, erénye az lesz, hogy belésson a valóságba, amelyet egyedüli talájának érez. Minél mélyebben akarja megismerni és minél élesebben beszámolni arról, ami történeti, szükségszerű és reális. Az ilyen típusú ember mindig az adott helyzettel számol, és kritikája is egy neme a világ igenlésének. E szellemiség képviselői bármely területen jelentkezzenek is, mindenütt abszolút produktivitásukról ismerni meg őket. És e teremtő tehetség mögött az emberi lét fölött érzett öröm van. Az elégedetlenség oly stádium, amikor a világ nagyszerűségét még nem látja át teljesen. Mihelyt átlátta, az elégedetlenség feloldódik. Természetes, hogy ismét más helyen újból elégedetlenség támad, de ez megint csak megoldódik, és így támad egyre tisztább képe a világról.

A modern ember drámája e két szellemiség szembenállása; más szóval: ez a drámai feszültség teszi a modern embert. Természetes, hogy most már nem az eredeti drámáról van szó: A krízis nem a nagy kulturális örökség és a vele való elégedetlenség szembenállása, hanem ennek a szembenállásnak integrálódása. Egyik oldalon az elégedetlenség – álomvilágba menekülés – valóságfélelem – élettávolság, a másikon: alkotás – realitás – hősies magatartás, át- és átszöve mindenütt a maga ellentétével, egész szellemiséggé fejlődve. A modern európai legbelsőbb élménye ez a drámai összeütközés, és csak ennek az embernek van ma teljes és igazi jelenléte az időben, aki a drámát aktuálissá tudja tenni, és annál inkább van jelenléte, minél teljesebben teszi aktuálissá. Minél távolabb áll tőle, minél felületesebben éli át, annál kevésbé él a jelenkorban.

Ezen a helyen kell feltenni azt a kérdést, hogy miért támadt az embernél a kultúrában e rendkívül nehéz helyzet? – amire nem lehet más válasz, mint hogy: a nagy örökség egyúttal kötelesség. Nehéz helyzet csak ott támad, ahol az ember kötelességét megtagadja. A nagy kultúrával feltétlenül együtt jár az a kötelezettség, hogy az ember tovább építse. Kultúrában születni nemcsak annyit jelent, hogy élvezni a kiváltságokat, amiket az ősök alkotása teremtett, hanem annyit is, hogy előkészíteni az utódok kultúráját. A modern ember helyzetében azonban az a nehézség, hogy a kultúrával együtt őseivel kifogásokat is kapott, és e kettősséget kell élnie. Aki nem éli, az nincs jelen a korban, és minél kevésbé éli, annál nagyobb a „korszerűtlenségi koefficiense” (Ortega kifejezése). És vannak emberek, akiknek korszerűtlenségi koefficiense oly nagy, hogy a mából nem vesznek részt, és nem is vehetnek, vannak, akik még

egy háború előtti, vagy 1890-es, vagy még régebbi történeti stádiumban élnek. Ezek számára ez a problematika teljesen idegen és semmitmondó. Az ő szembenállásuk más természetű: nekik saját lemaradottságukkal kell megküzdeniük. Korszerűtlenségüket csaknem minden esetben azzal igazolják, hogy: a mai idő romlik, a régi jó idő sokkal jobb volt. Ez a sztereotip igazolás, az, amivel korszerűtlenségükből még erényt és fölényt igyekeznek kovácsolni. Ez az emberfajta nem modern európai, és egész életrendje régen időn kívül álló, elhagyott forma.

E kérdésre vonatkozóan még egy pont elintézetlenül maradt, s ez az, hogy miért jellemzi a modern ember helyzetét a múlthoz való viszonya, sőt miért ez az egyedüli megjelölési lehetőség? Eliot azt mondja erre, hogy az ember mértéke csak elődje lehet. Az eredetiség, egyéniség, sajátosság mindig csak az ősökkel, a tradícióval szemben lehet egyéni, eredeti, sajátos. Mindenemű tulajdonságot az elődök határoznak meg („The individual and traditional talent*”). Az ember csak az ősökhöz viszonyítva lehet egyéni, s így az ember történeti helyzete csak a tradícióval szemben jelölhető meg. Így hát, ha arról van szó, hogy ki a modern ember, és mi jellemzi történeti helyzetét, akkor azt a módszert kell követni, ami a jelen esetben is alkalmazást nyert, vagyis hogy az ember a modern európaiat szembeállítja őseivel.

4.

Modern európainak lenni annyi, mint átélni azt a drámai szituációt, amely az időből fakad, s az embert az elé az alternatíva elé állítja: elhagyja az európai kultúrát, vagy folytassa. Ebben a kontroverziában benne lappang a világ-, élet-, önértékelés is. A kultúrával együtt az ember kénytelen dönteni és dönt is, afölött is, hogy: produktív társadalmi életet éljen-e, megvalósítsa-e szándékait stb. Ebben a kérdésben valamennyi benne foglaltatik, mert hiszen a kultúra világot, társadalmat, államot, egyéni szellemiséget is jelent.

Érdemes közelebbről megnézni néhány olyan közönségesebb helyzetet, amely a mai ember magatartására jellemző. Ezek közül a helyzetek közül egy sem típus, akár lélektani, akár társadalomtudományi, akár történeti szempontból, sokkal inkább világhelyzet, amely állandóan mindenki számára nyitva áll – a modern ember drámájának egy szituációja, amin, ha nem is teljesen, de részben minden európai keresztülment és megy és menni fog, és ezért közvetlenül, belülről érti, mert útjába esik. Valamennyinek pedig közös ismertetőjele van: a krízis-arculat. Leonov* orosz regényíró mondja az ötéves tervről írt regényében egy emberről, hogy olyan arca volt, mintha még mindig ezerkilencszázhuszonháromban élne. Valamennyi arculatnak az a közös jellemvonása, hogy ezerkilencszázharminchatban él. Akármilyen viszonyban áll a mával, benne van. Mindjárt az első helyzet, amit lótuszevőnek lehet hívni

(Szerb Antal Magyar irodalomtörténet-ének kifejezése), bizonyíték erre. A lótuszevőre jellemző, hogy úgy él, mintha nem volna krízis, a helyzet komolyságával és nehézségével szemben sajátos eszméletlenségben, mintha édes és kábító gyümölcsöt evett volna, ami elfeledtette vele reális helyzetét. De ezen az arcon is ott van az idő drámai feszültsége. A fajsúlytalan flapper* vagy jampec, mintha gondtalan felületességével nem venne tudomást arról, ami körülötte történik, látzólag tisztán élvező életet él, amennyiben sikerült neki „elfelejteni” az időt, amelyben él. A lótuszevő mégis krízis-arculat és egyike a legjellegzetesebbeknek. Mert az elfelejtés csak annak szempontjából van, amit valaki el akar felejteni. A lótuszevő azt hiszi, hogy amit nem akar észrevenni, azt nem is vette észre. Pedig ez a világhelyzet csak a krízis tekintetében van: csak annyiban, amennyiben valaki nem akar felelősséget vállalni rá, hogy hol él. Ezért az a helyzet jobban ki van szolgáltatva a krízis állapotának, mint akármilyen másik, mert kénytelen mindig pontosan és éppen az esedékes, a jelentkező kritikus szituációnak hátat fordítani, mindig azt, aminek megoldása a legfontosabb volna, „elfelejteni”. A lótuszevő példa arra, hogy az ember a történet feladott drámájából mennyire nem tudja magát kivonni soha, és amennyiben mégis kísérletet tesz rá, ez mennyire magára az emberre üt vissza. Mert gondolható-e, hogy bármit is elér azzal, ha nem vesz tudomást az időről? Vajon arathat-e mást, mint önmaga átmítását? És nemcsak a flapper vagy a jampec lótuszevő: ez a lényegtelennek válásnak csak két határeset. Ebben a világhelyzetben van mindenki, aki az idő feladata alól kivonja magát, és úgy tesz, mintha itt nem volna semmi megoldandó, megkísérel egy kortól elűtő stílust megvalósítani, amely az adott helyzettel úgy számol, hogy úgy tűnteti fel, mintha nem kellene vele számolni. A lótuszevőnek végeredményben ugyanúgy részt kell vennie az időszzerű játszmában, mint mindenkinek, rá is ugyanazok a szabályok érvényesek, mint másra, de állandóan olyan magatartást tanúsít, amellyel azt akarja jelezni, hogy ő mindezek felül van, és rá ez nem vonatkozik. Ez a helyzet végeredményben a maszkhhoz vezet: a gondatlanság mosolya a lótuszevő arcán megfagy, az ember lényegtelennek lesz, tényleg elveszti minden kapcsolatát az idővel, és ami belőle marad: az üres térbe meredő lárva, mialatt a kor továbbrohan.

Egészen más az „outsider” helyzete. Sokszor találkozni vele, és elméleteiről lehet megismerni. Teljes tudatában van annak, ami történik, de azt hiszi, abban a kivételes kitüntetésben részesült, hogy a megoldásnak is birtokában van. Ide tartozik a politikai párt, amennyiben programatikusan, és programját tényleg komolyan is veszi. Outsider minden részlettudomány (pszichológia, statisztika, gazdaságtan stb.), mint univerzális megoldási kísérlet, minden társadalmi mozgalom, amely „alulról” vagy „felülről” akarja a világhelyzetet megoldani. Az outsider-szituációra jellemző az, hogy „kívülről” kísérli

meg, és pedig gyakran egyszer s mindenkorra feloldani a krízist – kívülről, vagyis nem magából az időből, konkrétan, adott tényekből kiindulva, hanem elméletből, absztrakt módon, saját eszméit a valóságra erőszakolva. Ez a törekvés még csak nem is segít, és még csak részleteket sem old meg: részint, mert a kiindulás sohasem lehet másutt, mint éppen az idő középpontjában, részint, mert a megoldás sohasem irányulhat a részletekre külön, hanem mindig csak az egészre, részint pedig ennek, éppen úgy, mint a krízisnek, egzisztenciálisnak kell lenni, élményszerűnek, sorsszerűnek. Osztályuralmi kísérletek, szocializmusok, akár nemzetiek, akár nemzetköziesek, programok, tudományos befolyások mindig a tényleges történeti egzisztencián, a válságot élő emberen, népen, államon „kívül” vannak – külső beavatkozással akarják az időt áthatni, s ez a törekvés, ahogy eddig is mindig eredménytelen volt, az is fog maradni.

Mielőtt a legfontosabb drámai helyzet szóba kerülne, még egyet kell szemügyre venni: a lemaradást. Ez a helyzet nem az a jellegzetesen korszerűtlen, amelyről az előbb volt szó: a korszerűtlen számára az egész krízishelyzet idegen, az időn kívül született, nincsen valóságos kapcsolata a mával és nem is volt. A lemaradt részt vett a korban, de nem tudott lépést tartani vele. Az aktuális feladattal, a minden pillanatban újra más és más kritikus szituációval elvesztette és mind jobban elveszti érintkezését. Az idő között és között a távolság egyre nő: mind jobban elmarad. Visszaesik a múltba. Ha a kontaktus megbomlásakor csak egy-két ütemnyi késése volt, ez a késés egyre nagyobb lesz. A lemaradás nem feltétlenül az öregedéssel jár együtt, vagy nem a provinciális helyzetből folyik; „megáll”, illetőleg „lemarad” mindenki, aki a történet folyton új és új feladatát diktáló ütemét elvéteti, és a világtörténet ritmusából kikapcsolódik. Öltethet ez a helyzet olyan alakot is, hogy az ember „megmerevedik”, olyat is, hogy „széthull”, olyat is, hogy „kifulladás” vagy „összetörik”. Minden esetben azt jelenti, hogy egzisztenciája elveszti az időben való jelenlétet, életmenetében „korszerűtlenségi koefficiens” támad, s ennek egyre növekvő hajlama van, egyre nagyobb lesz a távolság egyéni sorsa és a közös emberi sors között.

5.

A legfontosabb helyzet az időszzerűség helyzete. Ez a megjelölés természetesen korántsem jelenti azt, hogy az ember itt minden divat, jelszó, napi esemény martaléka, hanem hogy a világtörténettel közvetlen kapcsolata van. Az előbbi szituációkra jellemző az, hogy az ember megoldást választ. Itt az ember önállóságát feladja, és az idővel diktáltat magának. Bäumlér Nietzsche-könyvében azt írja: „nem arról van szó, hogy az ember önállóan akar, vagy kényszernek van alávetve, hanem arról, hogy valami az ember által történik”. Az ember nyitva áll az idő felé, hogy az általa történjék. A magatartás

csak egyik oldalon passzív, vagyis fogadja be azt, amit az idő mond, a másik oldalon aktív, mert megvalósítja a történet által mondottakat. Az ember a történet elszennvedője, ugyanakkor cselekvője. Állandó egyensúly és folytonos közvetítő helyzet a történet nagy erői és a valóság között. Ez a helyzet az, amit időszerűnek lehet hívni.

Határozottan felismerhető formai helyzetről itt éppoly kevésbé lehet beszélni, mint egyebütt. Amiről szó van, inkább helyzetek sora, folyamat és drámai feszültség. A kiindulópont minden esetben a modern európai örökség felismerése; észre kell vennie az egyik oldalon a nagy kultúrát, azt, hogy életét ebben a kultúrában kell megvalósítania, adott társadalmi helyzetben, bizonyos eszközökkel, szellemi tradícióval, gazdasági, szociális és morális körülmények között kell élnie, a másik oldalon pedig mindezzel szembefordulnia. Az alternatíva felmerülése nélkül az ember nem él a mai korban. A szembefordulást azonban rögtön követi az a szándék, hogy az ember a kultúrát, amelyet elégtelennek tart, felbontsa. Minden modern európaiban megvan ez a destruktív attitűd: támadja a társadalom, morál, államélet pontjait, amelyeket kifogásol. A folyamat egzisztenciális volta itt tűnik ki, az a tulajdonsága, hogy nemcsak arra irányul, amit célba vesz – amennyiben az ember a destruktív attitűdöt felveszi egy kérdésben, fel kell vennie az összes többi kérdésekben is. A kultúra kritikája együtt jár a történet, a morál, az egyéniség, az életmód, sőt önmaga kritikájával is. Mert a kritikus magatartás nem társadalmi, nem osztályi, nem egyéni, hanem „vallásos”, ami ugyanaz: nem a valóság megnyilvánulására vonatkozik, hanem a lényegre, a metafizikai központra. A feleszmélést követi a kritika, ezt pedig: a lázadás. Minden modern ember a kritikus és destruktív periódus után fellázad a kor ellen, amelyben él: aktív térre lép, és megkísérlő kifogásait konkretizálni. A kritika nem marad magánügy, személyes élmény, hanem általános magatartásban jelentkezik, amennyiben új szituációt akar teremteni, és a régit destruálja. A modern kor tele van lázadókkal („suffrage universel”). A mai kultúrának nincsen egyetlen pontja sem, amelyet ne tettek volna kérdésszerűvé. Könnyen azt lehetne hinni, hogy a lázadás különböző elszigetelt helyeken keletkezett: lázadás a fizika területén, a régi fizikával szemben, a morál területén a régi morállal szemben, a politika területén, az ízlés stb. területén – és ez az egymástól függetlenül jelentkező sok lázadás teszi ki a modern lázadó attitűdöt. Éppen fordítva igaz: a középponti, metafizikai, vallásos mélységben lejátszódó lázadás volt előbb, és ez jelentkezett lassan a kultúra valamennyi területén. Valamennyi lázadásnak teljesen azonos jellege van, és mindegyik ugyanarra a közös és általános kiindulópontra megy vissza: az élményre, amely úgy akar túljutni a kor által feladott nehézségen, hogy szembeszáll az örökölt kultúrával, és azt szétszedi. És e lázadás, mint ahogy

minden előbbi magatartás is, „vallásos”. Amilyen mértékben lázad az ember valamilyen tudomány, a közérkölc vagy államiság ellen, úgy kell lázadnia önmaga ellen is. De itt sem képességei, tulajdonságai – ez csak ideiglenes és el nem mélyült forma –, hanem lázad saját maga mint személy, mint lény ellen. Senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a fizikában a relativizmus párhuzamos a modern művészeti törekvésekkel, a lélektani törekvésekkel, a társadalmi jelenségekkel, hogy a világháború, a nemzetközi, nemzeti, gazdasági és gyakorlati krízisek egy közös pontból fakadnak. Innen támad a modern embernek az a magatartása is, hogy önmaga ellen lázad fel.

A lázadásnak elmélyülő és terjedő tendenciája van, mindig általánosabbá válik, és mindig pontosabban és élesebben a lényegre vonatkozik. Ritkán éri el azt az intenzitást, hogy kiterjedjen a kultúra egész területére, és kérdésszerűvé tegye az egész kort egész berendezésével, az embert egész alkatával. Ilyen rendkívüli szélső eset csak egy van: Nietzsche. Egyébként többé vagy kevésbé izoláltan a lázadás tovább élesedik, és egyes pontokon sikerül a kultúrát teljesen felemésztenie. Új helyzet támad: a nihilizmus.

Minden vonalon keresztülvitt nihilista magatartás nincsen. Mindig marad legalább egy pozitív pont az ember életében, amit meg akar menteni. Akár társadalmi, akár vitális, akár morális, akár valamilyen egyházhoz tartozó, akár művészi területen, az ember kénytelen valamit megtartani. És ez a valami a lerombolás eredményébe vetett hit. A nihilista magatartás egészen ritka esetben „gonosz” vagy „elvetemült”. A leggyakrabban csupán radikális, és sohasem az értelmetlen rombolás-vágy mozgatja, hanem az a titkos érzület, hogy ennek a rombolásnak teremtő attitűdje van. A nihilista mögött a romboláson túl kezdődő új világba vetett hit áll. Erről a nihilista nem tud, de nihilizmusához ez adja az erőt. Sőt a nihilizmus: a világ nem ér semmit – az élet nem ér semmit – az államnak nincs értelme – a közösségnek ugyanannyi – a kultúra üres semmiség: mindez öszintén és teljesen csak akkor érthető és vihető végig, ha ez a túlnanba vetett hit abszolút intakt. A lemondás, a szaggatottság, a megvetés, az undor, az emberi viszonylatoktól való elszakadás, elzárkózás, tiltakozás, a világ és élet semmibevevése, ami éppen a nihilizmus, semmi-nemű érték el nem ismerése, szkepszis és cinizmus, magány, a kor iránt tanúsított irtózat – mindez lényegében csak akkor igaz, ha az ember az utolsó cseppig telítődik vele, ha tényleg nem hisz semmiben, nem tart komoly-nak semmit, és nem tartja érdemesnek, hogy tettet vagy szót vesztegessen arra, amit egészen reménytelennek tart. De a nihilizmus végső magatartása határhelyzet, és már utal arra is, ami túl van rajta. Ebből nem következik az, hogy aki nihilista, annak el kell érkeznie oda, ami a nihilizmuson túl van; ami ebből következik, az, hogyha valaki teljesen végigéli, elérkezik a katarzishoz.

6.

Az egész dráma lefolyásában nem lehetne nagyobb hibát elkövetni, mint azt hinni, hogy szándékos, előre elhatározott és tudatos. Ellenkezőleg: minden lépést, ahogy egy pszichológus mondja: „a legnehezebb, az egész embert alapjában megrázó kényszer élménye előz meg és kísér”. A drámai fejlődés kivétel nélkül minden esetben a dráma szereplőjének leghatározottabb akarata és tiltakozása ellen történik. Az embert valami magával rántja, néha előre űzi. A krízis-magatartás alapvető tulajdonsága, hogy sohasem részleges, körülhatárolható, csak a környezetre vagy csak a belső helyzetre vonatkozó, hanem mindig az egészre, a lényegre, a metafizikai központra vonatkozik. Az ember, amikor az időbe lépett, vállalta az összes feladatokat: kritikát, szembenállást, helyeslést, értékelést, elhelyezkedést, minden következményével. Mihelyt egy feladatot nem old meg, azonnal kényszerhelyzetbe kerül; vagy újra nekiindul és megoldja, és akkor továbbfejlődhet, vagy helyesebb, ha az ember azt mondja, hogy „érhet”, vagy kilép az időből, és akkor hátat fordít (lótuszevő), vagy kívülről próbálkozik (outsider), vagy lemarad (korszerűtlen) – de minden esetben elveszti az időt, vagyis egzisztenciátlanná válik, mert a történet továbbmegy, az idő halad – ahogy Rilke mondja: „auch wenn wir nicht wollen, Gott reift”. Ha életének lényegét meg akarja tartani, tovább kell küzdenie: lázadnia, végül el kell érkeznie a nihilizmusig, a teljes tagadáshoz. A nihilista szituáció az utolsó szabad helyzet, a „szabadgondolkodás”, az egyéni megoldási kísérlet végső magatartása. Innen csak egyetlen út vezet tovább, mindegyik között a legnehezebb: a katarzis.

A katarzis egyrészt a nihilizmusból, másrészt a kibontakozásból érthető meg. Két erő dolgozik benne: a végső kétségbeesés vad elszántsága és a már otthonát megtaláló nyugodt önbizalma. Az egyik oldalon a megkövesedett közöny mindazzal szemben, ami történik és történni fog, teljes vágytalanság és nemtörődömség: a nihilistának mindegy, hogy mi következik, a tényeket hidegen és megvetően veszi tudomásul; de ugyanakkor a nihilista gúnyos és keserű, feldúlt és ugrásra kész, van benne valami halálmegvető vakmerőség, annyira megkérgesedett, hogy semmire sincs tekintettel – mindent elvesztett. A másik oldalon pedig a megkezdődő feloldottság, a sóvárgott új-ízű, új-fényű világ, ami egész küzdelmében ösztönzője volt – ennek érzi már vonzó voltát, új és nagyszerű bizalom, kedv, nyíltság, öröm, amely a helyzetet, minél nehezebb az, annál csábítóbbnak tartja, a vitális erők teljes erővel újra fellobbannak, s mintha nyomukban csak most kezdene a világ először a maga nagyszerűségében feltárulni. Mindkét tényező oda hat, hogy az ember félelemtelen legyen, abban az értelemben, ahogy Nietzsche használja („Wir Furchtlosen”), és Turenne-t idézi, amikor ütközet előtt azt mondja: „Tu trembles? Tu tremblerais bien davantage,

si tu savais, ou je te mène! – Reszketsz? Hogy reszkelnél akkor, ha tudnád, hová viszlek!” Mi a félelemtelenség? – ha az ember félelem nélkül viszi magát félelmetes helyzetekbe. Az ember félelemtelensége önmagával szemben: nincs már szüksége arra, hogy visszarettenjen bárminek is a végiggondolásától, kimondásától vagy megtevésétől. Túl van mindennemű tekintetbevételeken: elszánt és bátor. De, mint egyebütt is, ez nem tisztán az embernek önmaga felé fordult viselkedése, nem csakis pszichológiai attitűd. A kíméletlen és radikális önkritikának az az eredménye, hogy most már beszámol és be mer számolni minden tényről – de ez az élet minden területére kiterjed, a világ minden tényével szemben kíméletlen és radikális kritikát fog gyakorolni. Új felelősség, új szembenállás, új meggyőződés, amellyel új kockázat jár, az új magatartásért új helytállás, új munka vállalása, mindaz, ami valóban megremegteti az embert, ha arra gondol, hogy ezek mellett ki kell tartania, itt támadásokat kell majd leküzdenie, és az embert tényleg remegés fogja el annak láttára, hogy micsoda nehézségeken keresztül tudja csak megvalósítani mindazt, amit akar, milyen mérhetetlen küzdelem árán tud csak igen keveset keresztülvinni abból, amire pedig egész erejére szüksége van.

Ez a félelemtelenség a legelső és legfontosabb feltétel ahhoz, hogy az ember a katarzist átélje. Ez a morális és egzisztenciális feltétel ahhoz, hogy meglegyen a bátorsága, hogy a kritika-lázadás-nihilizmus stádiumai alatt kifejlődött ellenkezést és elégedetlenséget a végsőkig fokozza és ugyanakkor feladja. Már tudja, hogy nem tűrhet kompromisszumot az élet egyetlen területén sem, mert „ha leszállítja igényeit, akkor meghamisítja az értékeket – nincs más útja, mint hajlíthatatlannak maradni” (Evola). A katarzis az összes elmúlt és bekövetkező drámai szituációk kiélesedése: egyszerre valamennyi élethelyzet, morális követelmény, megalkuvás lehetősége, harci vágy és teljes apátia, életkedv és menekülésosztön követelően lép fel. Az ember előbbi megzavarodásához újabb, az utóbbinál sokkal súlyosabb zavar járul: érzi, hogy elérkezett az idő, amikor valamire döntenie kell. Bátorsága már megvan hozzá, csak még iránya nincs – mert ahogy a nihilizmusnak minden irány egyforma rossz, annak az állapotnak, ami a nihilizmuson túl van, minden irány egyforma jó –, most a katarzisban csak egyetlen irány van. Tájékozódását elvesztette. Szemben áll a semmivel – ő volt az, aki a világot felbontotta és lerombolta, de ezen a semmin át kell ugranania. A helyzet folyton élesedik és feszül, mindig erősebb kényszerek lépnek fel, amelyek az elszánt lépés megtételére hajtják. Az ember elodázza, amíg lehet, mert ebben a drámai szituációban is, mint az összes előbbi helyzetekben, az idő az embert akarata ellenére sodorja. Így következik be az utolsó megrázkódtatás, a szorongató helyzet és kimondhatatlan feszültség, amely az embert ugrásra kényszeríti. Ez az ugrás halált megvető, mert az ember tudja, hogy mi forog kockán: eddigi

szembenállásai, bármennyire élte is őket, nem voltak ilyen mértékben aktuálisak. Most egyszerre feleszmél arra, hogyha így folytatja, milyen élet lesz az, amikor szemben kell állnia az állammal, amelyet éppoly kevéssé tart figyelemre és értékelésre méltónak, mint a közösséget, tradíciót, morált, ízlést, személyes kapcsolatokat; szembe kell szállnia az egész korrallal és minden korrallal. A nihilizmus e mellett a felfogás mellett ki akar tartani, de a dráma tovább fejlődik – érik. Nem állhat meg. Az embernek ugyanis ugrania kell: bele a semmibe. Vagy a semmi csak a szakadék, amin túl kezdődik valami más? Nem tudja. Erre az ugrásra senki sem tanította, erről senki sem beszélt neki – és most a szakadék szélén áll. Meg kell tennie és mégis vár. Amíg már nem várhat tovább. Senki sem segíthet rajta, egyetlen szót sem mondhat arról, mit, hogyan tegyen. Mindent magának kell tennie, és az egész felelősséget magának kell vállalnia mindazért, amit tett. És akkor a szorultság legmagasabb fokán, amikor érzi, hogy a teljes szakadás pillanata elkövetkezett, félelemtelen, hideg, vakmerő, de kétségbeesett és feldúlt – egy pillanatban az egész világot és önmagát teljesen feladó lendületben: ugrik? – vagy kénytelen ugrani? – viszi valami? – vagy önként megy? – nem tudni. De a következő percben érzi, hogy már más levegőt szív, más atmoszférát érez. Túl van. A katarzis a modern ember drámájában egyetlen pillanat. De a személyes élményben ehhez éppen úgy időre van szüksége, mint a többi drámai helyzetben, csak sokkal kevesebb időre. A katarzis az intenzitások és megőrző döntések oly feszültségét jelenti, amit az ember hosszabb ideig nem is képes elviselni. A jó katarzis tulajdonképpen ritkán jelentkezik egyszerre, mint generális fellépő „megtisztulás”: leginkább mint egyetlen nagy megfordulás és több kisebb megrázkódtatás. És végül van ember, akinek az „ugrás” nem sikerül – ez az ember élhet tovább, részt vehet társadalomban, állami életben, tudományban, művészetben, de a sikertelenség bélyege ott marad, az idő számára nem fog jelenteni semmit, és ő maga is lényegtelen lesz, mert nem tudott „megtisztulni”.

7.

William James beszél egyszer és kétszer született típusról (once-born type, twice-born type): olyan emberről, akinek sorsa simán és irányváltoztatás nélkül folyik le, és olyanról, akinek életében egy, az egész emberre kiható megrázkódtatás merőben új irányt szab. A modern európai, történeti helyzete szerint, ha a katarzist átélte, „másodszor születik”, de vele együtt másodszor születik az a világ is, amelyben él. A katarzis nem külön pszichológiai, történeti, társadalmi, morális megrázkódtatás, hanem „vallásos”, vagyis mindez együtt. Az ember, a pszichológiai lény, a szembenállásból indul ki, és látja a következőket: lelki tulajdonságai a modern világban fokozatosan elértéktelenednek, korrumpálódnak,

mechanizálódnak, elvesztik tartalmukat, szétzilálódnak, egyre jobban és jobban belekényszerül a lázadó magatartásába, szkepszisbe, megvetésbe; ezzel párhuzamosan halad a társadalom helyzete, amelyben a dekadens és korrupt polgári társadalom átalakul burkolt diktatúrává, ahol pretoriánusok uralkodnak, az egész közösség megmerevedik mechanikus bürokráciává, a társadalom nagyobbik fele rabszolgává süllyed, amíg a helyzet kiélesedik két osztály harcává, uralkodó és szolgáló harcává, amíg a kettő egybeolvad és lesüllyed a proletarizmus osztálytalanságába – ez az osztálytalanság a teljes felbomlás, ami a pszichológiában a nihilizmusnak felel meg; az államéletben a demokrácia és a liberális állam átmegegy a cezarizmusba, ez a hivatalnokállamba, amely teljesen a világtrösztök kezébe kerül, fellép a forradalmi szellem, ami szétrombolja az államszervezetet, és az államiság a régi értelemben felbomlik – ez a felbomlott állam ugyanannak a stádiumnak felel meg, ami a társadalomban az osztálytalanság, a pszichológiában a nihilizmus; végül a világszemlélet a liberális polgári világ idealizmusából áthajlik az elfogult nacionalizmusba, ez a rigorizmusba, ami a másik oldalon kiváltja a világnézeti narkotikumokat, meneküléselméleteket, de a felbomlás továbbfolyik, fellép az alaptalan szofisztika, a teljes szkepszis, s utoljára az ökológiai filozófiája, ami nem egyéb, mint a szellemiségben jelentkező nihilizmus, vagyis: osztálytalanság, vagyis: felbomlott állam. A krízis világfolyamat, ahol morál, állam, társadalom, ember, szellem, művészet, szokás krízise csak megnyilvánulása ugyanannak a kritikus világhelyzetnek. S a katarzist, amit az ember átél, nem pszichológiailag, társadalmilag, politikailag, hanem metafizikailag éli át, s a megújulás nem az egyes ember, hanem az egész emberiség, az egész világ megújulását jelenti.

Az emberiség ma még csak a krízis-folyamat legelején tart, és amennyiben katarzistról beszélni lehet, ez csak egyes emberi személyekben és csak részlegesen folyhat le. Egyes személyekben és sohasem az egész embert átható mélységben. Az ember egyedül semmiféle életproblémáját megoldani nem tudja. Életét megvalósítani csak közösségben, társadalomban, államban, emberiségben képes, s minden önálló kísérletével egyedül marad. A katarzis egyelőre még csak élmény – az egyéni megoldás tükrében a világválság megoldási lehetősége, nem történeti esemény, nem az egész emberiség fejlődésére kiterjedő stádium, ami lefolyt, vagy ami éppen aktuális, hanem feltétlenül bekövetkező, nagy lépés, ami felé az egyes emberekben lefolyt katarzis mutat, és ami felé az emberiség tart. Éppen ezért mindarról, ami a katarzison túl van, még homályosan sem lehet beszélni. Amennyiben a megújuláson túlról valaki valamit mondani akar, az csak egyéni tapasztalat lehet, sohasem közös vagy az egész emberiségre kiterjedő világhelyzet. Lehetne idézni, nem nagyon bőven, de mégis egyre gyakrabban feltűnő gondolatokat, amelyek a katarzison

túlról beszélnek: a megoldásról, kibontakozásról, arról az élményről, amely már nem a krízis ellenszere, hanem ami egészen újonnan megalapított élet-állam-társadalom-művészet-szellem távlata. De elég, ha csak egyetlen idézet mutat rá arra, hogy mi a megújulás lényege, azért is, mert ez a legközvetlenebb, legegységibb, azért is, mert az európai ember történetében ez az első, azért is, mert végeredményben még ma sem tudtak továbbmenni. Ez az idézet Nietzsche Vidám tudományából való és a következő: „mi újak, névtelenek, nehezen érthetők, mi, egy még nem igazolt jövő koraszülöttei – nekünk új célra van szükségünk, és új eszközökre is, ugyanis új egészségre, erőteljesebb, könnyebb, szívósbabb, elszántabb, vidámabb egészségre, mint minden előbbi és eddigi volt. Aki arra szomjazik, hogy az eddigi értékeket és vágyakat átélje, és az ideális »Földközi Tengert« körülhajózza, aki a legegységibb tapasztalat kalandjából tudni kívánja, hogyan érezheti magát az ideál hódítója és felfedezője, ugyanakkor művész és törvényhozó, szent, apostol, jós, egészen régi stílusú isteni magányos, annak mindenekelőtt egyre van szüksége, a nagy egészségre – olyanra, ami az embernek nemcsak van, hanem amit állandóan meg is szerez és meg kell, hogy szerezze, mert mindig újra feladja, fel kell, hogy adjja!... És most, miután sokáig így útban voltunk, mi az ideál argonautái, bátrabban, mint ahogy okos lett volna, és elég gyakran kárt vallottunk és hajótöröttekké lettünk, de, ahogy az előbb szó volt róla, egészségesebbek, mint ahogy számunkra megengedhető lett volna, veszélyesen egészségesekek, ismét és újra egészségesekek lettünk – úgy látszik, hogy jutalmul még olyan fölfedezettlen földrészt találtunk, amelynek határait még senki sem mérte fel, földrészt, amely túl van minden eddigi földrészen... világot, amely oly mérhetetlen gazdag szépségben, idegenségben, kérdésszerűségben, félelmetességben és isteniben, hogy kíváncsiságunk éppen úgy, mint hatalomvágyunk önkívületbe esik... Hogyan elégedhetnénk meg ilyen reménységek és távlatok után, a tudás és ismeret ilyen éhsége után még a jelenkor emberével?... olyan emberi-emberfölötti jólét és jóakarati ideálja tárul itt fel, amely gyakran embertelennek is fog látszani, például olyankor, ha az egész a földön eddig érvényes komolyság mellé állítjuk, és kitűnik, hogy mellette minden eddigi szó, mozdulat, hang, pillantás, morál, feladat tulajdonképpen önkéntelen paródia...”

8.

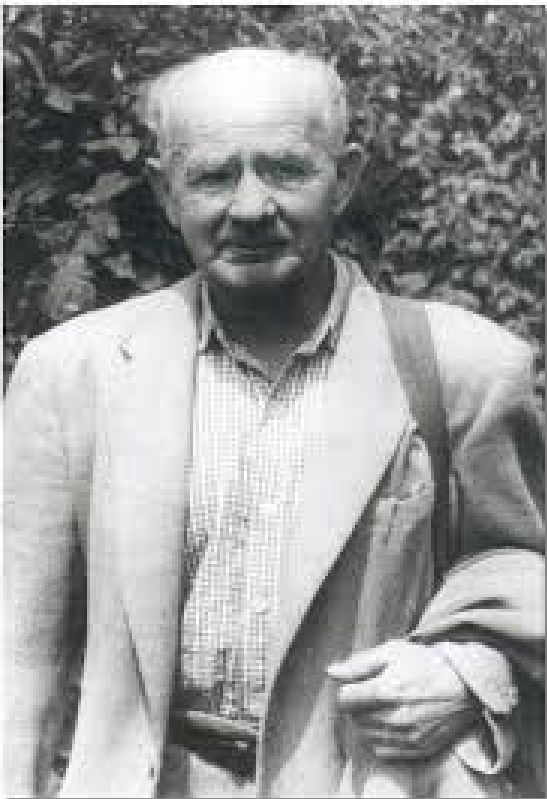
A katarzis ideje, mint változás és az egész emberiségre kiterjedő megújulás, még nincsen itt, de már itt van, és érezteti hatását, mint az egyes embernek a megújulásra való szándéka és törekvése és az egyéni katarzison átment emberi típus jelentkezése. Ortega mondja, hogy az államélet megújulása olyan formák között, ahogy ma folyik, elképzelhetetlen – mindez ismétlés, elmúlt korok politikai próbálkozásainak örökös utánzása. Majd ha el fog jönni „az az államférfi, aki a történetírókat

megrémíti”, aki mindent egészen másképpen csinál, mint ahogy a történelemből meg lehetett volna tanulni, másképpen csinál, szóval, mint 1789, vagy 1830, vagy 1848, vagy 1918, vagy 1932, aki egészen új módszerekkel dolgozik, mert új intenciója, új koncepciója van, csak attól lehet remélni az új államiság kezdetét. Tény, hogy amikor egy mai államférfiről van szó, a történetíró ásit: kívülről tudja már az összes variánsokat, mit ér el, mit érhet el, mik a lehetőségei, hol fog megbukni. Túlságosan kiszámíthatók, túlságosan politikai epigonok mind, a német, orosz, olasz, spanyol forradalmak történeti utánzatok és hatástalanok. A meglepő és kiszámíthatatlan, ami korábban Nagy Frigyes vagy Napóleon volt, az egyedüli, ami lehetővé teszi az államiság megújulását.

Százalmas próbálkozás államférfiak, ökonomisták részéről az a szándék, hogy a krízist megoldják, és az emberiséget vezessék, anélkül hogy ők maguk bármely ponton a krízisen túl lennének, és bármely csekély mértékben átestek volna a katarzison – anélkül hogy másodszor születtek volna, az emberiséget kényszerítsék a megújulásra és előkészítsék rá. Ez a katarzis jelentősége a mai társadalmi, állami, művészi, morális, szellemi élet minden területén: egyetlen garancia van csak, ami az ember tettét és szavát igazolja, s ez a katarzison való átmentség foka. Aki e nagy válságpontra nem égett át, aki nem újult meg, miután bírálta és elítélte a kultúrát részleteiben és egészében, nem vetette meg az emberiséget és önmagát, nem jutott a nihilizmus megsemmisítő szélsőségeibe, s aki megállás és visszafordulás nélkül nem tette meg a nagy ugrást – az a mai embernek nem tud semmi lényegeset mondani, csak ismételteti, amit úgyis mindenki tud. Különböző programok, bármilyenek, bármilyen területen, csak a krízisre vonatkoznak, és nem azon túlra. Nem oldanak meg, csak interpretálnak. Részleges megoldási kísérletek hiábavalóak: külpolitikaiak, gazdaságiak, közművelődésiek, nevelésiek – mindezek a maguk kicsinyes helyhez kötöttségükben és jelentéktelenségükben nevetségesek. Távlabbi, mélyebb, univerzálisabb, személyesebb és ugyanakkor minden emberre kiterjedőbb és kötelezőbb lépések megtételéről van szó. Nincs gazdasági krízis: kritikus szemmel nézett gazdaság van; nincs krízis a családi életben, a társadalomban, a közérkölcseben: a családban, társadalomban, közérkölcseben krízist élő emberek vannak, akik számára az egész világhelyzet válságos. A krízis nem egyes pontokon oldható meg, nem élhető végig minden következményével valamely részletjelenségben. A részletmegoldás csak a nagy középponti megrázkódtatásnak és megújulásnak következménye lehet. Ezt jelenti a katarzison átment ember-típus a modern európai társadalomban.

Ennek az embertípusnak megjelenése magában a krízisben is új helyzetet teremt, és a mai társadalmi, állami és pszichológiai szituációra vonatkozó kritikában is. A krízisben élő embernek a világra vonatkozó ítéletekben

nincsen kompetenciája: szubjektíven és távlattalanul fog ítélni, mert érdekelt fél. Véleménye csak az őszinteségig mehet el, de sohasem az igazságig. A krízisen túlévő ember ítélete már érdektelen annyiban is, hogy nincsen szüksége rejtőzésre, leplezésre; annyiban is, hogy már átélt helyzetről beszél. És így a krízisre vonatkozóan teljesen ugyanolyan szavakból álló kijelentés más értelmű, ha a krízisben élő s más, ha a katarzison túlment ember teszi. Nem a kijelentés a fontos, hanem az attitűd. Ugyanazt az ítéletet kimondhatja az egyik és a másik, és az ítéletnek más lesz a jelentése. Akinek világhelyzete negatív, annak ítélete, amit kimond, ha pozitív is, negatívumot jelent. Mert az ítéletben a világhelyzet dönt, nem pedig a fogalmazás. Az attitűd felismerése érzésszerűen már megvan, de még nem tudatos és nem általános. De mindig nagyobb mértékben kezdik felismerni, hogy soha magatartást világhelyzettől eloldani nem lehet. Ez a felismerés, ha tudatossá válik, az első lépés a tisztultságban és a katarzison túl levő szellemiség első jelentkezése: a bizalom olyan vezető, nevelő, tudós, gondolkozó, művész iránt, akinek világhelyzete pozitív, és elfordulás attól, akie negatív.

KARL RAHNER

HISZEK A SZENTLÉLEKBEN...

Hiszem,
 hogy megszabadít előítéleteimtől.
 Hiszem,
 hogy megváltoztatja szokásaimat.
 Hiszem,
 hogy legyőzi közömbösségemet.
 Hiszem,
 hogy szeretettel tölti el lelkemet.
 Hiszem,
 hogy megállít a rossz előtt.
 Hiszem,
 hogy felbátorít a jóra.
 Hiszem,
 hogy legyőzi szomorúságomat.
 Hiszem,
 hogy szeretettel tölt el Isten igéje iránt.
 Hiszem,
 hogy elveszi kicsinyhitűségemet.
 Hiszem,
 hogy megerősít szenvedésemben.
 Hiszem,
 hogy áthatja egész lényemet.

Simon András grafikája

LAPZÁRTA:

WASS ALBERT

ELŐHANG (VIRÁGTEMETÉS)

Volt egyszer egy ember, aki az ő háza udvarán oszlopot épített az ő Istenének. De az oszlopot nem márványból faragta, nem kőből építette, hanem ezer, meg ezer apró csillámló homok-szemcséből, és a homok-szemcséket köddel kötötte össze.

És az emberek, akik arra járva látták, nevettek rajta és azt mondták: bolond.

De az oszlop csak épült, egyre épült, mert az ember hittel a szívében építette az ő Istenének.

És amikor az oszlop készen állott, az emberek még mindig nevettek és azt mondták: majd a legelső szél összedönti.

És jött az első szél: és nem döntötte össze.

És jött a második szél: és az sem döntötte össze.

És akárhány szél jött, egyik sem döntötte össze, hanem mindegyik szépen kikerülte az oszlopot, amely hittel épült.

És az emberek, akik ezt látták, csodálkozva összesúgtak és azt mondták: varázsló. És egy napon berohantak az udvarára, és ledöntötték az ő oszlopát.

És az ember nem szitkozódott és nem sírt, hanem kiment megint az ő udvarára és hittel a szívében kezdett új oszlopot építeni az ő Istenének.

És az oszlopot most sem faragta márványból, sem nem építette kőből, hanem megint sok-sok apró homok-szemcséből és a homok-szemcséket köddel kötötte össze.

GÁRDONYI GÉZA

NE NÉZZETEK RÁM BORZALOMMAL

Ne nézzetek rám borzalommal,
ha meghalok:

az a halott a koporsóban
nem én vagyok.

Csak hamu az, elomló televény.

A láng eltűnt. A láng, - az voltam én.

Sorsomnak gyászán se könnyeztetek,
s ne mondja a pap: "Ime, porba hullt!"
Sirassátok az árva gyermeket,
s ne a rabot, aki megszabadult.

S mikor a szónok a sírnál beszél,
és végül kiált: "Hát Isten veled!"
ne le a sírba integessen nékem,
fölfelé nyújtson búcsuzó kezét!

FARAGÓ FERENC

TANYAI SZILÁNKOK...

A halál nem az élet *után* van, hanem az élet *fölött*.

***

Aki az *életbe* lépett, az a *halálba* is lépett.

***

A létezés nem ellentéte a halálnak, hanem magában foglalja azt.

***

Minden születés elmúlás, minden elmúlás születés.

***

A létezés egy örök '*Isten hozott*' és '*Isten veled*'. Mert nincs elmúlás csak változás.

***

Minden pillanat a *keletkezés*, ugyanakkor az *elmúlás* pillanata is.

***

Az elmúlás a befejezhetetlenség egyik fajtája.

***

Ez az élet egy *pillanat*, de megtapasztalható benne az *örök*.

***

Az igazi örökség mindig szellemi, s nem anyagi.

***

Mikor a jelen beleütközik a halálba, örök lesz belőle.

Az igazi találkozások a Végtelenben vannak - mint a párhuzamosoké.

***

Meghalni annyi, mint elveszíteni egy *időt* s egy *teret* és megkapni helyette az *örökkévalóságot* és a *végtelent*.

***

Mitől fáj a búcsúzás és mitől öröm az érkezés? Ugyanattól az örök változástól.

***

A megfejthetlent megfejteni – a megfejtetett titkolni!

***

Csak egy realitás van: nem kisebbet akarni a végtelennél.

***

Ideátról másként látszik az odaát. – *Odaátról* másként látszik az ideát.

***

Akik nem értik az *életet*, azok a *halált* sem érthetik meg.

***

A *halál* értelme elválaszthatatlan az *élet* értelmétől.

***